

Masarykova univerzita v Brně
Filozofická fakulta
Historický ústav

**Tábory nucené práce na jižní Moravě
v letech 1948 - 1954**
(magisterská diplomová práce)

Barbora Stejskalová

Vedoucí práce: PhDr. Libor Vykoupil, PhD.

Brno 2007

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla všechnu použitou literaturu a prameny

18. července 2007

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své diplomové práce PhDr. Liboru Vykoupilovi, PhD., pracovníkům Archivu Ministerstva vnitra ČR v Brně - Kanicích za jejich velkou ochotu, vstřícnost a pomoc během mého studia v archivu. Zvláštní poděkování pak náleží Bc. Ivaně Šmelové a Ing. Marii Vérostové.

Obsah

I. Úvod.....	5
II. Zákony vztahující se k TNP.....	6
III. Přípravy na vznik TNP.....	7
IV. Řízení TNP.....	12
V. Zakládání TNP na jižní Moravě.....	13
VI. Pokusy o reorganizaci TNP.....	15
1. StB a TNP.....	22
VII. Likvidace TNP.....	23
VIII. Komise pro zařazování osob do TNP.....	25
1. Důvody internací.....	28
2. Možnosti přerušení pobytu v TNP.....	30
IX. Postavení chovanců TNP.....	31
1. Dělení příkázaných osob.....	31
2. Práce.....	32
3. Dávky potravin pro chovance.....	33
4. Táborový režim.....	34
5. Trestní oddělení.....	37
X. Jednotlivé TNP na jižní Moravě.....	41
1. TNP Hodonín u Kunštátu.....	41
a) Akce T – 43.....	45
b) Akce D.....	46
2. TNP Oslavany.....	46
3. TNP Brno.....	53
4. TNP Valtice.....	59
5. TNP Jaroslavice.....	65
6. TNP Uherčice.....	67
XI. Závěr.....	72
Prameny a literatura.....	74
Seznam příloh.....	76
Přílohy.....	77

I. Úvod

Jako téma svojí diplomové práce jsem si vybrala tábory nucené práce (dále jen TNP) na jižní Moravě v letech 1948 – 1954, a to jmenovitě TNP Brno, Oslavany u Brna, Hodonín u Kunštátu, Valtice, Uherčice, Jaroslavice a TNP Znojmo.¹ Prameny, vztahující se k problematice TNP, jsem čerpala z fondů Archivu Ministerstva vnitra České republiky v Brně – Kanicích (dále jen AMV – K) a velmi mi také pomohla především kniha Mečislava Boráka a Dušana Janáka *Tábory nucené práce v ČSR 1948 - 1954*.

Ve své práci se věnuji obecné charakteristice TNP, jejich vzniku, reorganizaci a likvidaci na jižní Moravě. Dále se zaměřuji na komise pro zařazování do TNP, postavení obětí TNP v rámci celého systému táborů; zajímají mě také důvody, které mohly vést a vedly k internaci osob a pak se samozřejmě zabývám jednotlivými výše uvedenými TNP. I obecnější části své práce, pokud mi to prameny dovolí, se snažím dávat do souvislosti s jižní Moravou.

První ucelená část diplomové práce se věnuje obecnější charakteristice TNP a událostem, které jejich vzniku předcházely (např. jednání s podniky, v nichž se počítalo se zaměstnáním osob z TNP, hledání vhodných míst pro zřízení táborů apod.). V druhé části se pak nacházejí kapitoly věnované samotným, mnou zvoleným, táborům. Krom jiného jsem se zde snažila, za pomoci různých hlášení o konkrétních osobách, také o popis běžného života v TNP. Samostatnou kapitolu pak, kvůli nedostatku pramenů nemá TNP – Znojmo.² Zmínky o tomto táboře jsou v průběhu celého textu práce.

Při citování archivního materiálu je vždy uvedena značka fondu, inventární číslo a číslo folia, pokud jím byla archiválie označena. Názvy fondů jsou uvedeny v závěrečném seznamu pramenů a literatury.

¹ Antoní Kratochvíl píše také o TNP v Blansku, ale o tomto táboře se mnou prostudované prameny nezmiňují. - Kratochvíl, Antonín: *Žalují I.Svědectví o deformacích stalinové justice v Československu*. Praha 1990, s. 270.

² Fond E - 6.13 TNP Znojmo bohužel neobsahoval takřka žádný materiál, v ostatních fondech byly spíš jen kusé zmínky.

II. Zákony vztahující se k TNP

Krátce po přijetí nechvalně známého zákona č. 231/1948 na ochranu lidově demokratické republiky,³ byl 25. října 1948 přijat také zákon č. 247 o táborech nucené práce.⁴ Oba tyto zákony dávaly tehdejšímu režimu prostor, aby řádně zakročil proti nežádoucím „rozvratným živlům“, avšak každý svým osobitým způsobem. Jak píše Karel Páral: „*Heslo komunistů, kdo nejde s námi, jde proti nám, jim bylo svaté. Předvedli nám to, samozřejmě s požehnáním velkého Stalina „otce národů“ po roce 1948 dostatečně.*“⁵ Zatímco zákon č. 231/1948 Sb. byl použit jako prostředek, kterým totalitní moc soudní cestou posvěcovala vlastní zločiny, když na jeho základě posílala tisíce politicky nepohodlných lidí do komunistických vězení; zákonem č. 247/1948 Sb. naopak dala plně najevo, že není třeba vytvářet krkolomné konstrukce pro soudní řízení, jen aby se zbavila nepohodlného občana alespoň na „kratší“ dobu. Zákon jmenovaný na druhém místě totiž neumožňoval trest vyšší než dva roky. A podle textu příslušného zákona se ani o trest nejednalo – byla to „pouhá“ převýchova v „plnohodnotného“ občana, který nebude bránit mladé lidově demokratické republice v rozvoji. Víc než nepěkné však bylo to, že vše, co se vztahovalo k zákonu č. 247/1948 Sb., se dělo mimosoudní cestou, což jde bezesporu proti základním lidským právům .

Zákon č. 247/1948 o táborech nucené práce vstoupil v platnost dnem 17. listopadu 1948.⁶ Čítal pouhých dvanáct paragrafů. Nebyl ani natolik hrozivý, jako zákon č. 231/1948 Sb., tedy pokud bychom jej posuzovali z hlediska dopadu na celý lidský život. Jeho zřůdnost však spočívala v moci, jakou dával lidem, kteří zasedali v komisích, jež zařazovaly státem méně oblíbené živly (vztahoval se na tuláky, opilce, prostitutky, ale samozřejmějstí bylo, že mezi zaháleče byli zahrnuti také představitelé inteligence, buržoazie, či statkářů a podnikatelů) na tři měsíce až dva roky do některého z mnoha TNP. Jak už jsem zmínila, vše se dělo mimosoudní cestou, tudíž se otevíral prostor pro osobní mstu.⁷

S platností od 1. srpna 1950 byl zákon č. 247/1948 Sb. nahrazen trestním zákonem správním č. 88/1950 ze dne 12. července 1950. Další normou, která se k TNP nově vztahovala byl trestní zákon soudní č. 86/1950, taktéž z 12. července 1950. V zákoně č. 88/50 Sb. se v §

³ Zákon byl přijat 6. října 1948. – Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 107.

⁴ Tamtéž, s. 106.

⁵ Páral, Karel: *Ohlédnutí*. Zpravodaj KPV č. 1/2004, s. 6.

⁶ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 – *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*.

⁷ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 106 - 118.

12 uvádí, že trest odnětí svobody od tří měsíců do dvou let může být vykonáván v TNP,⁸ což je ve vztahu k rétorice o TNP novinka. Až dosud měly být TNP „jen“ (pře)výchovná zařízení, u nichž se neustále kladl důraz na to, že nejde o trest, ale o „převýchovu“. Tímto se ale jednou provždy řadí mezi vězeňské instituce.

TNP pak zůstaly v provozu z toho důvodu, že všechna ustanovení, která obsahoval zrušený zákon č. 247/1948 Sb. byla přenesena do zákona č. 88/1950 Sb. a zákona č. 86/1950 Sb.⁹

III. Přípravy na vznik TNP

Brzy po únorovém převratu v roce 1948 vyvstala otázka co s lidmi, kteří se vyhýbají práci (a nepodílejí se tak na budování lepších zítřků v nové lidově demokratické republice) a především, co s tzv. reakčními živly, které se po „Vítězném únoru“ objevily a komunismus se jim vůbec nelíbil? TNP vznikaly postupně na základě výše zmíněného zákona č. 247/1948 Sb. o táborech nucené práce. Tento zákon vznikl jako nástroj k převýchově protikomunisticky smýšlejících žvlů a měly prostřednictvím internace v TNP směřovat k napravení určitých osob, které se sice „nějak provinily,“ ale podle trestního řádu stíhány být nemohly.¹⁰ I když se časem ukázal jako „příliš mírný a neefektivní“ a byl využíván v konečném výsledku méně (a po kratší dobu) než nebezpečnější zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky, i přesto poškodil stovky lidí, jež (ať už se nějak provinili nebo ne) byly bez soudu posílány na nucené práce.

Různé tábory nucené práce vlastně nebyly žádnou novinkou. Vycházelo se ze zkušeností s již existujícími donucovacími pracovny pro Němce a kolaboranty, odsouzené retribučními lidovými soudy po II. světové válce, a také ze zkušeností se slovenskými pracovními tábory, které fungovaly už od roku 1945. Během druhé světové války existovala pracovní komanda koncentračních či zajateckých táborů, nebo různé kárné a výchovné pracovní tábory. Po skončení války byly na československém území sběrné, internační a pracovní tábory pro Němce určené většinou k odsunu. Po únoru 1948 se některé z táborů pro Němce přeměnily na TNP.

V českých zemích v té době bylo patnáct dosud existujících odsunových středisek pro Němce s kapacitou dvacet tisíc osob (kapacita mohla být zvýšena až na třicet dva tisíc

⁸ AMV - K, f. E - 6.3, i. j. 17.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 – *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951.*

osob).¹¹ Z těchto patnácti středisek se pouze jediné, později využitě pro TNP, nachází v námi zkoumané lokalitě jižní Moravy, a to středisko v Hodoníně u Kunštátu. To však tehdy nebylo obsazeno, zřejmě z důvodu nutných oprav.¹²

V době příprav vzniku TNP se velmi zřídka objevují články v dobovém tisku, v nichž pracující požadují vznik takovýchto zařízení: „*Pracující třída, která se osvědčila jako nejlepší ochránce lidově demokratické republiky nehodlá denně nečinně přihlížet na pokusy různých reakčních živlů, které se pokoušejí šířit paniku a rozvrat. (...) Voláme k vládě: Vydejte urychleně zákon na ochranu lidové demokracie, pracující třída volá po klidu a chce pracovat pro další hospodářské zlepšení celého národa. Všechny sabotéry, flákače, zejména však ty, kteří neplněním svých povinností ohrožují výživu našich dětí a celého národa, kteří jsou nepolepšitelní, dejte na výchovu do pracovních táborů.*“¹³ Těmito slovy požadovali v deníku Rovnost ze dne 17. září 1948 pracující vypořádání se s reakcí. O dva dny později informoval tentýž deník o resoluci zaměstnanců továrny z Blanska, v jejímž závěru žádají „(...) *aby vláda vydala urychleně zákon na ochranu lidové demokracie a zákon proti šmelinářům, a zákon o zřízení nucených pracovních táborů pro rozvratníky.*“¹⁴ Stejný požadavek mají např. i zaměstnanci Škodových závodů v Brně nebo brněňští příslušníci SNB.¹⁵ Pravdou je, že v době příprav TNP samo Ministerstvo vnitra vydalo nařízení, aby se v tisku o TNP neinformovalo. Jeho představitelům se nelíbily ani veřejné požadavky pracujícího lidu, které se v novinách občas objevovaly. Důvod byl prostý – soudruzi se snažili celou tuto přípravnou akci utajit. Snaha tajit TNP (později alespoň před západními státy, když ne doma) pak provázela prakticky celou jejich existenci.

Dušan Janák jako jeden z důvodů pro vznik TNP uvádí, vedle mocenskopolitického a trestně právního aspektu, ekonomický aspekt. TNP se mají stát zdrojem levné pracovní síly, navíc takové, která by vykonávala nepříliš atraktivní druhy práce. O zřízení TNP se začalo uvažovat v době, kdy probíhala poslední fáze přípravy pětiletky a muselo se tudíž myslet i na to, jak dostát jejím závazkům.¹⁶

Na jižní Moravě z původních táborů určených pro Němce, přicházel v úvahu již zmíněný Hodonín u Kunštátu, dále bývalé oblastní sběrné středisko v Brně - Maloměřicích (zrušené koncem srpna 1948). Krom tohoto střediska evidovalo ministerstvo vnitra v soupise

¹¹ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 137.

¹² Tamtéž, s. 138.

¹³ *Pracující vystoupili ostře proti reakci. Odhlasujte zákon na ochranu lidově demokratické republiky!* Rovnost, 17. 9. 1948, č. 218, s. 1.

¹⁴ *Zaměstnanci továren a podniků děkují vládě. Na ochranu lidové demokracie.* Rovnost, 19.9. 1948, č. 220, s.1.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 137.

ze 16. září 1948 dalších dvacet dva nevyužitých táborů (celková kapacita všech dvaceti tři byla 22 490 osob),¹⁷ z nichž už jen tábor v Mladkově ležel na jižní Moravě. Dále se mohlo přemýšlet o dvaceti šesti bývalých střediscích uvedených ve výše zmíněném soupise (pro 26 570 osob), u nichž ještě neproběhla ani předběžná likvidace. Žádné z těchto zrušených středisek ale neleželo na jižní Moravě. Uvažovalo se také o šesti zemských donucovacích pracovnách (na jižní Moravě se nacházely dvě z nich, a to v Brně a ve Znojmě)¹⁸ a šesti zemských výchovnách pro mládež od 14 do 21 let (pro jižní Moravu by přicházely v úvahu ústavy v Boskovicích a Uherském Hradišti).¹⁹ Zmíněných dvanáct institucí dohromady disponovalo třemi tisíci míst s možností zvýšení až na čtyři tisíce. Uvažovalo se rovněž o třech nemocničních střediscích s kapacitou 2 000 míst (s možností navýšení kapacity o cca 700 míst), které však nepatřily pod Ministerstvo vnitra, ale pod Ministerstvo zdravotnictví²⁰ a z nichž se na jižní Moravě nacházely Svatobořice u Hodonína.²¹ Lokalit byl tedy dostatek.

Systém TNP měl předjímat krajské zřízení, které fungovalo od počátku roku 1949. V každém kraji (mimo Jihlavského, Pardubického a Zlínského) měl vzniknout hlavní tábor, který by pak měl své pobočky (pro Brněnský kraj by byl vybudován hlavní tábor v Brně či blízkém okolí; vyskytl se návrh, aby byl hlavní tábor umístěn v Hodoníně u Kunštátu v táboře pro nemocné a přestárlé Němce).²²

Roli v rozhodování, kam TNP umístit, hrála především potřeba pracovních sil, tedy již zmíněný ekonomický aspekt. Například závody Báňské a hutní společnosti požadovaly na Moravě a ve Slezsku 1 566 pracovníků do provozu a 1 179 osob pro investiční výstavbu,²³ brněnský podnik Moravské cementárny a vápenice potřebovaly 230 pracovníků a 120 pracovních sil chybělo vidnavskému záводу Moravskoslezských keramických závodů se sídlem v Blansku. Ministerstvo průmyslu upřednostňovalo hutní závody a doly.²⁴ Obecně tedy byla potřeba mužských pracovních sil v dolech (Oslavansko), v národních podnicích Československé stavební závody, cementárny a cihelny, v lesní správě a mimo jižní Moravu v železárnách. Pro ženy byla práce v zemědělství (dělnice na státních statcích), taktéž u národního podniku Československé stavební závody, dále v továrnách na zpracování hedvábí (ne na jižní Moravě) a v táborových krejčovských dílnách.

¹⁷ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 138.

¹⁸ Tamtéž, s. 207.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž, s. 138.

²¹ Tamtéž, s. 207.

²² AMV - K, f. E - 1, k. 2, i. j. 11.

²³ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 140.

²⁴ Tamtéž, s. 141.

Bylo žádoucí, aby byly tábory dostatečně obsazené, aby se vyplatilo jejich střežení příslušníky SNB (ne vězeňskou stráží, protože jak se neustále zdůrazňovalo, „nešlo o výkon trestu“). Hospodářskou správu táborů pak měli vykonávat civilní zaměstnanci Ministerstva vnitra a jako pomocný personál se měli zapojit rovněž chovanci TNP.²⁵

Chovanci měli být v „normálním“ pracovním poměru u vybraných závodů, takže měli dostávat plnou mzdu podle platných mzdových vyhlášek spolu s příplatky a různými peněžními a naturálními nároky. Z jejich výdělku měl být hrazen provoz TNP (30 – 35 Kčs na den), 10% z platu mělo být uloženo na táborový účet, 5 – 15% bylo určeno pro chovance jako „kapesné“; zbytek měl být u ženatých či vdaných osob poukázán rodině, u svobodných uložen na účet tábora a vyplacen při odchodu domů.²⁶ Bohužel podle různých stížností příslušníků rodin obětí TNP, se zřejmě poukazování peněz rodinám moc často nedělo.

Na přelomu září a října 1948 bylo spočítáno, že ve sledovaných průmyslových odvětvích (v českých zemích) chybí na 14 996 pracovních sil. Za stávajících podmínek by však bylo možné ubytovat jen 9 726 z nich. Ostatní volné tábory byly pak příliš vzdáleny od továren či dolů, proto by bylo nutné dojíždění nebo vybudování zcela nových táborů, což by však stálo hodně peněz a zabralo nějaký čas.²⁷

Jak už bylo řečeno, na počátku, ještě před vznikem prvních TNP, se uvažovalo především o tom, kde bude potřeba pracovních sil. Co se týče hutnictví, jižní Morava zrovna nepřicházela v úvahu. Zpočátku se s ní nepočítalo ani v oblasti hornictví (přednost měla Příbram, Ostrava, Jáchymov, Kladno, Most a Trutnov). U průmyslu kamene a zemin už figurovaly Moravskoslezské keramické závody Blansko (ale závod ve Vidnavě, pro 120 pracovníků), Moravskoslezské cementárny a vápenice, národní podnik Brno. Jižní Morava pak vůbec nefigurovala v chemickém průmyslu ani ve sklářství.²⁸ Moravskoslezské cementárny nabízely, že mohou ihned umístit celkem 230 pracovních sil, z toho 50 přímo v Brně – Malomeřicích. Pro jejich ubytování nabízely okamžité zakoupení dřevěných baráků.²⁹

I přesto, že v prvních návrzích se počítalo s Brněnským krajem, je patrné, že jižní Morava zde byla spíš opomenuta. V těchto návrzích se například nehovoří o rosických dolech poblíž Brna a možnost práce v zemědělství na Znojemsku je spíš jen letmo zmíněna, než aby

²⁵ AMV - K, f. E - 2, i. j. 1 – *Zápis z porady u bezpečnostního referátu ZNV v Brně, týkající se táborů nucených prací a jejich zřízení, 1948.*

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Borák, Mečislav – Janák, Dušan.: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954.* Opava 1996, s. 142 -143.

²⁸ AMV - K, f. E - 1, i. j. 7 – *Zápisy z porad ministerstva průmyslu o potřebě pracovních sil 1948.*

²⁹ Tamtéž.

se s ní v této fázi přímo počítalo. Jak se dále dozvíme, tyto návrhy doznaly později značných změn.

Již 22. října 1948 se s žádostí o zřízení TNP přímo v Brně obrátil na Ministerstvo vnitra bezpečnostní referent Ústředního národního výboru v Brně Josef Horák. Opíral se při tom o důležitost splnění pětiletého plánu, který vyžadoval dostavbu železniční dráhy z Brna do Havlíčkova Brodu a seřazovacího nádraží v Brně – Maloměřicích; požadoval však také pracovní síly pro průmyslové podniky (např. Maloměřické cementárny). Jako vhodné místo pro zřízení tábora se mu jevil zajatecký tábor v Brně - Jundrově s kapacitou osm set osob, který měl být od ledna roku 1949 uvolněn (byl však ve stavu, jenž by vyžadoval rozsáhlejší rekonstrukci a navíc byl na druhém konci města než předpokládaná pracoviště). Druhou možností bylo zřízení menšího tábora v Brně - Maloměřicích v barácích Československých státních drah, kam by se vešlo cca 150 osob (od jara do podzimu by zdejší chovanci pracovali na stavbě drah, v zimě v cementárnách). Zároveň navrhl zřízení přibližně stejně velkého tábora jako v Maloměřicích pro Rosické a jihomoravské uhelné doly v Zastávce u Brna, kde by byla k dispozici pro ubytování budova patřící podniku. Jen o několik dní později, 27. října 1948, požadovalo zřízení TNP v Brně také ředitelství Moravskoslezských vápenic v Brně, které argumentovalo nedostatkem pracovníků v maloměřické cementárně a v závodě na výrobu cementového zboží v Brně - Židenicích. Počítalo se i s tím, že by chovanci TNP Brno mohli pracovat v brněnských konzervárnách. V dopise ze dne 19. listopadu 1948 pak Josef Horák opět píše o potřebě pracovních sil v brněnském obvodu. Prioritou by měl být přísun pracovníků pro Rosické a jihomoravské doly v Zastávce u Brna - ty potřebovaly 300 mužů (ale ubytovat mohly jen 110 z nich). Pro stavbu dráhy Brno - Havlíčkův Brod bylo potřeba 1 000 mužů, Zbrojovka Brno požadovala 1 620 mužů, Maloměřické cementárny požadovaný počet pracovních sil neudaly. Spolu s nimi postrádaly dostatek pracovníků i další podniky a požadovaly jejich „doplnění“ nejpozději do konce března 1949. A již koncem listopadu se opravdu začalo vážně přemýšlet o vzniku odděleného tábora pro ženy a pro muže v Brně. Brněnský TNP pro ženy mohl být vytvořen ihned, protože v rámci Moravy a Slezska to byla prozatím jediná možnost pracovního nasazení.³⁰

Na 9. prosince 1948 byla do Brna svolána porada o zřizování TNP na Moravě a v Brněnském kraji.³¹ Na schůzce informativního charakteru se probrala charakteristika budoucích TNP (opět zdůrazněn nápravný a výchovný cíl, nikoliv věznění), při čemž v neposlední řadě byl kladen důraz také na ekonomické aspekty TNP (tzn. možnost, resp.

³⁰ AMV - K, f. E - 1, k. 2, i. j. 6 – *Písemný materiál o zřízení TNP a činnosti TNP Brno 1948 - 1951.*

³¹ Tamtéž.

nutnost, krytí nákladů na zřízení a provoz táborů z výdělku chovanců). Veškeré náklady spojené se zřízením a udržováním táborů, včetně dopravy do zaměstnání měl pak hradit zaměstnavatel, jemuž měla být vedením TNP poukazována na účet za každého chovance určitá peněžní částka (ta se ovšem nevztahovala na výdaje za samotnou dopravu na pracoviště; v praxi to pak znamenalo, že už tehdy se počítalo s tím, že konečné náklady na provoz TNP uhradí chovanci ze svých mezd).³² Také se hovořilo o zajištění ostrahy TNP příslušníky SNB.³³ Minimální kapacita táborů měla být 300 osob, a to proto, aby se ostraha ze strany příslušníků SNB vyplatila.³⁴

Jako možnost pro ubytování se chovanců se tedy nabízel bývalý zajatecký tábor v Brně - Jundrově. Z něj by ovšem v nejlepším případě mohla fungovat jen část, čítající pět obytných baráků a dva správní s možností rozšíření o další jeden až dva baráky. I to se ovšem jevilo pouze jako dočasná varianta (a později byl tento tábor označen za zcela nevyhovující).³⁵ Jako sběrný tábor mohla sloužit zemská donucovací pracovna v Brně, kde se nabízelo 200 - 250 volných míst. V březnu 1949 měl být připraven TNP v Hodoníně u Kunštátu s kapacitou 300 osob - zdejší chovanci by pracovali na stavbě silnic a vírské přehrady. Podnik Rosické a jihomoravské uhelné doly přislíbil, že do šesti týdnů zřídí tábor pro 300 osob. Krátce po brněnské poradě pak dohodlo zřízení TNP v Oslavanech na zámku, pro začátek pro 200 osob.³⁶

Podle návrhu z konce prosince 1948, měli chovanci TNP být také zvlášť označeni bílými páskami o rozměrech cca 10 x 15 cm s velkým (asi 1 cm silným) černým písmenem „T“ uprostřed pásky. Tyto pásky by nosili chovanci na rameni a označení mělo být přišité, aby se nedalo lehce odstranit či zakrýt.³⁷ Nikde v pramenech se však nepotvrdilo, že by tohoto označení bylo užíváno.

IV. Řízení TNP

Od svého vzniku v roce 1948 až do roku 1950 spadaly TNP pod Ministerstvo vnitra. Od prvopočátku mělo TNP na starosti oddělení III/6. V říjnu 1948 pak na Ministerstvu vnitra

³² Borák, Mečíslav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 149.

³³ AMV - K, f. E - 2, i. j. 1 – *Zápisy z porady u bezpečnostního referátu ZNV v Brně, týkající se táborů nucených prací a jejich zřízení 1948*.

³⁴ Borák, Mečíslav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 149.

³⁵ AMV - K, f. E - 1, i. j. 6 – *Písemný materiál o zřízení TNP a činnosti TNP Brno 1948 – 1951*.

³⁶ AMV - K, f. E - 2, i. j. 3 – *Směrnice MV pro zařazování osob do TNP 1948*.

³⁷ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z porad ministerstva průmyslu o potřebě pracovních sil 1948*. Viz. příloha č. 1.

vzniklo samostatné oddělení III/6a pro řízení TNP s předsedou pplk. SNB Heřmanem Kuchtou.

Dne 17. října 1948 byla v rámci Ministerstva vnitra zřízena „Skupina I – Bezpečnost“, která se skládala z prezidia, odboru BA a odboru BC. 1. prosince 1948 byl vydán výnos o organizaci prezidia pro Bezpečnost. To se dělilo na deset oddělení a právě desáté oddělení BP/10 – Tábory nucených prací (TNP) je to, které se (jak už jeho název napovídá) vztahuje k tématu.³⁸ Oddělení BP/10 mělo za úkol zřizovat a rušit TNP a sběrná střediska, starat se, řídit a kontrolovat ostrahu TNP a sběrných středisek, upravovat a řídit vnitřní službu v TNP a střediscích, včetně stanovení denního režimu, řízení práce a hospodaření TNP, mělo na starosti také dohlížení na osvětovou výchovu v TNP. Prakticky bylo oddělení BP/10 stanoveno vykonavatelem zákona č. 247/1948 Sb. Oddělení bylo zrušeno dnem 1. října 1949, kdy vznikla Správa TNP s názvem Ministerstvo vnitra, skupina I. – Správa TNP. Spolu se správou TNP byli zřízeni zmocněnci Ministerstva vnitra se sídlem v Brně a v Ostravě a hospodářský referent pro všechny TNP v Československu, který sídlil v Brně.³⁹

V. Zakládání TNP na jižní Moravě

K 31. prosinci 1948 byly na jižní Moravě připraveny tři TNP. V Brně vznikl sběrný tábor pro střední a jižní Moravu, a to v zemské donucovací pracovně, kde bylo k výše zmíněnému datu přichystáno 500 míst pro muže. V Oslavanech u Brna čekal na 200 mužů důl Václav Nosek. V zemské donucovací pracovně ve Znojmě bylo místo pro 400 žen a na ty prozatím čekala práce v místních konzervárnách ovoce a zeleniny,⁴⁰ možnost celoročního zaměstnání zde však měla být „jen“ pro 250 žen; v průmyslu se zde zatím žádná možnost nenaskýtala. Ubytování zde ale zcela vyhovovalo potřebám TNP.⁴¹ Celkem tedy bylo k datu 31. prosince 1948 připraveno 1 100 míst pro osoby, které budou přikázány na práci do TNP na jižní Moravě.

Jak píše Dušan Janák, hovoříme-li o vzniku TNP, musíme rozlišovat dva momenty:

1. zřízení tábora, což je administrativní právní akt, který výnosem provedlo příslušné ministerstvo (nejdřív Ministerstvo vnitra, později Ministerstvo národní bezpečnosti, pak Ministerstvo spravedlnosti). Tímto bylo stanoveno datum vzniku tábora. Častou součástí

³⁸ Borák, Mečíslav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s.180 - 187.

³⁹ Tamtéž, s. 180 - 187

⁴⁰ Tamtéž, s. 228.

⁴¹ AMV - K, f. E - 2, i. j. 3 - *Směrnice MV pro zařazování osob do TNP 1948*.

tohoto administrativního kroku bylo jmenování velitele tábora (ovšem zdaleka to neznamenalo, že by zároveň s jeho jmenováním začal tábor fakticky fungovat);

2. uvedení tábora do provozu, tj. nástup příkázaných osob do TNP.⁴²

Koncem roku 1948 pro jižní Moravu platil bod 1. Situační zpráva o TNP ke dni 31. ledna 1949 zmiňuje TNP v Oslavanech a ve Znojmě. Zatímco ke znojenskému TNP zde chybí bližší informace, o oslavanském táboře zpráva píše, že byl zřízen 25. ledna 1949.⁴³ Situační zpráva k 28. únoru 1949 nám říká, že během tohoto měsíce byl ze zemské donucovací pracovny v Brně zřízen sběrný tábor pro muže a obdobně ve Znojmě místní zemská donucovací pracovna začala fungovat jako sběrný tábor pro ženy z Moravy a Slezska.⁴⁴ Znojenská donucovací pracovna však byla zrušena a její likvidace byla provedena 15. července 1949.⁴⁵

V polovině roku 1949 fungovaly na jižní Moravě tři TNP, od března roku 1949 existoval však již také TNP v Hodoníně u Kunštátu, ačkoliv oficiálně zřízen ještě nebyl.⁴⁶ Každý tábor měl jak velitelství tábora, tak také správu TNP. Velitelství bylo tvořeno velitelem (byl jmenován Ministerstvem vnitra), jeho zástupcem, osvětovým referentem a velitelem ostrahy. Správa tábora byla složena z hospodáře, účetního, pokladníka a osoby, která zajišťovala proviant.⁴⁷

S nastávajícím létem vyvstala potřeba množství pracovních sil do zemědělství (ačkoliv se na zemědělství pomýšlelo i předtím, stále byl upřednostňován těžký průmysl a práce v dolech). Zemědělství se týkalo zejména námi sledované jižní Moravy, hlavně jihomoravského pohraničí, které bylo stále relativně řídko osídlené. Zemědělské práce byly, dle názoru Ministerstva vnitra, vhodnou prací pro ženy. V červnu 1949 bylo tedy rozhodnuto, že vzniknou další tři TNP pro ženy, z toho dva na jižní Moravě. Měl vzniknout TNP Valtice v okrese Mikulov a TNP Uherčice v okrese Moravských Budějovic. Ministerstvo počítalo s tím, že oba tábory budou zřízeny do poloviny července 1949. Pro ubytování měly být využity místní zámecké objekty. Kapacita každého tábora měla být 200 - 300 chovank.⁴⁸ Během prvních čtrnácti červencových dnů byly oba tábory skutečně uvedeny do provozu.⁴⁹ Zároveň se vznikem zmíněných dvou táborů zaniká sběrné středisko ve Znojmě (zemská donucovací

⁴² Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 154.

⁴³ AMV - K, f. E - 1, k. 4, i. j. 25.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ AMV - K, f. E - 2, i. j. 7.

⁴⁶ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 157.

⁴⁷ AMV - K, f. E - 2, i. j. 2 – *Dočasný ústavní, kázeňský a výchovný řád pro tábory nucených prací 1948*.

⁴⁸ AMV - K, f. E - 1, k. 4, i. j. 25.

⁴⁹ AMV - K, f. E - 1, k. 1, i. j. 4.

pracovna ve Znojmě přešla pod Ministerstvo spravedlnosti) a novým sběrným střediskem pro ženy se stávají Valtice.⁵⁰

Od srpna 1949 na jižní Moravě fungoval jeden sběrný tábor pro muže (v Brně) a jeden sběrný tábor pro ženy (ve Valticích). Dne 4. srpna pak vyšly směrnice pro rozřazování osob do těchto táborů, a to podle fyzické zdatnosti (na základě toho mohli chovanci vykonávat práce těžké, normální nebo lehké), druhu provinění (politický či hospodářský delikt, vyhýbání se práci...), pracovní schopnosti a kvalifikace (řemeslníci, kvalifikovaní a nekvalifikovaní dělníci);⁵¹ později se kladl také důraz na sociální původ. Ve sběrných táborech zůstávali řemeslníci a osoby, které tábor potřeboval pro zajištění běžného provozu,⁵² ostatní šli do táborů, které jim příkazovací komise určily.

Na podzim roku 1949 byl uveden do provozu TNP pro muže v Hodoníně u Kunštátu. Uvažovalo se o zřízení ještě jednoho mužského tábora, a to v bývalém klášteře ve Znojmě - Hradišti pro cca 250 osob, ale od tohoto tábora bylo upuštěno, protože objekt by vyžadoval nákladné úpravy.

Ve stejné době byl zřizován TNP pro ženy v Jaroslavicích na Znojemsku. Ubytování pro ženy se chystalo v tamní zámecké budově. S úpravami ubytování bylo započato 4. října 1949 a tábor měl být uveden do provozu do poloviny následujícího měsíce (provoz byl nakonec zahájen 21. listopadu 1949). Kapacita tohoto tábora byla na začátku 300 - 350 chovanek.

VI. Pokusy o reorganizaci TNP

Koncem roku 1949 došlo k několika pokusům o vnesení pořádku do sítě TNP. Již 12. listopadu 1949 byla vydána nová směrnice z Ministerstva vnitra určená pro TNP pro ženy s názvem „Reorganisace TNP – rozřazení zařazených žen.“ Tento výnos obsahoval nové pokyny k třídění žen do sběrných táborů, a to současných i nově vzniklých. V dokumentu se uvádí, že již zařazené ženy budou rozříděny do tří skupin:

1. V první skupině budou ženy, jež byly zařazené do TNP z důvodů politických (ohrožující lidově demokratické zřízení) a z hospodářských důvodů, s důrazem na zahrnutí žen, které se jakýmkoliv způsobem účastnily ilegálního přechodu státních hranic.

⁵⁰ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 158.

⁵¹ AMV - K, f. E - 1, k. 4, i. j. 25.

⁵² Borák, M. – Janák, D.: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 159 - 163.

2. Do druhé skupiny budou zařazeny ženy, které se vyhýbají řádné práci. Tato skupina se dále rozdělí na ženy, které:

a) nejsou stížené pohlavní chorobou,

b) pohlavní chorobu mají a vyžadují léčení (do druhé skupiny byly často řazeny prostitutky, proto taková „starost“ o jejich zdraví).

3. Třetí skupina je vyhrazena ženám s jinou, než pohlavní chorobou, které kvůli své nemoci nejsou schopny vykonávat práci běžnou v TNP. Budou zařazeny do zvláštního TNP s ohledem na jejich onemocnění.

14. prosince 1949 vydalo Ministerstvo vnitra výnos č. 481, jímž došlo ke zřízení nových sběrných táborů, kterými musely projít všechny osoby zařazené do TNP. Byly zde rozřazeny do několika kategorií: podle pracovních schopností, fyzických dispozic (provedena lékařská prohlídka), věku a samozřejmě podle druhu provinění a sociálního původu a teprve pak směřovaly tyto osoby do „vhodného“ TNP.⁵³ Nový systém sběrných táborů měl platit od 1. ledna 1949. Pro jižní Moravu se tím ale nic neměnilo. I nadále zde byl sběrný tábor pro ženy ve Valticích a sběrný tábor pro muže v Brně.⁵⁴

K výnosu ze dne 12. listopadu 1949 a k již zmíněnému výnosu č. 481 ze 14. prosince 1949 byl 22. prosince 1949 přidán dokument s dalšími dispozicemi k upřesnění roztrídění žen v TNP. Ženy byly nově rozděleny do tří zdravotních tříd pod označením A, B, C, podle fyzických schopností. Do třídy A spadaly ženy schopné těžké práce (např. ve stavebních podnicích, cihelnách...). Do třídy B patřily ženy, které mohly vykonávat (dle klasifikace Ministerstva vnitra) lehčí práce (např. v zemědělství, lehká práce v továrně...). Poslední třída C zahrnovala ženy schopné lehké práce, práce v sedě, ale také ženy dočasně těžší nebo těžké práce neschopné.⁵⁵

Znamenalo to, že ve Valticích byly soustředěny (na stálo) ženy zdravé, přikázané do TNP z důvodů politických, hospodářských a správních. Pokud byly komisi přikázány do TNP kvůli prostituci a jiným kriminálním deliktům, byly poslány do Uherčic; pokud byly nakaženy pohlavní chorobou vyžadující ambulantní léčbu, putovaly z Valtic do Jaroslavic.⁵⁶

U mužů, podobně jako u žen, byly k rozdělování do TNP vytvořeny následující kritéria: fyzická zdatnost, stáří, druh provinění a sociální původ.

U kritéria fyzické zdatnosti se rozlišovaly osoby zdatné, zdravé, schopné těžkých prací; dále méně fyzicky zdatní muži, avšak zdraví, proto též schopní i těžší práce; muži slabí ale

⁵³ AMV - K, f. E - 1, k. 1, i. j. 25, fol. 274.

⁵⁴ AMV - K, f. E - 2, k. 1, i. j. 5 – *Hlášení o útěcích chovank z TNP Valtice 1949.*

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Uprchlíci byly soustředovány ve sběrném táboře v Dlažkovicích v Čechách.

zdraví, schopní lehčí práce a nakonec muži práce neschopní, s tělesným postižením, kteří nejsou schopni ani pobytu a lehčí práce v táboře.

Kritérium stáří osoby rozlišuje tři kategorie: muže mladší (18 - 24 let), starší (24 - 55) a osoby přestárlé (nad 55, které jsou, na základě zdravotního stavu, automaticky řazeny do posledních dvou skupin fyzické zdatnosti).

Podle druhu provinění se pak muži dělili na:

1. zařazené z politických či hospodářských důvodů, nebo kvůli účasti na přechodu státních hranic.
2. osoby zvláště nebezpečné lidově demokratickému zřízení a nepřátele pracující třídy.
3. osoby vyhýbající se práci s pochybným zdrojem obživy.
4. osoby porušující a ohrožující pracovní morálku.

Co se týče třídění dle sociálního původu, tam se muži dělili na tři skupiny. Do první skupiny patřili dělníci (samozřejmě byla snaha, aby dělníků bylo v TNP co nejméně, ale i přesto, jak si později ukážeme, byli dělníci procentuelně zastoupeni nejvíce), řemeslníci, drobní obchodníci a živnostníci. V další skupině se nacházela tzv. svobodná povolání (buržoazní třída), tzn. advokáti, lékaři, úředníci, atd. V poslední skupině pak byli studenti a mladiství.⁵⁷

Při zařazování do jednotlivých TNP se pak logicky nejvíce hledělo na kritérium fyzické zdatnosti a pracovní schopnosti. Ti nejzdatnější šli samozřejmě do hlubinných dolů, méně zdatní byli určeni do povrchových dolů, do železáren, na stavby apod. Existovalo také zařazování na základě provinění - osoby přikázané do TNP z politických důvodů šly často na ty nejtěžší práce (jáchymovské doly). Především kategorie nemocných a práce neschopných se týkala jižní Moravy - takové osoby putovaly do TNP Brno (tam byli určeni i uprchlí muži, protože chycení uprchlíci se dodávali nejdříve do sběrného tábora a až pak zpět do některého z TNP) a do TNP Hodonín u Kunštátu, kam šli chovanci o něco málo fyzicky zdatnější, schopní alespoň lehčích prací (pracovali v domácích dílnách nebo se podíleli na provozu tábora).

Je patrné, že směrnice pro rozřazování mužů do TNP byly do značné míry propracované, alespoň v porovnání se směrnicemi pro ženy (kde chybí dělení podle věku, překvapivě také sociální původ, který byl pro tehdejší režim velmi důležitý, směřuje se zdravotní stav s důvody internace, atd.).

Úpravy ve fungování sítě TNP, které se udály koncem roku 1949, ukázaly, jak komunistický režim v boji proti třídnímu nepříteli přiosťruje. To se projevilo především na

⁵⁷ AMV - K, f. E - 2, k. 1, i. j. 5 - *Hlášení o útěcích chovank z TNP Valtice 1949.*

separaci politických zařazenců, na tom, jaká jim byla přidělována práce, apod.⁵⁸ Ale tento stav stejně neměl mít dlouhého trvání, protože stále častěji se režim uchyloval k použití nejobávanějších paragrafů zákona č. 231/1948 Sb., za něž hrozily dlouholeté tresty v pevných věznicích nebo ve vězeňských táborech, či tresty absolutní.

K reorganizaci TNP patří i množství rozkazů, vydávaných kvůli nutnosti úpravy podmínek v TNP. Zřejmě se projevilo mnoho nedostatků, především ve velení jednotlivých táborů. Dne 6. ledna 1950 byl vydán Rozkaz číslo 1, který se týkal kázně v táborech, respektive uvolnění kázně v TNP. Zmiňuje se zde přílišná benevolence orgánů správy tábora i ostraha, proto tímto rozkazem Ministerstvo vnitra - Správa TNP nařizuje všem členům ostrahy TNP, kteří jsou zrovna v táboře, aby nosili služební zbraň (i pokud jsou mimo službu). Nařizuje také každodenní provádění prohlídek světnic a občasné osobní prohlídky i prohlídky zavazadel, říká, že neukázněné chovance je nutno ihned potrestat přeřazením do III. táborové třídy (což znamená ztrátu výhod), případně pro ně navrhnout prodloužení pobytu v TNP.⁵⁹

V Rozkazu číslo 3 ze dne 8. března 1950 se zase zmiňují různé nedostatky táborové ostrahy, a to: bezdůvodné opuštění tábora, odkládání služebních zbraní (včetně samopalů) na místa, kam mají přístup chovanci. Ostraha navíc neprohlíží balíčky určené chovancům, její členové chodí do služby neupravení a nedávají dostatečně pozor na chovance, kteří pak někdy opouští večer tábor, aniž by si toho ostraha všimla. Rozkaz pak pouze ukládá velitelům táborů, aby důkladně kontrolovali členy ostrahy, aby se výše zmíněné nedostatky neopakovaly. Z tónu rozkazu lze vyvodit, že ostraha TNP stejně není natolik důležitá jako ostraha „opravdových“ vězňů režimu.

V rozkaze se ještě dále zmiňuje, co se má dít s věcmi uprchlých chovanců TNP. Pokud je prokázán útěk do zahraničí, vše propadá státu. Pokud není uprchlík do měsíce dopaden, musí na něj být podáno trestní oznámení pro podezření z útěku za hranice, a pokud by bylo obvinění prokázáno, chovancův majetek opět propadá státu (v praxi to fungovalo tak, že pokud do měsíce nebyl uprchlík dopaden, bralo se jako fakt, že je za hranicemi a majetek vždy propadl státu). TNP má v takovém případě nárok, aby mu ze zabavených věcí byla uhrazena částka, kterou uprchlý chovanec dluží táboru.

Dále se upřesňuje, jaký trest čekal chovance za kázeňský přestupek. Pokud se vzdálil z TNP bez propustky nebo utekl z tábora či z pracoviště, zavřeli ho do vězení. Stejně se trestalo opilství, i když to bylo možné považovat i za kázeňský poklesek, tudíž byl možný mírnější trest. Drzé chování vůči veliteli se netolerovalo a trestalo se exemplárně.

⁵⁸ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 166 - 167.

⁵⁹ AMV - K, f. E - 6.3, i. j. 17.

Rozkaz čís. 7 ze dne 30. května 1950 řešil záležitost zcela typickou pro padesátá léta v Československu, a to úderníky. Chovanci z řad TNP takto byli označováni pokud trvale překračovali normu, ale to se mělo tímto rozkazem změnit, protože i když chovanci pracovali přes normu, neměli „morální a politické předpoklady“, proto takto nemohli být označeni. Úderníky se mohli stát až po propuštění z tábora. Pro chovance se proto zavedla tato označení:

- a) zařazenec (zařazenkyně) I. pracovní třídy, tzn. že vzhledem ke své schopnostní kategorii plnil déle než tři měsíce „údernickou“ normu, byl ukázněný a vykazoval výsledky v mravně politické výchově;
- b) zařazenec (zařazenkyně) II. pracovní třídy, tj. všichni, kteří po příchodu do TNP plnili normu na 100%;
- c) zařazenec (zařazenkyně) III. pracovní třídy, tzn. osoby, které znatelně snížily pracovní výkon, měly kázeňské přestupky a záporný postoj k mravně politické výchově.⁶⁰

Velmi zajímavá je pasáž v Rozkazu čís. 8 ze 2. června 1950, která se týká cenzury dopisů chovanců TNP. Píše se tam, že osoby, které dopisy adresují kontrolnímu oddělení, a které obsahují stížnosti na nesprávné zacházení v TNP nebo na pracovišti, nesmí podléhat cenzuře.⁶¹ Bohužel v dokumentech jsem se nikde nedočetla, zda-li toto pravidlo bylo či nebylo dodržováno.

Rozkaz čís. 18 ze dne 15. prosince 1950 se týkal možného volna pro chovance, na které jinak moc nárok neměli. Stanovil, že chovanci TNP mohli v době vánočních svátků čerpat speciální vánoční dovolenou (pokud to ovšem nijak nenarušilo výrobu), a to až po dobu tří dnů. Ti, jež pocházeli ze vzdálenějších částí republiky, směli dokonce čerpat jeden až dva dny na cestu. Povolení se týkalo chovanců I. pracovní třídy a výjimečně také chovanců ve třídě II. (pokud zachovávají určitou kázeň). Přednost měli samozřejmě chovanky a chovanci s rodinou. III. pracovní třída na svátky domů nesměla.⁶² Je však možné předpokládat, že „reakční živly“ mohly na vánoční dovolenou zapomenout, ať byly v jakékoliv pracovní třídě.

Byl vydán také plán úkolů pro první čtvrtletí roku 1951. Bylo třeba zkoordinovat práci všech oddělení vězeňského sektoru (více než patrné je nové zařazení TNP do vězeňského sektoru, tzn., že na začátku padesátých let už není třeba nic kamuflovat; komunistický režim se ustálil a není třeba zakrývat, co se děje s jeho odpůrci; souviselo to i se zákonem č. 88/1950 Sb., který o půl roku dřív nahradil zákon č. 247/1948 Sb.) Druhým bodem úkolů bylo

⁶⁰ AMV - K, f. E - 6.3, i. j. 17.

⁶¹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 394.

⁶² AMV - K, f. E - 6.3, i. j. 17.

vyhledávání a co nejučelnější rozmístování mladých a politicky spolehlivých kádrů, které by měly nově obsadit velitelská a jiná významná místa, která vězeňský sektor zahrnuje. Lze to interpretovat jako jednoznačné přitvrzení režimu – výměna starých, ale pro režim zřejmě málo zapálených pracovníků. Co se právě vězeňství týče, začalo být pravidlem, že brutalita se stala tou nejlepší kvalifikací.⁶³ Dále se v úkolech hovořilo o nové výstavbě vězeňských objektů a adaptaci stávajících, což rovněž hovoří pro přituhování režimu a říká nám, že lidově demokratická republika chystá spoustu nových míst pro likvidaci svých odpůrců.

Jedním z úkolů bylo i vybavení jednoho z táborů pouze zaměstnankyněmi, tedy ženami (zřejmě by šlo o TNP Gottwaldov, protože ostatní TNP pro ženy pomalu chystaly svoji likvidaci). V plánu bylo také porušit malé tábory pro muže a jejich chovance přemístit do TNP Příbram, Pardubice a Nováky (mělo tedy dojít k jakési kumulaci pracovních sil na místech důležitých pro socialistický průmysl).⁶⁴ Podrobnější plán úkolů na únor 1951 požadoval do 28. února 1951 (kvůli poklesu počtu nově zařazených pracovních sil do TNP) zrušení mnoha táboru. Z toho jižní Moravy se týkalo rušení TNP Oslavany u Brna, Uherčice a Jaroslavice. Ženy z Uherčic a Jaroslavic měly být přemístěny do TNP Valtice.⁶⁵ Do Valtic pak měly být do 15. března 1951 dosazen především ženský personál z řad SNB.⁶⁶ Trochu zvláštní je, že v plánech na rok 1951 se vyskytl i návrh na to, aby zrušené tábory byly udržovány v pohotovosti pro přijetí plného počtu chovanců při mimořádných akcích a událostech. Co tím ale bylo myšleno, nebylo přímo řečeno. Těžko si představit, že by bývalé TNP mohly být použity třeba jako vězeňské tábory, protože to by vyžadovalo velice důkladnou rekonstrukci různých zabezpečení proti útěkům. Část táborů se nacházela přímo na hranicích s Rakouskem, což vylučovalo umístění „nebezpečných“ politických vězňů. Navíc malé tábory nemohly být pro tyto účely „atraktivní“ především pro své nízké kapacitní možnosti.

I. oddělení – referát StB věznic a káznic pak vydal rámcový plán na první čtvrtletí 1951, který obsahoval opravdu jasné poselství, že věznice a káznice musí být postupně přebírány pro politické odsouzence, což zahrnovalo už výše zmíněnou výměnu dozorcích pracovních sil za prověřené kádry (zároveň byl ale v plánu vysloven požadavek na snížení počtů zaměstnanců TNP na co nejnižší možný stav, k čemuž vedly důvody ekonomické a také

⁶³ Např. pamětníci z řad politických vězňů z 50. let často vzpomínají na výměnu dozorců ve věznicích na přelomu 40. a 50. let, kdy do věznic nastoupili místo starých dozorců přesvědčení komunisté, kteří měli často sadistické sklony. Není mi ale známo žádné svědectví některého z chovanců TNP, který by mohl něco takového potvrdit u konkrétního případu také u TNP (v této souvislosti existují jen obecnější zmínky).

⁶⁴ AMV – K, f. E – 1, i. j. 63.

⁶⁵ Začátkem roku se ale ještě vyskytla i úvaha o ponechání jihomoravských TNP pro ženy, ovšem pouze za předpokladu, bude-li pro ně dostatečný přísun pracovníků. - Tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž..

ryze praktické, tzn. rušení TNP). Dále se v plánu klade důraz na přezkoušení a vylepšení všech bezpečnostních opatření k zabránění útěků – buď jde o přiznání neschopnosti v zabraňování útěkům nebo je to další známka přitvrzení a také důkaz o postupné změně osazenstva směrem k politicky nepohodlným osobám.

Rovněž bylo v plánu vydat do konce března 1951 „prozatímní vězeňský řád.“

Že ani po více než roce nebylo pravidlem, aby každý tábor měl dostatečné zázemí pro každodenní hygienu, svědčil požadavek, aby bylo překročeno k plánovanému zřizování umýváren se sprchami a prádlen. Dřevěné baráky měly být nejpozději do konce června 1951 natřeny (zelenou olejovou barvou), aby se alespoň částečně zamezilo jejich chátrání.

Poznámka obsažená ještě v plánu, hovořící o zajištění dostatečného množství práce přímo v táboře pro chovance, kteří ze zdravotních či kázeňských důvodů nesmí vykonávat práci mimo TNP, nám zase říká, že se nebudou brát příliš ohledy na zdraví jedince, ale bude se zřejmě trvat na internaci za každou cenu.⁶⁷

Zajímavý je pak požadavek na vycvičení hasičského družstva v každém táboře do konce března roku 1951.

Co se týče osvěty, i s tou plán z roku 1951 počítal. V jednom z bodů, týkajících se osvěty se přímo uvádí: „*Podlamovat sebevědomí a lámat resistenci chovanců z řad třídních a politických nepřátel.*“⁶⁸ To byl zřejmě nejdůležitější úkol osvětových pracovníků. V lednu se pak měla rozšířit akce socialistických závazků chovanců na jednotlivých pracovištích. Do konce ledna měla být připravena spolupráce TNP a kliniky profesora Myslivečka při léčení alkoholismu u chovanců TNP, protože alkohol byl nejen soudruhy považován za velkou zhoubu lidstva a dle všech možných náznaků byl i velice rozšířen (a to zřejmě nejen mezi chovanci táborů ale také mezi jejich zaměstnanci). Dokonce byl již 15. července 1950 vydán rozkaz č. 10, který zakazoval v TNP prodej všech kosmetických výrobků s obsahem alkoholu (tedy lihu), takže v táborech nebyl k dispozici oblíbený pitralon, francovka ani kolínské vody.⁶⁹ Jinak se osvěta měla samozřejmě zaměřit na prohloubení a rozšíření vědomostí „směrem k poznávání SSSR.“ Např. plán přednášek pro všechny TNP na únor 1951 byl následující:

„a.) *Socialisace vesnice a úloha JZD*

b.) *O B. Němcové (pro TNP žen)*

c.) *O lid. dem. republice Maďarské*

⁶⁷ Existovala ovšem vyhláška Ministerstva národní bezpečnosti č. 492/1950, která osobám práce neschopným zaručovala přerušení pobytu v TNP nebo i případné prominutí trestu. – AMV – K, f. E – 1, i. j. 63.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ AMV - K, f. E – 6.3, i. j. 8 – *Rozkazy ministerstva vnitra – Správy TNP číslo 1 – 18, 1950.*

d.) *O životě a díle prof. Z. Nejedlého*

e.) *O SSSR a jeho armádě.*⁷⁰

V březnu zněl plán osvětových přednášek takto:

a.) *MDŽ a jeho význam v boji za mír.*

b.) *O lid. dem. republice polské (k výročí podepsání spojenecké smlouvy s ČSR a její význam v boji za mír).*

c.) *Sovětská žena v práci a budování své vlasti.*⁷¹

Ti, kteří měli tu smůlu, že byli v táborech mezi prvními, byli už od července 1949 „poučení“ o „Státu a církvi“, „Pravé tváři reakce“, „Vesnickém boháči, nepříteli republiky“ a „Deseti bodech prezidenta Gottwalda“. Kdo by při tak skvostném výběru neměl chuť do učení!⁷²

1. StB a TNP

Tato malá podkapitola je věnovaná jednomu z příkladů spolupůsobení StB v systému TNP. Bohužel, ze zprávy nelze uhádnout, jaký agent ji napsal; jestli to byl konfident, nasazený mezi chovance nebo třeba osvětový pracovník, kteří bývali „velice třídě uvědoměli“. Každopádně jde o zajímavou ukázkou toho, co StB v táborech zajímalo.

Ze zprávy ze dne 11. dubna 1949, nazvané „Stb – poznatky“ se dozvídáme o jakési kontrole táborů, kterou StB provedla. Zpráva je obecná, neinformuje pouze o jednom ze sledovaných táborů, ale je zajímavá. Uvádí se v ní, že prohlídka TNP proběhla celkem uspokojivě, ale přece jen je možné sledovat pomalý vznik „organizované podvratné činnosti“ uvnitř táborů a také vytváření vůdců těchto skupin. Zpráva tvrdí, že organizátoři těchto skupin se rekrutují obvykle z řad inteligence národně socialistické strany. Ti se prý snaží předstírat různá onemocnění, aby dosáhli toho, že musejí pracovat přímo v táboře a tak se snaží dostat do kanceláří TNP a pronikat tak do táborové agendy. StB zřejmě hledala další možné oběti připravovaných procesů s národními socialisty.

Zpráva si dále stěžuje na zanedbávání dopisní cenzury a označuje takové dopisy za příčinu k útekům z táborů, protože se jedná o pojitko s ilegálními skupinami z venku. Právě takovým způsobem měl utéct národně socialistický poslanec Dr. Novotný. Právě nacionální socialisté prý umí výborně maskovat svůj pravý postoj a budit tak dojem spolehlivosti.

⁷⁰ AMV – K, f. E – 1, i. j. 63. Pravopis ponechán ve shodě s předlohou.

⁷¹ AMV – K, f. E – 1, i. j. 63. Pravopis ponechán ve shodě s originálem.

⁷² AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 103.

StB se obává, že brzy budou do TNP nasazeni zahraniční agenti, pozorovatelé i provokatéři. Je též možné, že cizí mocnosti budou chtít do TNP zavléci nakažlivé choroby, čímž by sabotovali výrobu v Československu, nebo mohou provést sabotáže přímo, např. bombami!

Jiné takové buňky uvnitř TNP mají prý za úkol podvracet pracovní morálku chovanců. Zpráva si též stěžuje, že zachycená korespondence dokazuje, jak někteří členové ostrahy táborů udržují intimní styky s chovankami TNP a tím se vystavují riziku nakažení pohlavními chorobami.

Ke konci zprávy StB doporučuje vybudování TNP různého druhu, aby někteří chovanci mohli být podrobena přísnější ostraze (kteří by to byli je z výše uvedeného celkem jasné).⁷³ Ze zprávy naprosto zřejmé, že StB se velmi zajímala o chovance „podvratníky“. Jelikož se zpráva týká národních socialistů, je také dost možné, že si agenti StB vybírali některé oběti do chystaných procesů s touto nepohodlnou politickou stranou. Je možné, že jim k tomu posloužila i rozsáhlá evidence chovanců TNP, která v souvislosti s jejich činností vznikala. Rozsáhlejší zapojení StB do systému TNP byla bohužel rovněž jedním z mnoha postupů při reorganizaci táborů.

VII. Likvidace TNP

Pro likvidaci TNP platilo, podobně jako pro zřizování, že datum ukončení činnosti se většinou neshodovalo s datem ukončení úplné likvidace, kdy byla činnost tábora opravdu skončena.

První myšlenky na likvidaci některých táborů se objevily již počátkem roku 1950. Důvodem bylo nerovnoměrné obsazení TNP. Zatímco některým táborům chyběla místa pro dostatek pracovních sil (např. v Jáchymově), někde naopak kapacita značně převyšovala počet chovanců, i přesto že na těchto přeplněných místech by bylo potřeba více pracovních sil (Ostravsko). V množství malých TNP roztroušených po celé republice pak pracovala prakticky třetina přikázaných osob. Toto nestejně rozložení přikázaných pracovních sil se mělo řešit zrušením některých menších táborů.⁷⁴

⁷³ AMV – K, f. E – 1, i. j. 17 – *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 1 – 2.

⁷⁴ Borák, Mečíslav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 168.

Nejdříve se rušily TNP v Čechách. Souviselo to se snahou o soustředění pracovních sil na Jáchymovsko.⁷⁵ Tato první fáze se tedy jihomoravských táborů nedotkla. Zřejmě i z toho důvodu, že šlo o převážně zemědělskou oblast (práce v dolech byla jen v TNP Oslavany, TNP Brno byl důležitý pro celý systém a nebylo možné ho zrušit a TNP Hodonín u Kunštátu byl vzhledem k svému osazenstvu zvláštní případ) a práce chovank na státních statcích se tak neodchylovala od původních plánů na pokrytí zemědělských prací v méně osídleném pohraničí.

Likvidace většiny táborů probíhala od listopadu 1950 do října 1951. Měly být rušeny především mužské TNP s kapacitou do 200 osob a netýkalo se to již zmíněného Jáchymovska a Ostravska. Jako první na jižní Moravě byl v tomto období zrušen TNP Hodonín u Kunštátu, a to nejspíš k 1. prosinci 1950. Během druhé poloviny ledna 1951 stejný osud postihl TNP Oslavany u Brna.⁷⁶ V dubnu 1951 vznikl nový TNP pro ženy v Gottwaldově, který měl fungovat namísto TNP Valtice, Uherčice a Jaroslavice. Zbývající TNP měly být převedeny pod Ministerstvo spravedlnosti a jeho Sbor vězeňské stáže. Mezi první tábory, které měly být předány Sboru vězeňské správy k 1. červnu 1951, patřil mužský TNP Brno. Předána měla být také brněnská pobočka ústředního skladu vězeňského sektoru Ministerstva národní bezpečnosti. Do 31. května 1951 měly být předány ženské TNP ve Valticích, Uherčicích a v Jaroslavicích.⁷⁷

Jak píše Dušan Janák, rušení táborů pro ženy mělo za cíl koncentrovat ženy přikázané do TNP z celého Československa na jedno dobře střežené místo, kde by ale také byl dostatek práce. Tyto myšlenky vedly k tomu, aby byly tyto ženy nakonec namísto v zemědělství využity v lehkém průmyslu v obnoveném TNP Gottwaldov - Rybníky.⁷⁸

V souvislosti s rušením některých TNP, proběhla opět reorganizace sběrných táborů, ale jižní Moravu ani tentokrát nezasáhla. Stále zde fungovaly sběrné tábory v Brně a ve Valticích.⁷⁹ K 1. květnu 1951 se ve stále ještě fungujícím uherčickém TNP nacházelo 50 - 60 žen.⁸⁰ Po likvidaci TNP v Uherčicích už na jižní Moravě žádný menší TNP pro ženy nezbyl.

1. listopadu 1951 byl na jižní Moravě už je TNP Brno pro muže. V rámci celé sítě TNP pak postupoval přechod pod vězeňskou správu. 31. prosince 1952 byli propuštěni všichni chovanci zařazení podle zákona č. 247/1948 SB. Od tohoto data se pak pro TNP

⁷⁵ Již k 1. lednu 1950 byl zrušen TNP Stárkov, 15. února oba TNP v Českých Budějovicích, 9. března TNP v Kladně - Dubí a v Dolním Jiřetíně, atd. - Borák, Mečíslav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 168 - 169.

⁷⁶ AMV - K, f. E - 1, k. 4, i. j. 25.

⁷⁷ Borák, Mečíslav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 172.

⁷⁸ Tamtéž, s. 174.

⁷⁹ AMV - K, f. E - 1, k. 4, i. j. 25.

⁸⁰ Borák, Mečíslav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 175.

užívalo označení „přechodná nápravná zařízení“ a pro internované se začíná používat výraz „vězni“. Počet příkázaných osob stále klesal (přece jen perzekuce prostřednictvím soudů už byla dávno v plném proudu). Na podzim 1952 došlo ke sjednocení československého vězeňství (opět pod Ministerstvem národní bezpečnosti). K 1. 1. 1953 byla činnost TNP zastavena a na jaře 1953 začala postupná úplná likvidace táborů. V únoru 1954 byl mezi posledními zrušen tábor v Brně.⁸¹

Ačkoliv prameny se mnoho nezmiňují o nějakých velmi brutálních příkořích, která by se chovancům děla (tedy pokud nepřihlížíme k faktu, že pobyt v TNP bez rozhodnutí soudu byl v rozporu se základními lidskými právy), píše Antonín Kratochvíl ve své emotivně laděné knize *„Žaluji I.“* o lidech, kteří měli být v táborech ubiti, o páchání sebevražd (to prameny potvrzují), o lidech umírajících na infekce kvůli nedostatku hygieny (podle různých hlášení vychází najevo, že hygiena byla leckde poměrně primitivní, nicméně zmínky o epidemiích se nevyskytují) a těžké podvýživě.⁸² Zřejmě jde u Kratochvíla o částečnou záměnu důsledků věznění politických vězňů v komunistických žalářích a vězeňských táborech, kde podmínky byly opravdu velice bídné, vězni skutečně trpěli hladem, byli vystavováni těžkým fyzickým trestům a jejich věznění nemělo mít žádné známky tzv. převýchovy, ale mělo je zlikvidovat. Odtud si skutečně mnoho z těch, kteří dlouholeté vězení přežili, odnášelo celoživotní zdravotní následky (nejen tělesné).

VIII. Komise pro zařazování osob do TNP

Jak už bylo několikrát řečeno, o zařazení do TNP rozhodovaly tříčlenné komise (či jejich případní náhradníci) jmenované krajskými národními výbory v rámci bezpečnostního referátu (proto byl nejčastěji předsedou komise bezpečnostní referent, i když to nemuselo být pravidlem). Členové komise pak skládali tuto přísahu:

„Slibuji na svou čest a svědomí, že budu věren Československé republice, že budu zachovávat lidově demokratickou ústavu, zákony a nařízení, že budu plnit jako člen komise podle nejlepšího vědomí a svědomí své povinnosti.

Slibuji, že se nikdy nezpronevřím lidu a zásadám lidové demokracie a že budu ve svém jednání dbátí prospěchu a zájmu lidu.“⁸³

⁸¹ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 178 - 179.

⁸² Kratochvíl, Antonín: *Žaluji I. Svědectví o deformacích stalinská justice v Československu*. Praha 1990, s. 270.

⁸³ AMV - K, f. E - 1, i. j. 65.

Těžko říct, jaká zvrácená mysl si mohla představovat, že je v pořádku připravovat na dlouhé měsíce svoje spoluobčany o svobodu na základě rozhodnutí často nevzdělaných lidí (v komisích samozřejmě zasedali příslušníci dělnické třídy), která musela být velmi subjektivní a ovlivněná dezinformacemi o posuzovaných lidech a jistě také záští vůči tzv. buržoazii.⁸⁴ Až směrnicemi z 24. dubna 1950 bylo výslovně nařízeno, že každá osoba, která má být zařazena do tábora musí být řádně vyslechnuta!⁸⁵

Činnost komisí započala dne 15. prosince 1948 a k tomuto datu jich bylo na českém území stanoveny osmnáct (jedna komise působila na Slovensku). Komise pak rozhodovaly na základě návrhů předkládaných bezpečnostními referenty příslušných okresních národních výborů, kteří osoby pro TNP vyhledávali.⁸⁶ Jejich moc byla poměrně veliká. „Obyčejní“ lidé zasedající v komisi, krom výše zmíněného, rozhodovali také o zákazu pobytu osoby propuštěné z TNP na určitém územním okrsku nebo jí mohli místo nového pobytu určit. Jejich pravomoc zahrnovala rovněž příkaz k vystěhování z bytu, zavedení národní správy do živnosti či podniku zařazené osoby, nebo odejmutí živnostenského oprávnění. Komise rozhodovaly také o jakémkoliv přerušení pobytu v TNP, předčasném propuštění a nebo o udělení zvláštní dovolené na větší počet dnů.⁸⁷ Komise mohly rovněž zkracovat nebo naopak prodlužovat dobu, kterou měly zařazené osoby v TNP strávit.

Posudek plný typické dobové rétoriky měl např. Vladimír Liberda z Metylovic v okrese Místek, který byl v dubnu 1949 na dva roky zařazen do TNP Oslavany. Píše se v něm: *„Liberda byl zařazen do TNP ... proto, že napomáhal Břetislavu Bálkovi v útěku za hranice za což bral úplatu. Tím prokázal svůj záporný postoj k lidově demokratickému zřízení a ohrozil jeho výstavbu. Liberda odbírá časopis „Nová Svoboda“ z kterého čerpá politické vědomosti.“*⁸⁸ Nikde není ano slovo o tom, že by byl Liberdovi prokázán čin, z něhož byl nařčen.

V Brně na třídě Ch. Masarykové č. 8 sídlila komise číslo 15.⁸⁹ Vyhláškou ministra vnitra ze dne 19. února 1949 se měnila působnost komisí a to kvůli vzniku nových krajů. V Brně pak sídlila komise č. 13.⁹⁰ V měsíční zprávě za leden 1949 ze dne 31. ledna 1949 se

⁸⁴ V situační zprávě za červenec 1949 se uvádí délka pobytu chovanců v táborech. Jednoznačně vede pobyt 12 a 24 měsíců (148 a 218 osob), následuje 6 měsíců (70 osob), 3 měsíce (34 osob), 18 měsíců (21 osob) a nakonec 9 měsíců (1 osoba). - AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, č. fol. 76.

⁸⁵ AMV - K, f. E - 6.3, i. j. 17.

⁸⁶ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951.*

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ AMV - K, f. E - 6.3, i. j. 17.

⁸⁹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 4.

⁹⁰ Příloha č. 2. - AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 137.

uvádí, že v daném období projednala brněnská komise celkem 61 případů, z nichž nebyly zařazeny jen 4 osoby. Příkladně do TNP bylo 45 mužů a 12 žen. Nejvíce osob (48) bylo posláno do TNP na dva roky, 7 lidí si muselo nuceně odpracovat jeden rok a pouze dva dostali „jen“ tři měsíce. Všichni byli přikázáni do TNP na základě § 2, odst. 1/a zákona č. 247/1948 Sb.,⁹¹ tedy pro vyhýbání se práci, ohrožování výstavby lidově demokratického zřízení nebo hospodářského života.⁹²

Počet žen zařazených komisemi do TNP byl nižší, než počet přikázaných mužů. Na českém území to bylo roce 1949 1 181 žen (5 706 mužů), roku 1950 622 žen (3984 mužů).

Zajímavostí ohledně práce komisí je, jak „Prozatímní ústavní, kázeňský a výchovný řád“ slovíčkaři ohledně zařazování osob do TNP. Komise podle něj totiž „zařazují“ osoby netrestané, ale osoby, které byly odsouzeny k administrativnímu trestu, „přikazují“ do TNP.⁹³ V praxi se ale v běžných dokumentech o TNP s nějakým rozdílem při užívání těchto slov moc nesetkáme.

Novelizace směrnic pravomocí komisí dostala definitivní podobu až po dvou letech jejich působení – úprava směrnic byla Ministerstvem vnitra vydána 28. dubna 1950. Příkladně komise se staly součástí bezpečnostního aparátu krajských národních výborů. Předsedou byl obvykle bezpečnostní referent nebo jiný z členů krajského národního výboru. Všechny členy komise (včetně náhradníků) jmenovala rada krajského národního výboru. Důležitou součástí nových směrnic bylo jmenování dvou členů komise (i jejich náhradníků) „zásadně z řad dělníků“. Počty komisí se několikrát za dobu jejich působnosti měnily. Komise sídlily ve větších městech a jejich pravomoci se většinou vztahovaly hned na několik okresů.⁹⁴

28. února až 5. března 1949 proběhl v Praze kurz pro předsedy komisí KNV a vyšlo z něj usnesení o tom, že účastníci kurzu by byli rádi, kdyby byla problematika TNP popularizována (vzhledem k neustálému tajeň existence TNP to byla skoro převratná záležitost), protože dosavadní mlčení o TNP prý celé věci neprospívá. Veřejnost si musí přece uvědomit „(...) pravý význam v údobí zostrujícího se třídního boje (...)“ Doporučují vyjádření k TNP v rozhlase i tisku, aby bylo široké veřejnosti známo, že osoba, která se vrátila z TNP je „převychovaná“ a tudíž je platným členem společnosti.⁹⁵

⁹¹ AMV – K, f. E – 1, i. j. 4.

⁹² Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 106.

⁹³ AMV – K, f. E – 2, i. j. 2 – *Dočasný ústavní, kázeňský a výchovný řád pro tábory nucených prací 1948*.

⁹⁴ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 20 - 22.

⁹⁵ AMV – K, f. E – 1, i. j. 25, fol. 32.

Od 1. srpna 1950 vstoupil v platnost zákon č. 88/1950 Sb. a zákon č. 86/1950 Sb. O trestech podle § 12, odst. 3 trestního zákona správního č. 88/1950⁹⁶ odedř rozhodovaly okresní národní výbory, o trestech podle § 36 trestního zákona soudního č. 86/1950 Sb.⁹⁷ rozhodovaly soudní komise pro podmíněčně propuštěné, které byly zřízeny u krajských soudů. Komise pro zařazování byly těmito zákony zrušeny.⁹⁸ Osoby, které nebyly tělesně nebo duševně způsobilé pro pobyt v TNP si měly nově svůj trest odpykat v soudních nebo správních věznicích.⁹⁹

1. Důvody internací

Důvody internací byly různé. Samozřejmě v zákoně č. 247/1948 Sb. byly vymezeny, ale opravdový důvod, proč se jednotlivci do TNP dostávali, byl docela smutný – jak už bylo řečeno, v zásadě se jednalo o častá udání lidí z okolí, sousedů, kteří se chtěli pomstít a bez výjimky nebyly ani případy, kdy některou osobu udal vlastní člen rodiny. Komunistická strana se činila v přesvědčování o nutnosti potlačení „reakčních živlů“ a lidé podlí, hloupí nebo úplně popletení propagandou, jí v tom vydatně pomáhali. V hlášení 25. ledna 1950 se jedno takové udání zmiňuje. Velitel oslavanského TNP se v něm odvolává na „důvěrné sdělení“, které obdržel poručík Hartviger ohledně bývalého chovance TNP Oslavany Rudolfa Šterce. Ten byl přikázán do TNP na devět měsíců (březen až prosinec 1949) a po propuštění na něj bylo učiněno udání, že nenastoupil do zaměstnání, vyhledává hostince a vrací se domů v pozdních hodinách a opilý.¹⁰⁰ Bez ohledu na to, že takové chování není „příkladné“, je zarážející, že někdo dokáže být natolik „uvědomělý“, že sleduje, v jakém stavu a kdy se kdo vrací domů.¹⁰¹

Pro pobyt v TNP byly určeny:

1. osoby ohrožující výstavbu lidově demokratického zřízení, národního hospodářství a veřejné zásobování. Patří sem také osoby, které se nějak zúčastnily ilegálního přechodu hranic a osoby odsouzené pro správní přestupky okresním národním výborem;
2. osoby zvláště nebezpečné lidově demokratickému zřízení a nepřátelé pracujících (pro ně se užívá „ZV - zvláštní“);
3. osoby vyhýbající se práci (drobní zloději, podvodníci, karbaníci, prostitutky, atd.);

⁹⁶Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 130 .

⁹⁷ Týká se propuštěných vězňů, kteří neprokázali nápravu ani po odpykání trestu. – Tamtéž, s. 131.

⁹⁸ AMV - K, f. E – 6.3, i. j. 1 – *Směrnice, výnosy a nařízení ministerstva vnitra pro TNP 1949 - 1950*.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ AMV - K, f. E – 6.3, i. j. 17.

¹⁰¹ Tamtéž.

4) osoby porušující a ohrožující pracovní morálku (např. dělníci s velkými absencemi).¹⁰²

Už koncem roku 1950 se vyskytly i případy, které se přímo týkaly združstevňování. V hlášení z 8. listopadu 1950, se píše o oslavanském chovanci Janu Brožovi, který byl do TNP zařazen na dva roky proto, „(...) že ohrožoval výstavbu lidově demokart. zřízení organisováním akce proti vstupu do JZD a záměrnou provokaci ostatních občanů proti lidově demokart. zřízení. Kromě toho nesplnil své dodávkové povinnosti, vedl zahalčivý život a neměl kladný poměr k lidově demokratickému zřízení.“¹⁰³ Také měl možná i „štěstí“, protože o pár let později by ho to možná stálo víc let života (a vlastně je možné, že stálo, ovšem o tom se v pramenech o TNP nedočteme).

Zajímavé je sociální rozvrstvení přikázaných osob. Ačkoliv už bylo řečeno, že tábory byly vytvořeny především pro ty, jež se vyhýbají práci, odporují novému politickému režimu nebo přísluší k buržoazní vrstvě, největší procentuelní zastoupení v TNP měla třída dělnická. Soudruzi však zřejmě zapracovali na metodice dodávání osob do TNP, protože přikázaných dělníků později značně ubylo. Na vyzdvihovanou dělnickou třídu to však byl stále velký počet. Pro příklad zde uvádím procentuální počty osob zařazených do TNP během roku 1949. Je zde vidět citelný úbytek osob dělnické profese a např. nárůst u osob svobodných povolání. Je ale jasně zřetelné, že hon na buržoazii tak úplně nevyšel. Zřejmě to však způsobilo rozběhnutí řady politických procesů a ne shovívavost komisí.

Zařazení podle sociálního rozvrstvení za rok 1949 ¹⁰⁴				
	čtvrtletí			
profese	I.	II.	III.	IV.
dělníci	45,5%	33,79%	32,50%	25,68%
řemeslníci	15,33%	23,15%	19%	19,99%
živnostníci	14,64%	12,02%	10,40%	12,69%
zemědělci	3,86%	4,76%	8,10%	4,89%
svobodná povolání	1,88%	2,32%	1%	4,88%
úředníci	10,34%	10,34%	12,37%	17,36%
studenti	1,53%	4,14%	6%	2,29%
Ostatní	6,92%	8,40%	11,03%	12,32%

¹⁰² AMV - K, f. E - 1, i. j. 36.

¹⁰³ AMV - K, f. E - 6.3, i. j. 17.

¹⁰⁴ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 244.

2. Možnosti přerušeni pobytu v TNP

Naštěstí i v případě TNP byla stanovena pravidla, kdy bylo možné pobyt zde přerušit nebo úplně ukončit. Na základě dostupných pramenů však můžeme říci, že se tato pravidla v praxi moc často neaplikovala. Důvody přerušeni pobytu v TNP byly následující:

1. dočasné přerušeni pobytu v TNP ze zdravotních nebo hospodářských důvodů, či kvůli nástupu vojenské služby;
2. při vzetí do soudní vazby;
3. pokud se nacházela v některém z léčebných ústavů (což koresponduje s bodem 1.).

Pro ženy bylo důvodem k nenastoupení do TNP těhotenství. I když těžko říct, jestli se zrovna toto dodržovalo, protože zmínky o ženách ve vysokém stupni těhotenství v ženských TNP jsou poměrně časté. Docela hrůzně ve vztahu k tomuto důvodu nenastoupení do TNP zní rovněž nařízení, že tyto osoby jsou povinny do TNP nastoupit, hned jak důvod pomine (můžeme se však jen dohadovat, zda tím soudruzi mysleli porod nebo nejbližší dobu po něm).¹⁰⁵ Jinde se rovnou píše, že těhotné a kojící ženy měly být od pobytu v TNP osvobozeny, pokud však nebyly schopny práce.¹⁰⁶

Muži, kteří v době, kdy měli být odvedeni na vojnu, byli internováni do TNP, byli dočasně zproštěni povinnosti dostavit se k odvodu. Pokud již byli odvedeni a měli-li nastoupit do TNP na dobu nižší než 6 měsíců, byl jim dán odklad nebo byl jejich pobyt v TNP přerušen.¹⁰⁷

Dalším důvodem (ovšem nepovoleným) proč se zařazené osoby nenacházely v TNP, byl pak už jen útěk (v prvním čtvrtletí roku 1950 bylo v českých zemích na útěku z TNP 433 osob).¹⁰⁸ Pokud nebyl uprchlík dopaden do měsíce od útěky, propadly veškeré jeho pohledávky státní pokladně.¹⁰⁹

¹⁰⁵ AMV - K, f. E - 6.3, i. j. 17.

¹⁰⁶ AMV - K, f. E - 2, i. j. 2 - *Dočasný ústavní, kázeňský a výchovný řád pro tábory nucených prací 1948.*

¹⁰⁷ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 304.

¹⁰⁸ Tamtéž, fol. 336.

¹⁰⁹ Tamtéž, fol. 342.

IX. Postavení chovanců TNP

1. Dělení příkázaných osob

V systému TNP existovala různá kritéria pro dělení chovanců do různých kategorií, a to na základě jejich věku, zdravotního stavu či důvodu internace; na základě výkonnosti v práci pak byli ženy a muži děleni ještě do tzv. táborových (resp. pracovních) tříd.

Jak jsem již poznamenala, jednou z podmínek pro zařazení do TNP byl věk budoucího chovance, který nesměl být nižší než 18 let a nesměl přesahovat 60 roků. Taková osoba musela být tělesně a duševně způsobilá.¹¹⁰ Lidé se podle fyzického stáří dělili do následujících skupin:

1. ML, tj. osoby mladé v rozmezí věku 18 – 24 let,
2. ST, tj. osoby starší od 24 do 55 let,
3. PS, tj. osoby přestárlé, starší 55 roků, které se mají rovnou zařazovat do skupiny C 1 (případně C 2).¹¹¹

Již počátkem října 1948 se hovořilo na ministerstvu vnitra o tom, že jednotlivé osoby, zařazené do TNP, by měly být rozřazeny podle svých pracovních schopností a zdravotního stavu do jednotlivých kategorií, na základě kterých by byl určován druh a množství práce, kterou mají odvést. Už v této době bylo předběžně dohodnuto, že zařazení budou tříděni do tří kategorií A, B a C. Jisté odlišnosti samo sebou měly být v práci mužů a žen v příslušných skupinách.

A kategorie značila výborný zdravotní stav a to, že dotyčný byl schopný té nejhrubší práce (především v těžkém průmyslu) a byl tudíž zařazen do dolů, hutnictví nebo do keramických závodů.

Skupina B značila průměr, tzn. dobrý zdravotní stav a schopnost průměrné práce. Takový člověk směl vykonávat některé práce v hutnictví a v keramickém průmyslu a mohl také pracovat v povrchových dolech..

Ve skupině C se pak nacházely osoby se sníženou pracovní schopností, které by samozřejmě měly vykonávat lehčí práce.¹¹² Tato skupina se ještě dále dělila na podskupiny:

C 1 – osoby fyzicky slabé, ale zdravé a schopné lehčí práce v zemědělství, domácích dílnách, pokud se jedná o práci v sedě, atd.

¹¹⁰ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 – *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951.*

¹¹¹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 36.

¹¹² AMV - K, f. E - 1, k. 2, i. j. 7.

Do skupiny C 2 patřily osoby práce neschopné, s tělesnou vadou, osoby, které vyžadovaly dočasnou lékařskou péči, avšak i přesto byly schopné pobytu v táboře. Tito lidé směli vykonávat práci v sedě přímo v táboře, na zahradách nebo v zelinářství, apod.¹¹³

Ve směrnici z 28. dubna 1950, která upravuje činnost příkazovacích komisí, se píše: „*Za osoby vyhýbající se práci nemohou být nikdy pokládány osoby (...) práce neschopné*“¹¹⁴ Těžko říct, jak na tom opravdu fyzicky byli chovanci kategorie C a jestli mnoho z nich nespadlo do této výjimky.¹¹⁵ Např. s přihlédnutím k počtu chovanců, kterým byl doporučen po provedení hromadné lékařské prohlídky odjezd nebo přerušení pobytu v TNP Hodonín u Kunštátu (viz. níže), můžeme říct, že bylo spíše výjimkou, když někoho uznali práce neschopným.

Další tři skupiny byly vytvářeny na základě druhu provinění jednotlivých osob.

První kategorie byla nejobsáhlejší. Zahrnovala „osoby vyhýbající se práci nebo ohrožující výstavbu lidově demokratické zřízení nebo hospodářský život, zvláště veřejné zásobování a osob, které jim to umožňují“. Bylo povinností všech (veškerých veřejných institucí a občanů republiky) takovému lidi hlásit, což byl pouze jiný termín pro udavačství a osobní msta jednotlivců zde často došla uplatnění.

Druhou kategorií tvořily osoby již odsouzené soudem, mezi něž patřili i lidé odsouzení na základě zákona č. 231/1948; dále pak odsouzení za černý obchod; ti, jež ohrožují plnění dvouletého hospodářského plánu a osoby, které jakýmkoliv způsobem poškodily národní, znárodněný nebo státem spravovaný podnik. Po odpykání trestu uloženého soudem, měli tito lidé nastoupit převýchovu v TNP.

Poslední kategorie se vztahovala na osoby, jež se dopustily správních přestupků a bylo jim uloženo odpykání trestu v TNP namísto v donucovací pracovně.¹¹⁶

2. Práce

Takovýto postup se nehezky podepsal na velkém počtu rodin, protože komise pro zařazování se příliš neohlížely, má-li některá z osob rodinu nebo. Klidně odváděly hlavní živitele rodin (tehdy to byli především muži, ale v soukromé korespondenci z TNP se dočteme i o ženách, na nichž leželo finanční zajištění rodiny), nezřídka příkazovaly do TNP matky od dětí. Hlavně manželky chovanců si nejednou stěžovaly, že jim byl z rodiny

¹¹³ AMV - K, f. E - 1, i. j. 36.

¹¹⁴ AMV - K, f. E - 6.3, i. j. 17.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 17 - 18.

„odebrán“ živitel a jim minimální dávky, které dostávaly, nestačí a žádaly mužův návrat domů. V mnoha pramenech se sice dočteme, že to, co z výdělku zbylo po odečtení všech možných plateb, mělo být posíláno přímo rodinám nebo vkládáno na účty, jež měly být chovanců později vyplaceny, ale realita byla očividně jiná. Ani ti, kteří se do TNP dostali jako svobodní, neodcházelí podle všeho často domů s výdělkem – stávalo se, že jim bylo řečeno, že provoz tábora stál víc, než oni vydělali (i když výdělky nebyly zrovna malé díky práci byla v dolech nebo těžkém průmyslu, jež patřila k nejčastějším). V prvním čtvrtletí roku 1950 si zařazené ženy průměrně vydělaly 2 000 až 3 000 Kčs, nejvýše 4 500 Kčs (v závislosti na druhu práce). U mužů záviselo také na druhu práce - zatímco v uhelných dolech se průměr pohyboval mezi 3 000 a 3 500 Kčs (maximum až 5 000 - 7 000 Kčs) měsíčně, na jiných pracovištích (mimo železáren, tam byl výdělek obdobný jako v dolech) to bylo jen 2 000 - 3 000 Kčs.¹¹⁷

3. Dávky potravin pro chovance

Důležitým předpokladem pro vykonávání náročné práce je jistě vydatná a vyvážená strava. Množství potravin pro vězně a chovance (platily pro ně stejné směrnice) určovalo ministerstvo výživy a měly se rovnat dávkám běžného občana. Od 1. září 1948 byla určena dávka chleba na jedno přidělové období (není blíže určeno, ale pokud dávku srovnáme s dávkou jídla v trestném oddělení TNP - viz. níž, vychází nám přiděl na cca deset dní) na 6,5 kg pro vězně nad 20 let a na 8,5 kg a pro osoby do 20 let. Pro obě skupiny byly určeny 2 kg bílého pečiva (nebo pšeničné mouky), 1,2 kg masa a 16 kg brambor na přidělové období. Materiál uvádí, že to bylo víc, než množství potravin pro běžného spotřebitele (tomu byly určeny 4 kg chleba a 6,5 kg bílého pečiva, 10 kg brambor a 1,5 kg masa pro osoby nad 20 let; 6,5 kg chleba, 8 kg bílého pečiva, 10 kg brambor a 2 kg masa pro osobu do 20 let). Větší dávka chleba a brambor pro vězně byla odůvodněna tím, že je to nejpodstatnější část vězeňské stravy, při čemž dávka masa a bílého pečiva (pšeničné mouky) je snížena. Jistě však už tehdy věděli, že při těžké práci je potřeba zvýšeného přísunu bílkovin, tedy masa. Vězeň si také nemohl opatřovat sám potraviny. Strava nemocných vězňů pak měla být stejná jako v nemocnicích (nárok na různé přísady potravin – máslo, tuky, mléko, luštěniny, cukr...)¹¹⁸

Podle záznamu z jednání o stravování osob zařazených do TNP z 29. prosince 1948 mezi zástupci Ministerstva zemědělství, Ministerstva výživy a Ministerstva spravedlnosti,

¹¹⁷ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 335.

¹¹⁸ AMV - K, f. E - 1, i. j. 70, fol. 6 - 8.

bylo také dohodnuto, že chovanci TNP budou mít nárok na veškeré potravinové dodatky a přídavky stejně, jako běžní spotřebitelé.¹¹⁹ Podle výpočtů, měla být kalorická hodnota potravin pro pracujícího 2 600 kalorií, pro těžce pracujícího 3 500 kalorií, pro velmi těžce pracujícího (např. horníci) 4 500 kalorií. Tuto hodnotu ale strava chovanců neměla a zpráva to také uznávala. Poukazovalo se však na to, že bylo možné si různé potraviny dokoupit.¹²⁰ Můžeme spíše ale pochybovat o dobrém zásobování táborových kantýn.

Podle dopisu z února 1949 z TNP Kladno – Dubí na ministerstvo vnitra je patrné, že ve stravování chovanců TNP byly ještě začátkem roku 1949 stále trochu zmatky a oblast táborového stravování nebyla evidentně zcela dořešena. Chovanci TNP byli vedeni v systému přidělu potravin stále jako vězni, kteří neměli nárok na normální potravinové lístky, ale přesto by tyto lístky měli dostávat. V odpovědi na dopis se stanoví, že počínaje 1. únorem 1949 měli vězni (tedy i chovanci TNP) nad 20 let nárok na 8 kg chleba, 3,5 kg bílého pečiva, 780 g tuku a 16 kg brambor na jedno období, osoby do 20 let dostanou 9 kg chleba, 5,5 kg bílého pečiva, 840 g tuku a 16 kg brambor.¹²¹

Ve zprávě ze 3. října 1949 se pak stanovuje dávka potravin pro neproduktivní příslušníky TNP, tedy pro skupinu C. Jako důvod omezení se udává rozpočet. Příslušníci této skupiny si nevydělávají dostatečně (nebo vůbec), aby mohly být zaplacený náklady na plnou stravu, proto od 1. listopadu 1949 nesměla denní strava těchto chovanců přesáhnout cenu 15 Kčs na osobu.¹²²

4. Táborový režim

Každý TNP měl vlastní táborovou samosprávu, složenou z velitelů světnic a jejich zástupců, velitelů baráků a jejich zástupců, táborové rady (pomocný orgán správy TNP a vrcholný orgán samosprávy) a táborového sněmu (všichni příslušníci TNP, kteří se scházeli 1x měsíčně).¹²³

Táborový režim upřesňovaly různé vyhlášky a různá nařízení vydávaná pro všechny tábory bez rozdílu. Od 20. prosince 1948 platil „Prozatímní ústavní, kázeňský a výchovný řád“, který se vztahoval k provozu TNP a právnímu postavení všech, kterých se TNP týkaly. Samozřejmě se v něm uvádělo již zmíněné věkové rozmezí chovanců od 18 do 60 let a

¹¹⁹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 70, fol. 11.

¹²⁰ Tamtéž, fol. 26.

¹²¹ Tamtéž, fol. 83 - 84.

¹²² Tamtéž, fol. 18.

¹²³ AMV - K, f. E - 2, i. j. 2 - *Dočasný ústavní, kázeňský a výchovný řád pro tábory nucených prací 1948.*

důvody, které mohou vést i internaci, která nesměla být nižší než 3 měsíce. Uváděl záležitosti, které se týkaly zřizování, přemísťování a rušení TNP.¹²⁴

Jakmile byl nový chovanec dodán do tábora, byl zaznamenán do evidenční knihy a byl mu založen evidenční lístek do kartotéky. Pak by nově příchozí podroben zdravotní prohlídce, byl „tělesně očištěn“ (jeho oděv byl dezinfikován), směl si ponechat kapesník, hřeben a kartáček na zuby (stejně jako vězni po nástupu do vězení) – zbytek jeho civilního šatstva byl uschován, jeho cennosti byly zaevidovány a uloženy v táborové pokladně.¹²⁵ Od 1. března 1950 všichni chovanci platili paušální náhradu za propůjčení oděvu a jiných součástí 5 Kčs za den!¹²⁶

Od zřízení TNP existovaly tzv. táborové třídy. Na základě příslušnosti do jedné ze tří táborových tříd, resp. I. a II. třídy, mohl chovanec získávat různé výhody (vycházky, návštěvy, dopisy...) a měl tak být motivován k lepšímu chování a vyššímu pracovnímu výkonu. Ze základní II. třídy (byl sem zařazen automaticky po příchodu do TNP) směl chovanec do I. třídy přestoupit nejdříve po měsíci pobytu v TNP.¹²⁷ V druhém čtvrtletí roku 1950 byl výraz „táborové třídy“ nahrazen slovním spojením „pracovní třídy“ a podmínky pro zařazení do privilegované I. a II. pracovní třídy se oproti dřívějšímu řazení do táborových tříd, přiostrily, takže víc osob se ocitlo ve III. třídě, která mnoho výhod neposkytovala.¹²⁸ Návrhy na tyto pracovní třídy byly známy už na začátku října 1948, protože na poradě konané 7. října 1948 na Ministerstvu průmyslu, kde se hovořilo o využití pracovních sil z výchovných táborů, se tato skutečnost zmiňuje v zápise. Hovoří se tam o „normální třídě druhé“, k níž by náležely „střední“ stravovací, mzdové a pracovní podmínky, „třída první“ pro osoby „projevující výsledky intendované zřízením a provozem středisek“ se zlepšenými a zmírněnými podmínkami internace a „třída třetí pro osoby opačného charakteru než osoby právě zmíněné pro třídu první.“ V zápise se ještě praví: „*Na umístění a použití cikánů bude pamatováno odděleně.*“¹²⁹

Příslušníci I. a II. táborové třídy měli povolenou korespondenci, III. třída jen se souhlasem velitele. Pro I. třídu byl dovolen jeden dopis za týden, II. třída směla poslat jeden dopis za 14 dnů.¹³⁰ To mohlo být pro III. třídu poněkud demoralizující. Stejným způsobem bylo odstupňováno i právo na návštěvy v táborech. Návštěvy chovanců I. tříd se mohly konat

¹²⁴ AMV - K, f. E - 2, i. j. 2 - *Dočasný ústavní, kázeňský a výchovný řád pro tábory nucených prací 1948.*

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 342.

¹²⁷ AMV - K, f. E - 2, i. j. 2 - *Dočasný ústavní, kázeňský a výchovný řád pro tábory nucených prací 1948.*

¹²⁸ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 405

¹²⁹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 7 – *Zápisy z porad ministrstva průmyslu o potřebě pracovních sil 1948.*

¹³⁰ AMV - K, f. E - 2, i. j. 2 - *Dočasný ústavní, kázeňský a výchovný řád pro tábory nucených prací 1948.*

1x za měsíc, II. třídy 1x za 6 týdnů a III. třída měla nárok na toto rozptýlení 1x za 8 týdnů.

Samotný denní režim začínal budíčkem v 5.00 (v létě, tzn. od 1. dubna do 30. září, v zimě byl o hodinu později). Chovanci pak museli hned vstát, umýt se a ustlat, pak je čekala snídaně, „ranní čtvrt hodinka“ a práce. Pracovní doba byla dlouhá 10 hodin včetně cesty na pracoviště a zpět a řádem byla určena takto: od pondělí do pátku od 7.00 do 12.00, pak pauza na oběd, odpoledne byla naplánována práce od 13.00 do 17.00. V sobotu se pracovalo od 7.00 do 11.00.¹³¹ Po práci následovala hodina „čištění a látání“ a výchova chovanců. Večerka byla v 21.00 (v zimě již ve 20.00, v sobotu a v neděli o hodinu později). Ve dnech volna na chovance čekala mravní, odborná a osvětová výchova a také různé prohlídky (ubikací, šatstva...), případně (a asi zřídka) bohoslužby¹³² a odpoledne (konečně) osobní volno.¹³³ Tak to alespoň předepisoval „Prozatímní kázeňský řád“. Podle dostupných pramenů měly být povoleny dokonce bohoslužby, ale z tajného dokumentu z roku 1950 se dozvídáme o zákazu velikonoční bohoslužby i zpovědi.¹³⁴

Problémem mohlo být striktně vymezené datum ohraničující topnou sezónu od 15. října do 15. dubna. Teplota byla určena na 18°C, a topilo se jen pokud se zrovna chovanci nacházeli v táboře a to pouze do večerky (což dělalo při nejlepším pouze čtyři hodiny); akorát v opravdu tuhých mrazech bylo možné topit i po večerce.¹³⁵ Pokud se tato data opravdu dodržovala tak, jako v nechvalně známých vězeňských táborech a kriminálech, pak mohla být v táborech pěkná zima.

„Prozatímní kázeňský řád“ také přesně definuje, co si lze představovat pod pojmem „táborová hygiena“. Tato pasáž by byla celkem úsměvná, pokud by ovšem nebyla myšlena zcela vážně. Chovanec zde měl jasně definováno následující: každý si musí 1x denně umýt obličej, krk, ruce, vypláchnout si ústa (!), vyčistit zuby, upravit vlasy (případně vousy). Další mytí dle zvláštní potřeby. Nohy se zásadně myjí večer. Nejméně 2x měsíčně je pamatováno na koupel v teplé vodě.¹³⁶ Zřejmě si soudruzi představovali, že chovanci budou slabomyslní! Existovaly přímé směrnice pro osvětové pracovnice z ženských TNP, které jim ukládaly, aby ženy nejen vyučovaly podle osnov, o nichž už byla zmínka dřív, ale aby ženy takřka „vodily za ručičku“. V dokumentu z 30. ledna 1950 se přímo píše o tom, že osvětové pracovnice v ženských táborech mají provádět osobní prohlídky chovanců, pokud jde o hygienu a čistotu

¹³¹ AMV - K, f. E - 2, i. j. 2 - *Dočasný ústavní, kázeňský a výchovný řád pro tábory nucených prací 1948.*

¹³² Podle dostupných informací však byly v roce 1950 ve všech TNP 7. dubna 1950 zakázány velikonoční bohoslužby a zpovědi. - AMV - K, f. E - 6.13 - 1, i. j. 2 - Spisy týkající se likvidace TNP Jaroslavice.

¹³³ AMV - K, f. E - 2, i. j. 2 - *Dočasný ústavní, kázeňský a výchovný řád pro tábory nucených prací 1948.*

¹³⁴ Zřejmě toto nařízení platilo pro všechny TNP. Prameny, které jsem měla k dispozici, hovořily doslova o Valticích a Uherčicích. - AMV - K, f. E - 6.4, i. j. 4 - *Rejstřík k podacímu protokolu tajný 1949 - 1951.*

¹³⁵ AMV - K, f. E - 2, i. j. 2 - *Dočasný ústavní, kázeňský a výchovný řád pro tábory nucených prací 1948.*

¹³⁶ Tamtéž.

těla (spíš to připomíná formulaci ze směrnic pro vedoucí dětských letních táborů), kontrolovat čistotu světnic, koupelen (umýváren i WC!), předvádět ženy k lékařským prohlídkám a dozorovat při rodinných návštěvách (proč dozor při návštěvách, když nešlo o vězení?).¹³⁷

Dále podle směrnic náleželo mužům toto vybavení: kalhoty, kabát (či blůza), čepice, jeden pár rukavic (palčáků), jeden pár bot, dva páry onucí a jeden zimní plášť. Ženy měly nárok na kazajku (vestu), sukni, šátek na hlavu, zástěru, jeden pár kožené obuvi, dva páry punčoch a halenku.¹³⁸ Uvedené části oděvu měli chovanci a chovanky dostat nové, pracovní oděvy mohly být starší.¹³⁹ Jak se měly oděvy propůjčené ze strany TNP užívat a udržovat, o tom velmi podrobně na několika stranách informovaly směrnice k tomu určené. Každý kus oděvu měl vypočtenou životnost, např. letní blůza měla vydržet celý rok, pracovní jen půl roku, zimník měl vydržet po dva roky, zato letní onuce jen 3 měsíce...¹⁴⁰ V praxi to pak, alespoň ze začátku, fungovalo tak, že po příjezdu nebylo nic moc nachystáno a chovanci si někdy museli stejně nechat své oblečení, než bylo dodáno to táborové. Občas chyběly i ručníky a ložní prádlo.

5. Trestní oddělení TNP

Lidé, přikázání do TNP, museli dodržovat nejen výše zmíněný táborový režim, ale také určitý kázeňský řád. Obecně by se mohlo říct, že mezi hlavní body kázeňského řádu patřilo odpovědné vykonávání přidělené práce, chovanci nesměli v libovolnou dobu opouštět TNP, urážet velitele a požívat alkoholické nápoje. Celkově se měli chovat „slušně“. Pokud se ale nějakým způsobem provinili, čekalo na ně trestní oddělení TNP.

Dne 5. července 1950 vydalo Ministerstvo národní bezpečnosti - Správa TNP „Směrnice pro zařazování chovanců do trestního oddělení v TNP“. Směrnice hovoří o tom, jaké k takovému rozhodnutí smějí vést důvody, jaký chovanec vůbec smí být na trestní oddělení zařazen a na jak dlouho. Předem musí být zdravotně způsobilý snést ztížené podmínky trestního oddělení, tzn., že nesmí mít nakažlivou chorobu, i když nemocný být může, ale jen tak, že jeho nemoc nevyžaduje ambulantní léčení nebo hospitalizaci. Je důležité, aby takový chovanec mohl alespoň v sedě pracovat. Na trestní oddělení smí být chovanec zařazen po dobu jednoho až tří měsíců, ale ne na dobu kratší nebo delší.

¹³⁷ AMV – K, f. E – 1, i. j. 25, fol. 314.

¹³⁸ Návrhy oděvů pro chovance a chovanky TNP v příloze č. 3. - AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 90 – 93.

¹³⁹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 69.

¹⁴⁰ Tamtéž.

Některé důvody pro zařazení na trestní oddělení TNP jsou ovšem podivné. Je pochopitelné, že velitel bude mít potřebu trestat ty, jež „nepracují a pracovní morálku podřívají“, neberou na vědomí velitelovu autoritu, „nemravným chováním ohrožují kolektiv“ v táboře, již dvakrát utekli z TNP a je podezření, že utečou znovu, případně mají za sebou víc kázeňských přestupků, ale žádný trest už nezabírá. Ale zařadit tam ty, jež „(...) *mají sice dobrý pracovní výkon, ale jsou podezřelí, že systematicky rozšiřují lživé zprávy nepřátelského zaměření,*“¹⁴¹ je důvod poněkud absurdní a paranoidní, i když nutno uznat, že víc než předešlé důvody, odpovídá své době. Přeražení může být uskutečněno jen na základě žádosti velitele TNP k oddělení osvěty správy TNP - Ministerstva národní bezpečnosti a jeho následného souhlasu.¹⁴² Právě toto oddělení osvěty bylo pověřeno nejvyšším dozorem na trestním oddělení TNP.¹⁴³ Pro ženy v TNP platily stejné směrnice pro zařazování na trestní oddělení jako pro muže.¹⁴⁴

„Kázeňský řád trestního oddělení v TNP“ z 15. prosince 1950 udával prakticky veškeré dění na trestním oddělení. Stejně jako v jiných zařízeních vězeňského typu, i zde měla každá světnice svého velitele, který je určen velitelem a osvětovým pracovníkem.¹⁴⁵ Budíček byl stanoven na 5.00 hodin.¹⁴⁶ Od 5.10 do 5.30 probíhala lékařská revize. Mezi půl šestou a šestou se snídalo a od 6.00 do 6.45 probíhala hodina osvěty. Následovalo čtení rozkazu a raportu, v sedm hodin pak byla povolena hodinová vycházka na dvůr. Ta se musela odehrát v naprosté tichosti a „volným krokem“. V osm hodin pak následoval nástup do práce (práce nesměla být mimo trestní oddělení), s hodinovou pauzou (12.00 - 13.00) na oběd a hodinou odpočinku (13.00 - 14.00). Pak až do šesti hodin do večera práce, pak večere a od 19.00 do 20.30 povinné učení. Těsně před večerkou byla povolena pouhá půl hodinka volna a ve 21.00 byla večerka. Neděle byla vyhrazena pro pracovní klid, avšak denní režim byl stejný. Bylo možné půjčovat si knihy z táborové knihovny. Osvěta se však nevyhýbala ani dni pracovního klidu a přednáška měla dvojnásobnou délku (když trestat, tak pořádně!), tedy jednu a půl až dvě hodiny. Neděle byla též vyhrazena koupeli v teplé vodě.

Přesně vymezená byla i strava pro trestní oddělení. K snídani čtvrt litru slazené černé kávy a 400 gramů chleba (v neděli malá obměna v podobě bílé kávy a chleba s nějakým tukem). Na oběd polévka s „příkrmem“ (zřejmě je tím myšleno něco na způsob druhého

¹⁴¹ AMV - K, f. E - 6.3, i. j. 17.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ AMV - K, f. E - 1, i. j. 36.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ AMV - K, f. E - 6.3, i. j. 17.

¹⁴⁶ Dané časy se vztahují na dobu od 1. dubna do 30. září. Pro období od 1. října do 31. března platí určitý časový posun.

chodu) bez masa (maso bylo jen v neděli). Jinak porce jídla mají být stejné, jaké jsou určeny pro III. pracovní třídu.

Návštěvy ani korespondence zde nebyly dovoleny. Výjimka byla možná jen z velmi vážných rodinných důvodů, jako bylo úmrtí nebo těžká nemoc.

A protože i na trestním oddělení lze porušovat kázeň, jsou ve směrnicích vymezeny další tresty přímo pro toto oddělení:

1. Samovazba na 1 až 14 dnů, která může být ztřešena temnicí, tvrdým ložem nebo odejmutím potravin (tzn. že nejdéle na tři dny dostane potrestaný chovanec jen chleba a černou kávu).
2. Návrhem na prodloužení pobytu v TNP, když je do trestního oddělení zařazen na tři měsíce (tj. nejdelší možnou dobu).
3. Návrhem na prodloužení pobytu v trestním oddělení, ale jen pokud je do něj zařazen na méně než tři měsíce.

Obecně je zajímavé, jak se postupem času měnila rétorika, týkající se lidí přikázaných do TNP. Zpočátku se o nich mluví jako o „chovancích“ či „chovankách“, pak už jsou to jen „vězni“ a „věžeňkyně“. ¹⁴⁷ Souvisí to samozřejmě se změnou zákonů v roce 1950, ale je evidentní, že postupem času už nebylo třeba maskovat pravý účel TNP.

Co si o svém postavení v TNP mysleli někteří chovanci, lze alespoň částečně odvodit z anonymního dopisu, adresovaného americkému vojenskému attaché do Prahy. Pisatel se snažil, aby se o bezprávní páchaném v Československu dozvěděli na západě. Zachycený dopis pocházel z TNP Lešany v Čechách. Autor v dopise uvádí, že příkazovací komise vznikly bez právního podkladu a jsou tvořeny samými komunisty, kteří na základě nepravdivých udání odsuzují lidi na 1 – 5 let pobytu v TNP. ¹⁴⁸ Dále se dočteme o zřejmě osobní zkušenosti autora anonymu o držení ve vazbě v Praze v Bartolomějské ulici (to znamená výslech na StB) a čekání na ortel komise. Dále píše o arogantním zacházení lékaře při zdravotní prohlídce (který prý většinu lidí bez ohledu na zdravotní stav uzná práce schopnými) a srovnává ho s lékaři z nacistických koncentračních táborů. Tábory popisuje jako místa obehnaná hustou spleť ostnatých drátů a ostrahu z řad SNB jako velmi agresivní, nemající daleko k tělesnému trestu i za menší provinění. K ženám se někteří muži z osazenstva táborů chovají tak, že je vydírají

¹⁴⁷ Dušan Janák píše: „(...) úředníci ministerstva průmyslu neviděli rozdíl mezi řádně odsouzenými trestanci a lidmi zařazenými do těchto středisek.“ - Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 143.

¹⁴⁸ „Nejdelší doba pobytu v tábore měla být podle zákona dva roky – v praxi to však nebylo dodržováno.“ – Kratochvíl, Antonín: *Žaluji I. Svědectví o deformacích stalinská justice v Československu*. Praha 1990, s. 269.

tím, že pošlou je do horších TNP, pokud jim nebudou po vůli. Píše, že nikdo nedbá, že velká část internovaných musí doma živit rodiny, což jim není umožněno; navíc často po popuštění z TNP musí splácet dluh, který jejich pobytem vznikl (náklady až 35 Kčs denně na osobu se mu zdají neúměrné). Táborová strava je podle jeho slov odporná a lidé ji jedí jen z opravdového hladu. Potravinové balíky od rodin táborový personál vykrádá. Na konci dopisu žádá, aby byla tato skutečnost projednána na místech, která se zabývají obhajobou lidských práv.¹⁴⁹ Ačkoliv jsem problematiku TNP přímo v Čechách nestudovala, je celkem pravděpodobné, že to o čem píše pisatel se opravdu dělo. Znamky takového jednání se v některých pramenech vyskytují, většinou ale nejsou tak přímé jako tento dopis.

¹⁴⁹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 77.

X. Jednotlivé TNP na jižní Moravě

Jak uváděl dokument z 25. listopadu 1948, Ministerstvo vnitra zamýšlelo zřídit TNP pro muže i pro ženy tam, kde byla naléhavá potřeba pracovních sil a zároveň také nechyběly vyhovující a dobře střežitelné ubytovací možnosti.¹⁵⁰ Na jižní Moravě prostory nakonec nechyběly. S výjimkou TNP Hodonín u Kunštátu se jihomoravské tábory nacházely v zámeckých objektech. Ale ani hodonínský TNP nebyl postavený nově ale na místě bývalého tábora pro Němce. Za nejobávanější TNP na jižní Moravě měly být považovány TNP Oslavany a Brno, alespoň to tvrdí Antonín Kratochvíl v knize *Žaluji I.*¹⁵¹ Zřejmě zde byl přísnější režim než v ostatních zdejších táborech.

V následujících kapitolách, věnovaných jednotlivým TNP, na které jsem se v práci zaměřila, se snažím sledovat alespoň orientačně počty chovanců, popisují druhy práce, které vykonávali, podniky, kde pracovali, jaké měli ubytovací podmínky a v některých místech popisují konkrétní události vztahující se přímo k některým z těchto TNP. Bohužel, ne vždy byly prameny natolik kompletní, aby se o táborovém životě dalo zjistit víc informací.

1. TNP Hodonín u Kunštátu

Ministerstvo vnitra – oddělení BP/10 zřídilo dnem 1. října 1949 TNP v Hodoníně u Kunštátu, fakticky začal fungovat již 12. října. Byl to tábor určený pro muže se sníženou pracovní schopností. Nacházel se v dřevěných barákových objektech,¹⁵² umístěných v lesním údolí 12 km od Kunštátu v okrese Boskovice.¹⁵³ Ale podle oznámení TNP Ostrava – Vítkovice ze dne 6. května 1949 se dozvídáme, že již od začátku roku 1949 byl tábor v provozu a byli zde chovanci, kteří pracovali na zřizování samotného hodonínského tábora (od konce února do prvního týdne v březnu). Krom jiného zde kopali také vodovod.¹⁵⁴ V TNP Hodonín u Kunštátu se mělo dokonce nacházet i koupaliště.¹⁵⁵

Jinak měla být práce zajištěna ve veřejných národních podnicích na lehčích pracích (stavba silnice prováděná národním podnikem Československé stavební závody, kde se měla

¹⁵⁰ AMV - K, f. E - 1, i. j. 6 – *Zřízení a zrušení TNP na území Čech a Slovenska 1948 - 1951*, fol. 3.

¹⁵¹ Kratochvíl, Antonín: *Žaluji I. Svědectví o deformacích stalinská justice v Československu*. Praha 1990, s. 270.

¹⁵² AMV - K, f. E - 1, i. j. 6 – *Zřízení a zrušení TNP na území Čech a Slovenska 1948 - 1951*.

¹⁵³ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 – *Zápis z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 59.

¹⁵⁴ AMV - K, f. E - 6.2, i. j. 1 – *Seznamy osob, zaslanych ze sběrného tábora Brno do jednotlivých TNP 1949*.

¹⁵⁵ AMV - K, f. E - 1, i. j. 63.

nabízet práce pro cca 20 pracovníků); plánovala se také účast na stavbě vírské přehrad¹⁵⁶ (Vír byl vzdálen 15 km od TNP a měla zde být práce pro 50 lidí na dobu 4 let). Takové požadavky měly stavební závody počátkem března 1949. Již začátkem května 1949 ale potřebu těchto pracovních sil popřely.¹⁵⁷

Táborovým velitelem byl jmenován nadporučík Válek.¹⁵⁸ Za táborového lékaře byl určen MUDr. Jan Dosoudil, ředitel ONP v Boskovicích.¹⁵⁹

Z hlášení o kontrole v TNP Hodonín u Kunštátu ze dne 30. prosince 1949 se dozvídáme o mnoha závadách, které se v táboře vyskytly, i když od jeho oficiálního zřízení uplynulo už čtvrt roku a bylo tedy poměrně dost času k nápravám. Stav chovanců byl tehdy asi 55 mužů. Členů ostrahy bylo celkem osm. Téhož dne bylo do Hodonína dodáno asi 100 chovanců TNP Pardubice a očekávali se další. Protože se tedy nyní v TNP nacházelo skoro 160 chovanců, zdál se počet členů ostrahy nízký. Dále v táboře chyběl osvětový instruktor (nebyl tedy nikdo, kdo by chovance „převychoval“). V hlášení se zmiňuje špatný zdravotní stav chovanců (to platilo i pro pardubický přírůstek), a proto bylo nutné zajistit odpovídající zdravotní péči. Špatný byl i stav táborové lékárny. Doprava případného akutního případu z tábora do nemocnice nebyla možná (a jak se dále dozvíme, nikdo s touto skutečností v dohledné době nic neudělal). Táborová studna nestačila potřebám TNP, kvůli čemuž mohla v létě hrozit epidemie. Navíc bylo zjištěno, že hrozí vypuknutí požáru, protože tábor byl složen z dřevěných baráků a chovanci uvnitř kouřili a topili si v obyčejných kamnech. Sami chovanci si pak stěžovali na nedostatek jídla.¹⁶⁰

Stejně jako v jiných táborech, i zde fungovala táborová cenzura. Něco nám o ní napovídá hlášení z 1. března 1950 o zadržení „závadného“ dopisu jistého chovance Václava Kálala, který se v dopise své manželce vyjadřuje způsobem, který „zesměšňuje“ TNP, čímž dokazuje, že jeho postoj k režimu se nezměnil (byl jeho odpůrcem). V samotném dopise se Kálal na třech stranách rozepisuje „nezávadně“ o jídle, které mu manželka do TNP posílá (balíky s jídlem se v Hodoníně asi nevykrádaly, protože na porušený obsah si nestěžoval). Když se dostane k části „zesměšňující“ TNP, píše o tom, jak komise z Ministerstva vnitra kladla při kontrole TNP chovanců „nejapné otázky“, na které se nedalo odpovídat. Když se člen komise zeptal Kálala, proč je v TNP, odpověděl, že je třídní nepřítel. Jeho přímá

¹⁵⁶ AMV - K, f. E - 2, i. j. 1 – *Zápis z porady u bezpečnostního referátu ZNV v Brně, týkající se táborů nucených prací a jejich zřízení 1948.*

¹⁵⁷ AMV - K, f. E - 2, i. j. 4 – *Spisy týkající se průzkumu a zřízení TNP v Hodoníně u Kunštátu 1949.*

¹⁵⁸ AMV - K, f. E - 1, i. j. 6 – *Zřízení a zrušení TNP na území Čech a Moravy 1948 - 1951, fol. 47.*

¹⁵⁹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 58.

¹⁶⁰ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 – *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951. fol. 62.*

odpověď zaimponovala ostatním chovancům.¹⁶¹ Imponovat ostatním třídním nepřátelům se nevyplácí, protože kvůli tomu bylo řečeno, že se Kálal „vysmál“ lidově demokratickému zřízení. Hlášení nesvědčí jen o cenzuře, ale také o malichernosti, vztahovačnosti a paranoi, kvůli které se musel vyřešit význam každého „podezřelého“ slova nebo věty.

Podle situační správy za první čtvrtletí roku 1950, patřil TNP Hodonín u Kunštátu, vzhledem ke své poloze a charakteru, k táborům, které vyžadují vyšší stupeň ostraha - proto tábor střežili také služební psi, i když v mnoha táborech bylo od tohoto úmyslu ustoupeno z důvodů finančních a s přihlédnutím k faktu, že se užití psů ukázalo ve většině případů jako bezdůvodné.¹⁶² Nehledě k tomu, že „výchovná“ zařízení snad není třeba střežit jako kriminály. I přesto ale, že tu tehdy měla být zesílená ostraha, v hlášení z prohlídky tábora z února 1950 si štábní kapitán Turnovec stěžuje, že samopaly jsou tu zamčeny ve skříních ve strážní místnosti, ale příslušníci SNB spí v jiné budově, proto v naléhavé situaci k nim nemohou mít přístup. Ostraha tedy nebyla vždy důsledná ani když šlo o hlídání „reakčních živlů.“

Zmíněná prohlídka v TNP Hodonín proběhla ve dnech 15. až 16. února 1950, o jejím průběhu podal zprávu štábní kapitán Turnovec. Z toho, co Turnovec ve zprávě píše, je jasné, že se TNP nevyhnula stejně ostudná rozhodnutí ohledně lidí, kteří prošli nacistickými koncentračními tábory, účastnili se odboje nebo válečných bojů. Uvádí se zde případ chovance Matěje Tomašína, účastníka slovenského národního povstání a člověka vězněného v Buchenwaldu. Místní chovanci se velmi diví jeho přítomnosti v táboře. Na návrh okresního bezpečnostního referenta měl být jeho případ prošetřen a Turnovec v souvislosti s navrhovaným prošetřením tvrdí, že dotyčný bezpečnostní referent je pro tuto důležitou funkci moc měkký.

Jinak v době kontroly bylo v táboře 240 chovanců, převážně bez pracovních příležitostí. Prozatím proto pracovali zdarma v lese a za práci si odnášeli dříví na topení. Chovanci měli být v brzké době zaměstnáni na práci na silnici, ale této možnosti se bezvysledně hovořilo i před tím. V táboře pak několik osob pracovalo v sedlářské dílně, ale bez vyjednání úhrady za provedenou práci. Bylo-li hlavním úkolem TNP „převychovat“ občany prací, ztrácela tímto existence TNP Hodonín u Kunštátu smysl.

Mimo jiné se pak prokázaly další závady, které by po skoro půlročním fungování tábora být neměly. TNP měl špatné telefonní spojení a nevlastnil stále žádné auto, což znemožňovalo případný rychlý převoz zraněných (náprava se tedy opravdu nestala). Byl zde

¹⁶¹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 77.

¹⁶² AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 338.

těž nedostatek chleba, protože kunštátský pekař nestačil krýt jeho spotřebu v Kunštátě a okolí a Boskovice byly pro tento účel příliš vzdálené.¹⁶³ Vezmeme-li v úvahu, že chléb tvořil jednu z hlavních součástí táborové stravy, je možné, že zde mohl být opravdu hlad.

Rozkazem z 24. března 1950 muselo být zastaveno dodávání osob do TNP Hodonín u Kunštátu, protože tábor byl již plně obsazen. Na případná uvolněná místa byli pak posíláni jen muži ze sběrného tábora v Brně.¹⁶⁴

V hlášení ze 4. května 1950 píše velitel tábora nadporučík Válek o zkušenostech se systémem úlev a výhod pro chovance. Pochvaluje si, jak se podle jeho mínění osvědčují a mají velký vliv na pracovní morálku a kázeň. Chovanci II. a III. třídy se s vidinou výhod I. pracovní třídy prý víc snaží při práci i osvětovém studiu. Dosud si také nikdo nestěžoval na chování internovaných osob na veřejnosti. V táboře v této době nebyly ani žádné útěky. Velitel nakonec navrhnul, aby směly být výjimečně užity výhody i pro chovance II. pracovní třídy.¹⁶⁵ To se mu zřejmě nepovedlo, protože systém byl dost přísný a jak už bylo výše napsáno, časem ještě přitvrdil.

Dne 19. května 1950 proběhla v TNP Hodonín velká lékařská prohlídka 92 chovanců. Její výsledky byly katastrofální a dnešnímu člověku se musí zdát nemožné, že lidé v tomto stavu byli posláni na nucené práce. Po prohlídce muselo být totiž z tábora ihned propuštěno 15 chovanců u nichž se vyskytly tyto nemoci: otevřená TBC, duševní choroba, epilepsie, těžká cukrovka a angina pectoris! 67 chovanců mělo na návrh alespoň dočasně přerušit pobyt v TNP kvůli nezbytnému léčení. Jen 19 z prohlédnutých bylo uznáno schopných pobytu a práce v TNP! Ti muži, kteří, ač vážně nemocní, se nacházeli v TNP, zde byli z důvodů státně bezpečnostních a nebo na žádosti bezpečnostních referentů a komisí. Kvůli pracovní neschopnosti většiny chovanců TNP, byl zdejší tábor stal zcela neproduktivním. Na internaci „neproduktivních“ osob v TNP měla podle všeho zájem StB.¹⁶⁶

Obětí, určených do tohoto tábora byl zřejmě dostatek, protože už v srpnu 1950 se v táboře nacházelo 200 chovanců. I přesto, že jejich pracovní schopnost byla omezena, bylo 32% v I. pracovní třídě, 62% ve II. pracovní třídě a jen 6% ve III. třídě. Jejich výdělky nebyly známy, ale zřejmě, kvůli omezenému výběru práce pro chovance zdravotní kategorie C, byly velmi nízké.¹⁶⁷

¹⁶³ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 58 - 59.

¹⁶⁴ AMV - K, f. E - 1, k. 6 - *Zřízení a zrušení TNP na území Čech a Moravy 1948 - 1951*, i. j. 40.

¹⁶⁵ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 54.

¹⁶⁶ Tamtéž, fol. 57.

¹⁶⁷ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 430.

Rozkazem číslo 4 ze dne 24. března 1950 bylo nařízeno zastavení dodávání osob do zdejšího TNP kvůli naplněné kapacitě tábora.¹⁶⁸

Zrušení TNP v Hodoníně bylo nařízeno již 18. listopadu 1950 (tedy ani ne po roce a měsíci oficiálního trvání) výnosem Ministerstva národní obrany a od 25. listopadu byl tábor v likvidaci. Ale ještě 13. prosince 1950 zde bylo 31 internovaných mužů, kteří dokončovali úpravy baráků, které trvaly až do konce roku. V interním sdělení Ministerstva národní obrany je uvedeno datum zrušení TNP k 1. prosinci 1950.¹⁶⁹ Definitivně byl tábor zřejmě zlikvidován do konce ledna následujícího roku.¹⁷⁰

V souvislosti s TNP Hodonín u Kunštátu bych se však ještě ráda zmínila o dvou akcích, které probíhaly v roce 1949 a jejichž oběti měly být z části dodány právě do tohoto tábora.

a) Akce T-43

„Akce T-43“ se měla konat z prozaického důvodu: V TNP byl nízký počet nedělnických profesí (jak výše ukazuje tabulka, tento trend se do konce roku 1949 skutečně podařilo částečně zvrátit) . Také bylo nutné (na přání SSSR) neustále zostřovat třídní boj a „zatočit“ s reakcí. Strana si zřejmě povšimla, že u části obyvatel stoupala nespokojenost s novým režimem. Opakoval se i důvod nedostatku pracovních sil v dolech a těžkém průmyslu. Hlavní důraz u akce T-43 byl však kladen na to, aby byly tábory opravdu naplněny těmi „správnými osobami“.

Akce T-43 byla spuštěna 3. října 1949 v Praze, ale již po deseti dnech byla (především) z politických důvodů zastavena. Během takto krátké doby však bylo zařazeno 778 osob! Akce pak už nepokračovala, i když se ještě plánovalo její opětovné spuštění. S konečnou platností byla zastavena v lednu 1950. V průběhu akce vznikla rozsáhlá kartotéka, čítající na 210 000 jmen, kterou později převzala StB.¹⁷¹

Koncem léta 1949 v souvislosti s přípravou „akce T-43“ také vyvstala potřeba zřízení dalších TNP. V přímé souvislosti s akcí byl na jižní Moravě konečně uveden do oficiálního provozu TNP Hodonín u Kunštátu na Boskovicku určený hlavně pro „buržoazní

¹⁶⁸ AMV - K, f. E – 6.3, i. j. 8 – *Rozkazy ministerstva vnitra – Správy TNP číslo 1 – 18, 1950.*

¹⁶⁹ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954.* Opava 1996, s. 218.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 173 - 174.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 159 - 160.

živly“ (připomeňme, že přípravy v tomto TNP trvaly již od začátku roku 1949).¹⁷² Ostatní tábory zřizované ve spojitosti s akcí T-43 vznikaly spíše v severnějších částech Moravy a v Čechách.

b) Akce D

„Akce D“ měla za úkol dostat do TNP důstojníky „vyloženě reakčního smýšlení“,¹⁷³ kteří byli po únoru 1948 z politických důvodů posláni na „dovolenou s čekáním“ nebo úplně propuštění z armády. Důvodem k internaci se měla stát skutečnost, že se „dosud se nezapojili do socialistického budování a byli podezřelí z připravování protistátní činnosti.“

Právě první skupina bývalých důstojníků putovala do TNP Hodonín u Kunštátu. Skupina důstojníků byla zajištěna dne 20. dubna 1949 ve 22 hodin. Důstojníci byli zadrženi ve svých bytech a zvláštní důraz se kladl též na hledání materiálů, které by nasvědčovaly či potvrdzovaly jejich protistátní činnost, tzn. plány, mapy, letáky, seznamy, výzvědné zprávy, zbraně, střelivo, třaskaviny, apod. (prameny jim přisuzují styk s poúnorovými uprchlíky do ciziny, výzvědnou a rozvratnou činnost, atd.). Zadrženi byli převezeni na StB, vyslechnuti a dodáni do soudní vazby. Ti, jimž nebylo nic neprokázáno, šli před komisi pro zařazování do TNP a byli zařazeni do hodonínského tábora. „Akce D“ měla být pokud možno nenápadná, provedená naráz a potají, aby nebudila zbytečný rozruch.

Do akce bylo pojato 110 důstojníků. Z nich do tábora bylo nakonec předáno 49, soudu 13 a propuštěno (alespoň prozatím) 31. Dva důstojníci z plánovaného počtu zadržovaných prchli přes hranice, několik dalších bylo podezřelých z ilegálního přechodu hranic, protože při razii nebyli nalezeni.¹⁷⁴ TNP v Hodoníně u Kunštátu se tak stal jedním z prvních míst, kam byly soustředěni pro režim nepohodlní bývalí armádní důstojníci.

2. TNP Oslavany u Brna

TNP Oslavany byl zřízen dnem 10. ledna 1949 pro Rosické uhelné doly – Zastávka u Brna s počáteční kapacitou 300 osob (sami o zřízení TNP požádali, ovšem původně „jen“ pro 200 osob).¹⁷⁵ 25. ledna 1949 zřejmě započal tábor svoji činnost, protože k tomuto dni nastupuje velitel tábora vrchní strážmistr Cyril Kopřiva, jeho zástupce a pět členů ostrahy

¹⁷² AMV - K, f. E - 1, k. 4, i. j. 25.

¹⁷³ AMV - K, f. E - 1, i. j. 27.

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ AMV – K, f. E – 1, i. j. 6 - *Zřízení a zrušení TNP na území Čech a Moravy 1948 - 1951*, fol. 119.

z řad SNB.¹⁷⁶ Za táborového lékaře byl určen MUDr. Zdeněk Procházka.¹⁷⁷ Ale zřejmě nebylo vše připraveno tak jak by mělo, protože už začátkem února žádal velitel oslavanského tábora majora Mořice Gryce z oddělení TNP na krajském národním výboru, aby byly táboru dodány některé zcela základní potřeby, jako pracovní boty, dva ručníky a dvě soupravy prádla pro každého chovance, kterých bylo počátkem února v TNP 18 a každý měl jen oblečení, ve kterém přišel.¹⁷⁸

Ubytování byli v oslavanském zámku, jenž náležel Národnímu pozemkovému fondu.¹⁷⁹ Ředitelství dolů za jeho pronájem měsíčně platilo 1 600 Kčs. Toto nájemné však musel hradit TNP (tedy chovanci sami). Pro ubytování a stravování byl zámek zařízen důlním podnikem. Major Gryc si sám před zřízením TNP zámeckou budovu prohlédl a shledal ji vhodnou k zamýšlenému účelu. Předchozí majitelé si dali jistě záležet, protože v zámku byl dostatečný počet obytných místností, prostorná kuchyň, jídelna, čítárna, umývárna (koupání v teplé vodě pro chovance bylo zajištěno přímo v uhelném dole), splachovací WC, vodovod s pitnou vodou a elektrické osvětlení. K dispozici byl i dostatek místností pro personál. Navíc se zdálo, že budovu lze dobře hlídat, protože východ z ubikací pro chovance vedl do ohrazené zahrady.¹⁸⁰ Jak se ale později podle různých zpráv ukázalo, v budově bylo množství závad – stísněné ubytovací prostory, chyběly koupelny pro nemocné a taky marodka.¹⁸¹ Co se týče vnitřního vybavení, v objektu byl dostatečný počet kamen, skříní k ukládání oděvů i postelí se slamníky a příkrývkami.

Obecně byl zřejmě (mezi chovanci) TNP Oslavany považován za „trestní tábor“, protože zdejší podmínky měly být velmi těžké. Zpráva z 24. listopadu 1949 udává, že byla v TNP polovina chovanců pro porušení pracovní morálky a polovina „kopečkářů“ (tedy „živly vyložené reakční“). Nebylo výjimkou, že sem byli dodáváni útěkáři. Proto zde asi také tak často k útekům docházelo (od začátku roku to mělo být 24 uprchlíků). Útekům bylo prý těžké zabránit, protože obchůzka zámku trvala ostraže 35 – 45 min, při čemž nemohl být střežen dvůr, kam byl přístup ze tří stran a tím se naskýtal poměrně dost příležitostí

¹⁷⁶ AMV – K, f. E – 1, i. j. 6 - *Zřízení a zrušení TNP na území Čech a Moravy 1948 - 1951*, fol. 109.

¹⁷⁷ AMV - K, f. E - 1, i. j. 58.

¹⁷⁸ AMV – K, f. E – 1, i. j. 6 - *Zřízení a zrušení TNP na území Čech a Moravy 1948 - 1951*.

¹⁷⁹ Plán TNP Oslavany viz. příloha č. 4. – AMV – K, f. E – 6.3, i. j. 17.

¹⁸⁰ Aní toto pochvalované opatření však útekům chovanců nezabránilo. Uvádí to hlášení velitele TNP vrch. strážm. Kopřivy. Tvrdí zde, že jedním z důvodů útěku jsou nezamřížovaná okna v prvním patře, které bylo jen 4 m nad zemí. - AMV - K, f. E - 1, i. j. 78, fol. 24.

¹⁸¹ AMV - K, f. E – 6.3, i. j. 1 – *Směrnice, výnosy a nařízení ministerstva vnitra pro TNP 1949 - 1950*.

k uprchnutí. Proto ve zprávě padl návrh zvýšit ostrahu ze 7 na 11 mužů.¹⁸² Ve dne stráž hlídala objekt vybavena pistolemi, v noci samopaly.¹⁸³

Hlášení z 5. října 1949 se vztahuje k pracovištím TNP Oslavany. Jak už bylo řečeno v předchozích kapitolách, oslavanští chovanci byli určeni k práci na dole Václav Nosek. Vzdálenost dolu od TNP byla 2 km, muži pracovali pod zemí spolu s horníky v civilu. Byli rozděleni na tři směny a podnik je dopravoval nákladním autem vždy do dolu a po práci zpět do tábora.¹⁸⁴ Ranní směna opouštěla tábor v 5.30. Nákladní auto, které směnu odváželo, však nestačilo pojmout všechny najednou, takže se jezdilo na dvakrát.¹⁸⁵ Devět chovanců pracovalo na povrchu při praní uhlí. U této práce je střežila závodní stráž. Na pracoviště chodili pěšky a doprovázel je jeden strážný. Střežitelnost pracoviště byla podle hlášení dostačující.¹⁸⁶ Pracovnímu nasazení chovanců se věnuje situační zpráva za srpen 1950, kde se píše, že v TNP Oslavany bylo 87 mužů s klasifikací A a B, z toho 61% v I. pracovní třídě, ve II. pracovní třídě 16% a ve III. pracovní třídě 23% mužů. Průměrný výdělek u nich v srpnu činil 4 200 Kčs. Na přesčasech odpracovali 210 hodin a „dobrovolné“ bezplatné práci v táboře a v táborové zahradě věnovali 579 hodin.¹⁸⁷ Kde je práce (obzvláště těžká) tam jsou bohužel i úrazy. Nevyhnuly se ani TNP Oslavany. Hlášení z 28. prosince 1950 uvádí, že zde došlo za uplynulý rok k 51 úrazů, z čehož 15 bylo lehkých, 35 způsobených z nedbalosti a 1 těžký. Nechybí zdůraznění, že ani jeden úraz nebyl způsoben nedostatečnou instruktáží a poučením na pracovišti.¹⁸⁸

Vraťme se ale zpět do roku 1949. 13. – 14. května 1949 zde štábní kapitán Turnovec provedl prohlídku. Zrovna v den prohlídky uprchli dva chovanci TNP, když na přízemním záchodku přepilovali a ohnuli okenní mříže. Jinak byla prý kázeň v táboře uspokojivá. Ubytování se však zdálo dost stísněné, ale čisté - světnice byly uklizené. Stav chovanců byl 134 mužů, přímo v táboře bylo zaměstnáno 7 z nich. Denní náklady v táboře byly vyčísleny na 30 Kčs denně (strava, ubytování a pracovní oděvy), což Turnovec považoval za nízké číslo. Stravování se mu zdálo přiměřené (ale chovanců se zřejmě raději neptal). Průměrné měsíční výdělky chovanců, kteří v dole pracovali hlavně jako voziči a odbíhači byly cca 2 900 Kčs. Když chovanci poukazovali na špinu v šatnách a na pracovišti (v dole!), tak jim bylo

¹⁸² AMV - K, f. E – 6.3, i. j. 1 - *Směrnice, výnosy a nařízení ministerstva vnitra pro TNP 1949 - 1950.*

¹⁸³ AMV - K, f. E – 6.3, i. j. 5 – *Koncept návrhu na pravidla pro ostrahový oddíl TNP Oslavany 1950.*

¹⁸⁴ AMV – K, f. E – 1, i. j. 6 - *Zřízení a zrušení TNP na území Čech a Moravy 1948 - 1951*, fol. 119 – 120.

¹⁸⁵ AMV - K, f. E – 1, i. j. 17 – *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 101 - 103.

¹⁸⁶ AMV – K, f. E – 1, i. j. 25.

¹⁸⁷ Tamtéž, fol. 428.

¹⁸⁸ AMV - K, f. E – 6.3, i. j. 8 – *Rozkazy ministerstva vnitra – Správy TNP číslo 1 – 18, 1950.*

vysvětleno: „(...)že je to vinou dřívějších majitelů dolů a celého kapitalistického řádu (...)“¹⁸⁹
 Jak jinak by to také mohlo být.

V hlášení velitele TNP Oslavany vrchního strážmistra Kopřivy z 2. března 1949 se píše o politických věznicích a zahraničních vojácích, kteří jsou umístěni v TNP. V hlášení se uvádí, že zde bylo z řad politických vězňů z období nacismu přikázáno osm mužů. Šest romských chovanců TNP bylo vězněno v nacistických koncentračních táborech. V táboře byl i jeden z účastníků domácího odboje. Zahraniční vojáci se v TNP Oslavany nenacházeli. Na chování politických vězňů si hlášení nestěžuje. Všichni až na jednoho pak pracovali v povrchovém dole.¹⁹⁰

Ke konci července 1949 už bylo v TNP Oslavany 173 chovanců.¹⁹¹ O tom, jaké bylo složení chovanců TNP Oslavany, nám alespoň trochu vypovídá seznam, pořízený o rok později, při přesunu internovaných do TNP Svatý Jan Pod Skalou z 9. srpna 1950. Šlo o patnáct oslavanských chovanců. U každého z nich bylo uvedeno, jaké povolání vykonával před přikázáním do tábora, na jak dlouho a proč do TNP jde. Výjimečné nebyly tresty přidáné k trestům vězení (zámečník, přikázaný na 2 roky, protože byl trestán pro krádeže, stavební technik přikázaný na 2 roky, hudebník na 6 měsíců, řezník a holič, oba přikázání na 1 rok - všichni jmenovaní odsouzeni podle zákona na ochranu republiky). Často se jako důvod objevila špatná pracovní morálka (horník a dělník, oba přikázání na 1 rok, hoteliér, číšník a pekař -všichni určeni do tábora na 2 roky a řezník, který od komise dostal 6 měsíců). Dále v seznamu figuroval malířský dělník, který dostal 2 roky za protistátní postoj a vynechávání práce, zámečník, který musel jít do tábora na 1 rok za to, „(...) že odmítl nastoupiti pracovní brigádu, soustavně se opíjel a vedl zahálčivý život,“¹⁹² dělník, přikázaný na 6 měsíců pro páchání trestných činů a narušování pracovní morálky a také horník, který si vysloužil 1 rok za ilegální přechod státních hranic.¹⁹³

Pokud jde o režim v TNP Oslavany, je jisté, že hodně záleželo na příslušnících SNB, kteří měli zrovna službu (i když obecně lze s jistotou tvrdit, že zdejší režim se ani zdaleka nemohl rovnat režimu ve vězeňských táborech). Někteří z příslušníků SNB zřejmě s chovanci soucítili. Hlášení z 23. září 1949 uvádí případ, kdy jistý štábní strážmistr popíjel spolu se čtyřmi chovanci a svojí snoubenkou přímo v táboře, a dokonce si dovolili i tančit (vzhledem k táborovému režimu to byla opravdu opovážlivost). Přímo se v hlášení píše: „Šstrážm.

¹⁸⁹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 101 - 102.

¹⁹⁰ AMV - K, f. E - 1, i. j. 32.

¹⁹¹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 78.

¹⁹² AMV - K, f. E - 6.3, i. j. 17.

¹⁹³ Tamtéž.

Vladimír Střelec měl dne 2. srpna 1949 dozorčí službu v TNP. V této službě dovolil, aby chovanci TNP František Hradil, Vladimír Kráčmar, Mikuláš Merva a Karel Haas popíjeli v účetní kanceláři, popíjeli likér (koňak), později, když mu byla nabídnuta sklenička likéru, popíjel s nimi společně v místnosti dozorčí služby a trpěl, aby chovanci s jeho snoubenkou¹⁹⁴, která byla náhodou toho dne u něho na návštěvě tančili. Z počátku tančili (...) při radiové hudbě pak hrál jim k tanci štrážm. Střelec na mandolinu za doprovodu kytary na kterou hrál chovanec Vladimír Kráčmar.¹⁹⁵ Celou veselici zakončili aktéři až k jedné hodině ranní. Z citovaného úryvku je lehké odvodit, že pracovní morálka některých příslušníků SNB „příjemňovala“ čas od času pobyt chovanců v TNP (lze snadno předpokládat, že to nebyla zcela výjimečná situace, i když pravidlo to rozhodně nebylo). Ačkoliv se takové případy pak šetřily a probíhala i kárná řízení, přece jen, jakkoliv byly TNP nástroji perzekučními, zde ostraha nehrála takovou roli jako u výše zmíněných vězeňských pracovních táborů, kde byli umístěni „režimu zvlášť nebezpeční lidé“. Z hlášení také vyplývá, že zřejmě by celá věc nebyla natolik vážná, kdyby štábní strážmistr Střelec v závěru večerní zábavy nepronесl větu: „Doufám mládenci, až to praskne, že se mě nějak zastanete.“¹⁹⁶ Tuto větu si totiž vyšetřující poručík Hartviger vyložil ne ve smyslu odhalení veselice s chovanci, ale ve smyslu konce lidově demokratického režimu a zřejmě proto byla celá věc důkladně prošetřována.¹⁹⁷ Každopádně nám ale zpráva neodhaluje, jak celé vyšetřování dopadlo – patrná je však i velká vášeň pro dvojsmyslné výklady nevinných vět komunistickými úředníky.

Samozřejmě ale život v táboře nebyl vždycky tak jednoduchý a každý příslušník ostrahy nemusel být tak mírný až poddajný. S přituhujícím režimem přituhovalo i v táborech a ani velmi vážné důvody některé osoby nezachránily od internace do TNP. V dopise z 16. října 1950 se velitel oslavanského tábora vyjadřuje k lékaři diagnostikované duševní chorobě chovance Vladimíra Bohuňovského, píše, že se domnívá, že chovanec nemoc pouze předstírá. A to přesto, že po té, co se u Bohuňovského projevil sklon k sebevraždě, byl táborovým lékařem doporučen do psychiatrické léčebny v Brně – Černovicích, kde setrval od 15. listopadu 1949 do 31. července 1950, kde mu diagnostikovali „debilitas mentis“ (tedy duševní slabomyslnost), navíc sklony k depresím a sebepoškozování a neodůvodněné agresí.¹⁹⁸ I přesto však příslušník SNB zpochybňoval diagnózu lékaře a tvrdil, že chovanec jistě simuluje.

¹⁹⁴ Jak už bývalo u soudruhů dobrým zvykem, pletli se i do soukromí občanů, proto v hlášení není opomenuta poznámka, která zaručeně odhaluje „nepěkný charakter“ vyšetřovaného štábního strážmistra, a to, že je v rozvodovém řízení, ale současně udržuje vztah s jinou ženou!

¹⁹⁵ AMV - K, f. E – 6.3, i. j. 17. Pravopis citace ponechán ve shodě s původním zněním textu.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Tamtéž.

V každém táboře bylo z nařízení Ministerstva vnitra prováděno osvětové školení chovanců. Zpráva ze dne 26. července 1950 nazvaná „Cvejn Walter a spol. rozšiřování nepravdivých zpráv v táboře“, nám napovídá, jak asi mohlo být takové školení některými chovanci vnímáno a přijímáno. Jiný chovanec tábora si na Cvejna stěžuje že: „(...) *popichuje ostatní chovance proti politickému školení a popuzuje k zášti proti osvětovému referentu (...)*“ a také ve vztahu k politickému školení používá výroku: „*Nemusíš-li tam chodit, nechod' tam.*“¹⁹⁹ Ale táborová morálka mohla být narušovaná i jinak. Jmenovaný chovanec Cvejn, spolu s dalšími dvěma chovanci rozšiřoval též zprávy o tom, že na listopad 1950 se připravuje státní převrat, což měl tvrdit zahraniční rozhlas.²⁰⁰

Jak už jsem se zmínila na začátku kapitoly, útěky chovanců nebyly moc výjimečné. Například jen během února 1949 podle situační zprávy o TNP za únor 1949 uteklo z Oslavan 10 chovanců z celkového počtu 88.²⁰¹ Zpráva ze dne 10. srpna 1950 hlásí různé útěky z TNP Oslavany: 6. 6. 1949 uprchnul obchodník Antonín Koten (další tři chovanci se ve stejný den nevrátili z propustky, což bylo nejdřív považováno za přestupek proti táborovému řádu a pokud se v dohledné době nevrátili, tak za útěk), další obchodník (a také „západník a reakčník“) Rudolf Šicha utekl 25. 6. 1949, v noci 5. 6. 1950 utekl z noční směny zámečník Josef Skácel.

Některá hlášení o útěcích až budí úsměv. Třeba důkladné hlášení ze dne 20. července 1950 o útěku Jaroslava Laštovičky, který 17. června 1950 uprchnul z oslavanského vlakového nádraží, když měl být převezen do brněnské věznice: „(...) *chovanec Laštovička prudce vyrazil z čekárny a prchal po silnici podél nádraží, odtud přes pole a řeku Oslavanku do protilehlého lesíka, jsa vzápětí pronásledován vrch. strážm. Švejdou. Chovanec Laštovička byl sportovec a fotbalista takže vzdálenost mezi ním a vrch. strážm. Švejdou se stále zvětšovala až se mu chovanec Laštovička v lesíku ztratil. Vrch. strážm. Švejda nestačil dechem, aby mohl tempo Laštovičky vydržet a mohl ho dostihnouti.*“ Velitel TNP Oslavany pak vyslal „*3 hlídky na motocyklu, 1 hlídku na kole a vrch. strážm. Krejčího, aby pronásledovali chovance Laštovičku, který prchal buď křovím podél řeky Oslavanky neb obilím směrem k Brnu.*“²⁰² Laštovička se pak sám o den později přihlásil u správy věznice v Brně a byl předán k nástupu trestu ve věznici v Brně na Orlí ulici.

¹⁹⁹ AMV - K, f. E – 6.3, i. j. 17.

²⁰⁰ Jistě není překvapivé, že zmiňovaný Walter Cvejn byl v TNP z důvodů narušování kladného poměru k lidově demokratickému zřízení, pracovní morálky a budovatelského úsilí a v roce 1948 chtěl ilegálně překročit hranice. - Tamtéž.

²⁰¹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 28.

²⁰² AMV - K, f. E – 6.3, i. j. 17.

Z hlášení ze dne 7. srpna 1950 týkajícího se útěku Miloslava Houfa z TNP Oslavany, si můžeme udělat obrázek o tom, jakým způsobem se také dalo z TNP utéct a jak vypadala reakce ostrahy po zjištění útěku chovance. Miloslav Houf měl 2. srpna 1950 v 15.20 při návratu z krejčovské dílny přeskočit balkon a sešplhat po okapové rouře z prvního patra do dvora a odtud pak se dostal do dvora JZD, pak přebrodil řeku a utekl do lesa. Hned, jak se na útěk přišlo, byly vyslány čtyři hlídky za uprchlíkem. Dvě šli po směru jeho útěku a dvě pročesávaly okolí Oslavan. Osvětový referent poručík Hartviger a jeho osvětový pomocník pátrali na motocyklu. Sám velitel tábora vrchní strážmistr Kovář prohledal přílehlý park, okolí tábora a řeku. Ale bezvýsledně.²⁰³ Až zpráva z 8. srpna 1950 informuje, že byl chovanec Houf dopaden 5. srpna 1950 v Bosonohách a odevzdán do sběrného tábora v Brně na Lidické ulici a již 7. srpna dopraven zpět do TNP Oslavany. Pro tohoto chovance to byl již druhý neúspěšný pokus o útěk a byl k němu veden údajně proto, že byl náchylný k TBC a tudíž neuzpůsobený k těžké manuální práci (i proto se „vyučil“ hudebníkem, jak uvádí zpráva). Avšak podle mínění lékařů patří do kategorie A, takže je schopen těžké práce a proto ho od ní (krom útěku z tábora) nic nezachrání.²⁰⁴

O utrpení rodin příkázaných osob a o tom, že členové komisí si zřejmě příliš nelámali hlavu s tím, jestli rozdělí rodiny s dětmi nebo ne, jsem se už zmínila v předchozích kapitolách. I když „rodina byla základ státu“, budování lidově demokratické republiky bylo přednější a tudíž smělo tento základ podkopávat. Dokazují to četné dochované žádosti o milost, či prominutí zbytku trestu v TNP. Např. dopis z 15. ledna 1950 adresovaný přímo prezidentu republiky od paní Stanislavy Bečkové, jejíž manžel horník Jan Bečka byl v tu dobu již několik měsíců v TNP. Tato paní zůstala po odchodu manžela sama s dvouletým a ročním dítětem.²⁰⁵ Avšak ani to nemohlo obměkčit velitele oslavanského TNP, který nedoporučil zmírnění půlročního trestu pro Bečku, protože ohrozil pětiletý hospodářský plán a proto musí být převychován v lepšího občana. Žádosti se nemíní vyhovět také z toho důvodu, že dne 24. prosince 1949 (!) zběhl a byl dopaden za několik dnů ve svém bytě (tzn. u rodiny v době vánoc).²⁰⁶

²⁰³ AMV - K, f. E – 6.3, i. j. 17.

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ AMV - K, f. E – 6.3, i. j. 13 – *Žádosti o propuštění osob z TNP Oslavany 1950*. Plné znění dopisu v příloze č. 5.

²⁰⁶ AMV - K, f. E – 6.3, i. j. 17. Je zvláštní, že v Rozkaze čis. 18 z 15. prosince 1950 se uvádí, že v době vánoc je možné udělit chovancům TNP delší dovolenou. - Tamtéž. Můžeme se ale jenom dohadovat, jestli byla možnost vánoční dovolené i na sklonku roku 1949.

Po necelých dvou letech fungování TNP Oslavany bylo 20. listopadu 1950 vedení Jihomoravských a rosických dolů oznámeno, že tábor půjde do likvidace, a to i přesto, že bylo ze strany podniku požádáno o další pracovní síly. Tábor měl být zrušen počátkem roku 1951. Nakonec bylo zvoleno datum 16. ledna 1951 a příkázané pracovní síly měli nahradit brigádníci. Ostrahový oddíl tábora se rušil ke dni 1. února 1951; do úplné likvidace zde měli dozorčí službu vykonávat dva příslušníci ostrahy.²⁰⁷ K 31. ledna 1951 měli být internovaní muži přemístěni do jiného TNP²⁰⁸ (podle pracovního plánu na první čtvrtletí roku 1951 měli chovanci přejít do jáchymovských dolů,²⁰⁹ ale podle pokynů Krajského velitelství SNB měli být k 1. únoru 1951 přemístěni do TNP Příbram - Vojna).²¹⁰ Jen pro ukončení materiálové likvidace mělo v Oslavanech zůstat několik chovanců (pouze nejnútnější počet a pokud možno z řad těch, kteří měli být během února 1951 propuštěni).²¹¹ Jisté je, že začátek roku 1951 znamenal konec pro TNP Oslavany.

3. TNP Brno

Z dokumentu ze dne 16. listopadu 1948 se dovídáme, že návrh na zřízení TNP v Brně byl podán dne 26. října 1948. Tehdy se ale ještě s TNP v Brně plně nepočítalo. Pomýšlelo se teprve na zřízení táborů v Ostravě, Kladně a Jáchymově. Jako jeden z důvodů pro zřízení TNP v Brně mluví fakt, že pro náročnou práci v dolech v táborech v Ostravě, Kladně a Jáchymově je potřebná zdravotní způsobilost klasifikace A. Jenomže mnoho z budoucích chovanců jistě nebude tak fyzicky zdatných a proto je třeba mít pro jejich umístění patřičnou alternativu. Pro práci osob způsobilých pro zařazení do TNP, ale zároveň méně zdatných se v dokumentu navrhuje (jak bylo už výše zmíněno) práce na stavbě dráhy z Brna do Havlíčkova Brodu, v konzervárnách zeleniny nebo v dolech v Zastávce u Brna²¹² (zde však, jak už víme, vznikl samostatný TNP Oslavany), dále pak v maloměřických cementárnách, u firmy Stavo, národního podniku v Gottwaldových závodech, ve Škodových závodech, ve Zbrojovce v Brně a v Líšni a také ve spojených brněnských slévárnách.²¹³ Okresní úřad ochrany práce v Brně pak potvrdil, že těžko obsaditelná pracovní místa se nacházejí právě v lomu Maloměřických cementáren, v Rosických a jihomoravských dolech v Zastávce u Brna (300 míst, ale

²⁰⁷ AMV – K, f. E – 1, i. j. 6, fol. 122.

²⁰⁸ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 174.

²⁰⁹ AMV – K, f. E – 1, i. j. 63.

²¹⁰ AMV – K, f. E – 1, i. j. 6 – *Zřízení a zrušení TNP na území Čech a Slovenska 1948 - 1951*, fol. 122.

²¹¹ Tamtéž, fol. 122.

²¹² Tamtéž, fol. 4.

²¹³ Tamtéž.

bezpečnostní zařízení zde bylo jen pro 110 zaměstnanců), na stavbě dráhy Brno – Havlíčkův Brod a u firmy Stavo – národního podniku. Úřad pak doplňuje, že výčet není vyčerpávající.²¹⁴ Prameny uvádí, že potřeba pracovních sil v Brně a okolí do března 1949 by měla být následující:²¹⁵

Závod	Potřeba	
	muži	ženy
Zbrojovka závod 04 v Líšni	1 620	
Zbrojovka 01 v Brně	338	700
Gottwaldovy závody	2 312	312
Škoda Adamov	400	550
Čsl. Stavební závody	3 500	
ČSD – stavba dráhy Brno – Havlíčkův Brod	1 000	
Továrna na obráběcí stroje Kuřim	95	
ČKD – Blansko	348	
Škodovy závody v Brně	39	26
Spojené brněnské slévárny	365	100

Ve zprávě ze 16. listopadu 1948 se navrhuje, že by TNP Brno mohl být zřízen v bývalém vojenském zajateckém táboře v Brně – Jundrově, který by prý po stránce zdravotní, hygienické i po stránce střežení tábora mohl vyhovovat (což se později nepotvrdilo).²¹⁶

Stejná zpráva ještě uvádí, že už se také připravují seznamy osob, které by přicházely v úvahu pro dodání do tábora! Tyto seznamy měly být předány komisi pro zařazování do TNP.²¹⁷

Zpráva ze dne 7. prosince 1948 popisuje navrhovaný tábor v Jundrově. Skládal se z jedenácti dřevěných baráků, z nichž devět mělo rozměry 14 x 22 m a dva baráky byly velikosti 7 x 10 m²¹⁸ o celkové výměře 22 460 m².²¹⁹ Maximální kapacita by tak měla být až 800 osob. Jundrovský tábor byl rozdělen na dva bloky oddělené ostnatým drátem, proto by zde mohli být ubytováni zvláště muži i ženy. Jeden barák byl zařízen jako kuchyně, v táboře

²¹⁴ AMV – K, f. E – 1, i. j. 6 - *Zřízení a zrušení TNP na území Čech a Slovenska 1948 - 1951*, fol. 16.

²¹⁵ Tamtéž, fol. 17.

²¹⁶ Tamtéž, fol. 4.

²¹⁷ Tamtéž, fol. 12.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ Tamtéž, fol. 322.

byla také ošetřovna. Jeden z menších baráků mohl být využíván jako domácí dílna. U tábora byla také velká zeleninová zahrada a množství ovocných stromů. Problémem by mohly být štěnice (zde byla připomenuta nutnost desinfekce), které se v létě objevovaly v některých barácích. Poslední váleční zajatci měli tábor opustit k 1. 1. 1949. Ke střežení tábora by podle zprávy bylo potřeba nejvýše šesti strážných, protože tábor byl oplocen a obehnaný ostnatým drátem.²²⁰

V dokumentu ze dne 22. října 1948 se dočteme ještě o jedné variantě, a to zřízení menšího tábora v barácích ČSD v Brně – Malomeřicích pro cca 150 osob, které by pracovaly buď na stavbě dráhy nebo v cementárnách. Zmiňuje se zde také zřízení TNP v Zastávce u Brna pro cca 150 pracovníků. Oba tábory by měly vzniknout proto, že dojezdnost na uvedená pracoviště by byla dlouhá a složitá.²²¹

Takové byly tedy projednávané varianty ohledně vytvoření TNP pro Brno a ani Jundrov ani Maloměřice nebyly vybrány jako sídlo TNP Brno. Nejdříve bylo však dohodnuto vytvoření sběrného střediska pro muže z krajů moravsko-slezských. To vzniklo v dobře střežitelné budově bývalé zemské donucovací pracovny, která patřila státu.²²² Podle dostupných informací fungovalo už v polovině prosince 1948. Definitivně mělo být sběrné středisko v Brně zřízeno v únoru 1949 (sídlo na Lidické č. 63 v Brně).²²³ Tehdy se v něm nacházelo 40 osob.²²⁴ Po celou dobu existence systému TNP fungoval TNP Brno jako sběrný i pracovní tábor. Zpočátku zde zůstávalo vždy jen nezbytně nutné množství příkázaných osob pro provoz tábora, později však počet chovanců stoupal. Jako táborový lékař byl pro TNP Brno určen MUDr. JUDr. Kurt Kreisler, lékař ONP Brno.²²⁵

V zápise o přehlídce vykonané 20. dubna 1949 v zemské donucovací pracovně Brno (vykonal ji přednosta oddělení BP/10 Helcl a zmocněnec téhož oddělení pro Moravu a Slezsko major Gryc) se uvádí obsazení objektu. Bylo zde 33 káránců, 7 správních vězňů, 16 chovanců sběrného střediska pro TNP a 55 chovanců TNP Brno s klasifikací C. Ti do uvedeného data pracovali u Stavebních podniků na stavbě dráhy Brno – Praha (16 mužů), v robotárně při páření hader (10), vykonávali pomocné práce v táboře (čištění, zahrada,

²²⁰ AMV – K, f. E – 1, i. j. 6 - *Zřízení a zrušení TNP na území Čech a Slovenska 1948 - 1951*, fol. 12.

²²¹ Tamtéž, fol. 23.

²²² AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 522.

²²³ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 152 - 157.

²²⁴ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 28.

²²⁵ AMV - K, f. E - 1, i. j. 58.

ošetřování nemocných, atd. – 19 chovanců). Toho času bylo 10 z chovanců TNP Brno nemocných.²²⁶ Ke konci července 1949 už bylo v TNP Brno 161 chovanců.²²⁷

O víc než rok později, v srpnu 1950, bylo v TNP Brno 121 chovanců, kteří pracovali v menších pracovních skupinách v různých podnicích. Průměrně si vydělali 3 989 Kčs, v I. pracovní třídě tehdy bylo 60% chovanců, v II. pracovní třídě 35% a ve III. pracovní třídě 5% chovanců. Na bezplatných pracích v tábore odpracovali 345 hodin, na přesčasech však celých 6 496!²²⁸

Dokument z 5. října 1949 informuje o pracovištích, kde pracují zařazení z TNP Brno (velitelem TNP byl tehdy vrchní strážmistr Sláma²²⁹). Jde o tato pracoviště:

1. Národní správa statku Želešice u Brna – pracovníci byli do 10 km vzdáleného pracoviště dopravováni nákladními auty, pracoviště bylo považováno za dobře střežitelné.
2. SPOMO Spojené konzervárny a zelárny v Modřicích – pracoviště vzdálené 7 km, doprava také nákladními auty, chovanci TNP zde byli od 4. října 1949 střeženi „spolehlivým“ zaměstnancem závodu, který je jinak dobře střežitelný, protože pracoviště se nacházejí v uzavřených místnostech.
3. Ústředí pro hospodaření se zemědělskými výrobky Brno – Komárov – vzdálenost od tábora 4 km, doprava také nákladními auty; přiřazení pracovníci zde byli střeženi dozorcem brněnského TNP, střežitelnost místa byla dobrá.
4. Moravské hospodářské družstvo v Brně – Komárově – vzdálenost a způsob dopravy stejný jako v bodě 3, totéž platí o střežení pracovníků.
5. Uhelny sklady čsl. dolů národní podnik v Brně – Králově Poli – vzdálenost pracoviště 3 km, doprava firemním nákladním autem, střežení obdobné jako v bodě 3.
6. Čsl. stavební závody, závod SVIT v Brně - Králově Poli – stejná vzdálenost i způsob dopravy jako v předchozích třech případech, střežení také dozorcem TNP.
7. Lomy a pískovny města Brna, komunální podnik v Ochozu – lomy byly vzdáleny 20 km, doprava nákladním autem, střežení dozorcem TNP.
8. Národní podnik FATRA v Brně – Králově Poli – vzdálenost na pracoviště byla 3 km, zařazení sem tehdy byly 2 osoby, které se na místo dopravovaly městskou dopravou a byly střeženy „spolehlivým zaměstnancem firmy“. Práce zde probíhala v uzavřeném prostoru, proto se místo dalo dobře střežit.

²²⁶ AMV - K, f. E – 6.2, i. j. 1 – *Seznamy osob zasílaných ze sběrného tábora Brno do jednotlivých TNP 1949.*

²²⁷ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 78.

²²⁸ Tamtéž, fol. 430.

²²⁹ Ten byl asi v polovině roku 1950 zproštěn služby pro nedbalost kvůli předčasnému propuštění z TNP, když bývalého továrníka Fabiánka propustil o 15 měsíců dřív. Údajně nedostatečně zkontroloval spis. - AMV - K, f. E – 6.3, i. j. 17.

9. odloučená pracovní skupina v TNP Valtice – vzdálenost 65 km., dále viz. samostatná kapitola.

10. odloučená pracovní skupina V Jaroslavicích – také vzdálenost 65 km, dále viz. samostatná kapitola.²³⁰

Jakou práci chovanci TNP Brno ještě vykonávali, se částečně dozvídáme dopisem určeného pro TNP Brno ze 6. května 1949, kterým TNP Ostrava - Vítkovice informuje, že by bývalým chovancům TNP Brno měly být proplaceny mzdy za práci, kterou tam vykonali při trhání hader v robotárně – „hadrárně“; v dubnu 1949 pak při „planýrování“ plochy po zrušeném táboře v Bohunicích a při zednické práci na brněnské StB.²³¹

V dopise (pravděpodobně z dubna 1950) členů táborové rady TNP Brno se uvádí, že chovanci TNP Brno byli hlavně osoby zdravotní klasifikace C, tedy schopné lehčích prací. Členové táborové rady si v dopise stěžují, že chovanci zdejšího tábora mají o poznání méně výhod než chovanci jiných TNP, a to proto, že v Brně se nachází sběrný i pracovní tábor. Píší, že chovanci TNP Brno i přes nižší tělesnou zdatnost, pracují dobrovolně na řadě pracovišť a nezřídka vykonávají i velmi těžkou práci. Většina chovanců byla zařazena do I. táborové třídy a měla velmi dobrou pracovní morálku. I přes tyto nesporné klady však dostávali propustku (či dovolenku) jen jednou za šest týdnů, jiné vycházky mezi těmito dovolenými nebyly. Členové rady proto upozorňují na možný budoucí pokles morálky v táboře. Nedostatečné odměňování podle nich nebylo výchovné. Přimlouvali se proto, aby dobří chovanci směli vycházet z tábora po práci, o nedělích a o svátcích a měli možnost častějších dovolených, aby se mohli častěji stýkat s rodinami. Jako důvod uvedli, že v táboře jde o výchovu a ne o trest! Byli přesvědčeni, že podobný systém odměn by vedl k rychlejší a efektivnější převýchově (je tedy evidentní, že levná pracovní síla měla přednost před tzv. převýchovou).²³² Podle záznamu z 22. května 1950 patřil TNP Brno mezi tzv. neproduktivní tábory, v nichž bylo soustředěno velké množství chovanců nemocných a práce nepříliš schopných, na jejichž umístění měla zájem StB.²³³ Během prohlídky provedené v TNP Brno dne 19. května 1950 byly přece jen chovancům oznámeny výhody, které vyplývají z příslušnosti k různým pracovním třídám (připomeňme, že pro I. třídu to byla dovolenka každých čtrnáct dnů, pro II. třídu propustka jednou za šest týdnů a pro III. třídu platí přísný režim bez dovolenky).²³⁴

²³⁰ AMV – K, f. E – 1, i. j. 25, fol. 186 - 187.

²³¹ AMV - K, f. E – 6.2, i. j. 1 - *Seznamy osob zasílaných ze sběrného tábora Brno do jednotlivých TNP 1949.*

²³² AMV – K, f. E – 1, i. j. 6 - *Zřízení a zrušení TNP na území Čech a Slovenska 1948 - 1951*, fol. 27.

²³³ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 – *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*. fol. 57.

²³⁴ Tamtéž, fol. 25.

Prohlídka TNP Brno, která se konala 7. února 1951, nezjistila větší závady. Velitelství brněnského tábora podle ní sjednalo práci s národním podnikem „Sběrné suroviny“. Chovanci si tak při přebírání odpadků (ústřížků látek) mohli vydělat až 120 Kčs denně. V TNP byly také dokončeny koupelny (se dvěma vanami, sedmi sprchami a umývárnu se šesti kohoutky) - vany a sprchy byly s teplou vodou. Uvádí se zde, že v trestním oddělení se nacházelo 14 chovanců (většinou ze slovenských TNP).²³⁵ 9. února 1951 byla nařízena hromadná lékařská prohlídka všech osob TNP Brno, nacházejících se ve sběrném táboře.²³⁶ Po přijetí zákona č. 88/1950 Sb. se začalo rušit značné množství TNP a probíhaly přesuny pracovních sil do jiných táborů. Možná víc, než při vzniku TNP byl důležitý zdravotní stav pracovních sil posílaných do TNP.

Po změně zákonů a předání TNP Brno Ministerstvu spravedlnosti patřila k tomuto TNP také odloučená pracovní skupina pracující v Pardubicích na stavebních úpravách pardubické věznice (patrně část chovanců bývalého TNP Pardubice)²³⁷ a odloučená pracovní skupina ve Vysokém Mýtě (práce pro Československé státní statky).²³⁸ V pramenech se ještě vyskytují sporé informace o zaměstnání chovanců, tehdy už vlastně ne TNP Brno, ale přechodného nápravného zařízení za měsíc září 1953. Tehdejší vězni pracovali pro Gottwaldovy závody, Královopolskou strojírnou, Pozemní stavby sever sídlící v Brně, dále pak ve skladu na Trnitě 8, kde vozili a skládali řezivo, stěhovali jeden z odborů, čistili kuchyňské odpady, pracovali ve stolařské dílně, uklízeli dvory a sklepy a dokonce adaptovali byt a uklízeli po malířích.²³⁹

K 1. květnu 1951 se v TNP Brno nacházelo 107 chovanců.²⁴⁰ O víc než rok později 8. října 1952 zde bylo 197 chovanců. Podle zprávy ze 6. září 1951 byl TNP Brno jedním z posledních tří TNP pro muže v celém Československu.²⁴¹ Od jara 1953 se postupně likvidovaly zbylé tábory. Definitivně byl brněnský tábor zrušen 15. února 1954.²⁴²

²³⁵ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 26 - 27.

²³⁶ AMV - K, f. E - 1, i. j. 63.

²³⁷ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 176.

²³⁸ Tamtéž, s. 178.

²³⁹ AMV - K, f. E - 6.2, i. j. 5 – *Písemnosti týkající se hospodářských a účetních záležitostí v TNP Brno 1952*.

²⁴⁰ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 175.

²⁴¹ Dle dostupných pramenů byl velitelem TNP Brno od 10. března 1951 vrchní strážmistr Milan Vašíček. V lednu 1951 mu předal velení vrchní strážmistr Josef Grábl. - AMV - K, f. E - 1, i. j. 6 - *Zřízení a zrušení TNP na území Čech a Slovenska 1948 - 1951*, fol. 7 a AMV - K, f. E - 6, i. j. 1.

²⁴² Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 178 - 179.

4. TNP Valtice

TNP Valtice byl zřízen 22. července 1949 na přímý rozkaz náměstka Ministerstva vnitra generála Pavla, na žádost Ministerstva zemědělství a v neposlední řadě na žádost Ústředního ředitelství Československých státních statků v Praze. Jeho počáteční kapacita byla 90 míst, konečná měla být 280. 16. července 1949 sem bylo převezeno 93 chovank z bývalé zemské donucovací pracovny ve Znojmě.²⁴³ Ku dni 31. července 1949 zde však bylo již 110 žen.²⁴⁴ Valtice měly sloužit i jako sběrný tábor pro ženy ze země Moravskoslezské. Velitelem byl jmenován vrchní strážmistr Augustin Španěl (v táboře byl přítomen už od 11. července kvůli přípravám), počáteční ostraha čítala sedm mužů.

Tábor byl zřízen v pobočných budovách valtického zámku, v místnostech pro služebnictvo a čeled'.²⁴⁵ Ubikace pro chovanky se nacházely v prvním patře objektu.²⁴⁶ Hlavní budova zámku sloužila pro potřeby muzea a chod TNP se jí nikterak neměl dotýkat. Během fungování místního TNP se podle dostupných pramenů měly zlepšovat ubytovací podmínky, zavedením vody a dalšími opatřeními ke zvýšení hygieny.²⁴⁷ To se asi stalo někdy během léta 1950, protože podle „Zprávy o kontrole v TNP Valticích“ provedené 22. května 1950 (zpráva datována 24. května 1950), byla elektroinstalace velmi špatná, elektřina se večer vypínala, v TNP byl nedostatek vody, chyběl elektrický přívod do prádelny (na přerušené dávky elektřiny a nedostatek vody si tehdy stěžovaly i chovanky - na mytí neměly v táboře teplou vodou). V této době dalo ředitelství státního statku ve Valticích k dispozici další část valtického zámku pro potřeby TNP a tato část se v době kontroly adaptovala, s tím, že podle zprávy by mohla být užívána již od poloviny června 1950. Tím se samozřejmě měla zvýšit kapacita tábora. Problémem TNP Valtic bylo také telefonní spojení. Telefonovat bylo možné z místní pošty v úředních hodinách. Jinak tam žádné spojení nebylo.²⁴⁸

Jak už bylo řečeno, tábor byl zřízen z důvodů nedostatku pracovních sil v zemědělství na Mikulovsku. Zajímavé je, že i přesto, Okresní národní výbor v Mikulově odmítal TNP ve Valticích, protože se bál narušení „veřejné mravnosti“ (nelíbilo se mu umístování prostitutek do TNP). Další výhrady byly ze strany pohraničnicků, kteří poukazovali na blízkost státní hranice. Jak ale uvádí prameny, „(...) byla dána přednost zájmům národohospodářským nad

²⁴³ AMV - K, f. E - 2, i. j. 4 – *Spisy týkající se průzkumu a zřízení TNP v Hodoníně u Kunštátu. 1949.*

²⁴⁴ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 77 - 78.

²⁴⁵ Plán TNP Valtice v příloze č. 6. – AMV - K, f. E - 6.4, i. j. 3.

²⁴⁶ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 – *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 191 - 201.

²⁴⁷ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951.*

²⁴⁸ Tamtéž, fol. 191 - 201.

*zájmy bezpečnostními a mravnostními.*²⁴⁹ Obavy Okresního národního výboru v Mikulově se ale naplnily a mravnost ve zdejší kraji byla skutečně „ohrožena“, a to zejména v počáteční době fungování tábora. Zpráva ze dne 7. března 1951 uvádí: „*V několika případech došlo k pohlavnímu styku mezi chovankami tábora s muži z řad občanstva i ostrahy tábora. Ženy v táboře vyvolaly v několika případech i veřejné pohoršení, při cestě na pracoviště i při vycházkách, pokřikováním a sprostými vtipy (...)*“²⁵⁰ V květnu 1950 si soudruh Veselý (předseda valtické KSČ) a soudruh Daněk (předseda Místního národního výboru ve Valticích) zase stěžovali, že se chovanky koupaly v městských lázních při otevřených oknech a tím pohoršovaly okolí.²⁵¹ Okresní národní výbor v Mikulově se domníval, že objekt valtického zámku by se lépe hodil pro rekreaci rodin příslušníků armády a SNB.²⁵²

Ženy z TNP Valtice pracovaly na tisíci hektarů zemědělské půdy a na vinicích a byly zaměstnankyněmi Československých státních statků. Pracovní morálka zde byla popisována jako dobrá, dokonce i velmi dobrá. V již zmíněné zprávě ze 7. března 1951 se uvádí, že roku 1950 dokonce místní státní statek obdržel první cenu za nejlepší a nejrychlejší provedení sklizně, a to zásluhou chovank TNP Valtice! Naopak velký odpůrce valtického tábora Okresní národní výbor v Mikulově by jistě nesouhlasil s přínosem TNP pro kraj, protože si na chovanky tábora stěžoval, především na jejich špatnou pracovní i osobní morálku a časté útěky přes hranice (ve zprávě ze 7. března 1951 se však uvádí, že k útěkům z valtického tábora došlo pouze ve dvou případech, z čehož jeden pokus se podařil).

V dokumentu z 5. října 1949 je seznam těchto pracovišť pro TNP Valtice:

1. sušárna státních statků Valtic, vzdálená pouze 50 kroků od TNP,
2. vinné sklepy státních statků Valtic ve stejné vzdálenosti jako sušárna,
3. dvůr Valtice, kde se vzdálenost z TNP na jednotlivá pole pohybovala mezi 500 m až 2 km,
4. Nový dvůr s poli ve vzdálenosti 5 – 6 km,
5. Boří dvůr, jehož pole ležela 4 – 5 km od tábora,
6. dvůr Sedlec, jehož pracoviště se nacházela 6 – 7 km od TNP,
7. dvůr Úvaly s poli ležícími 7 – 8 km od Valtic,
8. dvůr Přítluky, nejvzdálenější z uvedených, ležel 22 – 25 km od TNP.

²⁴⁹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951.*

²⁵⁰ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951.*

²⁵¹ Tamtéž, fol. 191 - 201.

²⁵² AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951.*

Zpráva říká, že střežitelnost byla dostatečná, i když o tom lze pochybovat, protože šlo o rozlehlá otevření prostranství. Pro účinné střežení ale hovořily počty žen v pracovních skupinách, které se pohybovaly kolem dvaceti osob.²⁵³

Bližší informace o některých pracovištích poskytuje zpráva o kontrole z 22. května 1950). Píše se zde, že Boří dvůr měl správce Fügera a pracovalo tam 29 chovank žen. Chovanky, které pracovaly v Sedleci si zase stěžovaly, že zástupce správce Beny Střítecký je na ně sprostý. Zřejmě zde byly také nadsazené normy, protože toho času je měly chovanky plnit asi na 60%. Pracovalo jich tu rovněž 29. Na vinici I. pracovalo 31 chovank a na vinici II.12 chovank žen. Celkem tedy venku pracovalo 101 chovank. Přímou v táboře pak 19 žen: 3 kuchařky, 1 účetní, 1 pokladní, 1 proviantní, 1 na ošetřovně, 2 švadleny, 2 na lehčí práci, 2 dojičky, 5 žen u zedníků a 1 v kanceláři na statku.

Situační zpráva za srpen 1950 uvádí, že průměrné výdělky žen ve Valticích byly 2 400 – 3 000 Kčs (platí i pro Uherčice a Jaroslavice). Rozdělení do pracovních tříd chovank TNP Valtice bylo následující: I. třída 36%, II. třída 62% a III. třída 2%.²⁵⁴ V srpnu ženy odpracovaly navíc 4 811 hodin.²⁵⁵ Relativně nízký počet žen v I. pracovní třídě může vypovídat o tom, že práce na poli byla velmi těžká a nebylo snadné normy naplnit (nasvědčovala by tomu podobná čísla týkající se rozdělení do tříd v TNP Uherčice a Jaroslavice). V pramenech se také vyskytly informace, že ženy musely pracovat i na jiných pracovištích, než na těch, kam byly přímo určeny, čímž jim bylo přímo znemožněno normu plnit. Muselo tak být o hodně těžší dosáhnout přestupu do I. třídy a získat tak nějaké výhody. Přitom z hlášení ze 4. června 1950 jasně vyplývá, že výhody, které poskytuje příslušnost k I. pracovní táborové třídě utužují pracovní morálku. Alespoň to tak tvrdil velitel TNP vrchní strážmistr Horáček.²⁵⁶ Taky, kdo by se nesnažil, kdyby pak alespoň na chvíli mohl opustit zdi tábora a získat i vyšší kapesné. Průměrné kapesné na měsíc jinak bylo 150 Kčs.²⁵⁷

Do místního TNP byly přikázány ženy, které vedly zahálčivý život a provozovaly prostituci, avšak byly zdravé, jinak by byly převezeny do Uherčic nebo Jaroslavic, jako se to stalo po 22. květnu 1950, kdy do TNP přijel Dr. Štich a vyšetřil chovanky kvůli pohlavním chorobám. Ze 130 (některé prameny uvádí až 160) žen byly 4 nemocné kapavkou a hned na druhý den byly převezeny do TNP Jaroslavice.²⁵⁸ 9 nemocných žen bylo mimo tábor (4 v nemocnici v Brně a 3 ve valtické nemocnici), 3 ženy byly u soudu a 4 na útěku. Po likvidaci

²⁵³ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 184.

²⁵⁴ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 431.

²⁵⁵ Tamtéž, fol. 435.

²⁵⁶ AMV - K, f. E - 1, i. j. 57, fol. 1 - 2.

²⁵⁷ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 191 - 201.

²⁵⁸ Tamtéž.

TNP v Českých Budějovicích sem byly převezeny tamní chovanky, takže počty vzrostly.

Táborovým lékařem byl MUDr. Miloslav Volný.²⁵⁹ Do tábora dojížděl dvakrát týdně. Sám říkal, že chovanky s lehčím onemocněním neuznával za nemocné.²⁶⁰ Možná i z takových důvodů (nemoc, přepracování, vyčerpání) se v táborech vyskytovaly sebevraždy. Sebevražedné pokusy se nevyhnuly ani valtickému táboru. Např. 22. října 1950 se zde pokusila o sebevraždu chovanka Vilma Chrapkiewiczová, která spolykala 2 zavírací špendlíky, hřebík, 2 spony do vlasů, dvoukorunu a vše zapila lahvičkou černého inkoustu. Sebevražda se jí nepovedla.²⁶¹ Škoda, že zpráva neuváděla, co se s touto ženou dělo dál. Zřejmě ji poslali do psychiatrické léčebny. Nebylo by ale divu, kdyby ji někdo z osazenstva tábora (nejspíš z řad SNB) označil za simulantku. I to se v TNP psychicky nemocným lidem stávalo.

Z hlášení velitele tábora vrchního strážmistra Španěla ze dne 15. listopadu 1949 o možných chovankách valtického tábora na místo kuchařky, se dovídáme i o několika důvodech, proč se ženy do TNP dostaly. Zde jsou dva typické příklady, jaké se objevovaly i v jiných pramenech:

Ludmila Bečková z Brna byla přikázána do TNP na 2 roky proto, „(...) *že je s hlediska politického a státně bezpečnostního nespolehlivá, provozuje pletichy proti lidové demokratickému zřízení.*“

Další adeptka na práci kuchařky, Olga Juranová (také z Brna) byla do TNP dodána na 1 rok, protože „(...) *je osobou práce se štítící, (...), žije nad poměry, což budí v okolí bydliště veřejné pohoršení a svým způsobem života ohrožuje výstavbu lidov. dem. zřízení.*“²⁶²

Zajímavé bylo, že obě se v TNP chovají dobře a byly označovány za pracovitě, i když Olga Juranová se měla práce „štítit.“

TNP Valtice měl pověst špatně střežitelného tábora, i když byla snaha tuto skutečnost popírat.²⁶³ Rezoluce Okresního národního výboru v Mikulově ze 7. března 1951 uvádí, že TNP se nacházel pouze 300 m od hranic s Rakouskem.²⁶⁴ Ostraha chovanek TNP Valtice na pracovištích se řešila v dopise ministerstvu vnitra ze dne 30. května 1950. Chovanky měly být na pracovišti hlídány civilními zaměstnanci. Koncem května roku 1950 byly připraveny tři osoby, které chovanky měly hlídat. Jeden z nich byl zaměstnanec Československých státních statků, další dvě osoby by měly být zaměstnání přímo za účelem ostrahy (ale nejednalo se o

²⁵⁹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 58.

²⁶⁰ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 191 - 201.

²⁶¹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25.

²⁶² AMV - K, f. E - 2, i. j. 7.

²⁶³ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 172.

²⁶⁴ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*.

příslušníky SNB). Ostraha zahrnovala krom střežení přímo na pracovišti také doprovod z tábora na pracoviště a zpět. Avšak v tomto se vyskytl problém, protože státní statky přes veškerou snahu nedokázaly najít osoby, které by vyhovovaly v ohledu bezpečnostním a také po stránce „politické a mravně výchovné“. Další problém shledal mikulovský velitel StB poručík Buchta, kterému se nelíbilo, že by chovanky (z nichž některé byly v TNP za politické delikty, nejen za prostituci) byly v hraničním pásmu střeženy civilními osobami.²⁶⁵

Jinak se např. podle zprávy o kontrole tábora z 24. května 1950 spíš mohlo zdát, že ostraha TNP byla trochu laxní. Při kontrole se přišlo na to, že pušky a pistole i s náboji, které patřily místní stráži, byly ukládány v neuzamčených skříních, takže k nim byl docela snadný přístup.²⁶⁶ Na příští rok pak byla naplánována akce týkající se reorganizace personálu TNP. Do 15. března 1951 měly být mužští příslušníci SNB vystřídáni příslušnicemi SNB. Ženy měly být dosazeny jak na velitelství, tak do správy SNB.²⁶⁷

Květnová kontrola přišla také na lehce kuriózní závady. V jídelně se sušil na stole jítrocel, ve světnicích chovanek nebyl vyvěšen propagační materiál (za to v jedné světnici visel obraz madony). Také byla špinavá ošetrovna, místnost nevyhovovala a bylo nutné její přemístění - ve skříní na lékařské pomůcky byly uskladněny cigarety a lékařský materiál byl v bedně přede dveřmi ošetrovny. Marodka chyběla a nemocné ženy dosud sdílely stejné místnosti se zdravými. U chovanek byly nalezeny závadné knihy a dokonce nevhodné rýmovačky o TNP a dokonce jedna láhev vína! Velitelství a ostraha TNP neměli vlastní umývárnu. V TNP chyběla kantýna a tabáková trafika²⁶⁸ a to i přesto, že situační zpráva za první čtvrtletí roku 1950 říká: „V zájmu řádného chodu služby v TNP a k zabránění různým absencím, byly (...) zřízeny ve všech TNP táborové prodejny a prodejny tabáku (...)“²⁶⁹ (ve Valticích měla být dodatečně zřízena do dvou měsíců, a to ve spolupráci nadporučíkem Skřivánkem z TNP Brno).²⁷⁰

V únoru roku 1951 žádalo Ředitelství Československých státních statků ve Valticích o přidělení dalších pracovních sil do TNP Valtice. V plánu na první čtvrtletí roku 1951 se mluvilo o velké kontrole tábora, a to jak ostrahové služby, velitele, tak i administrativy. Jednalo se s ředitelstvím Československých státních statků o odstranění nedostatků v táboře, hlavně v ubytování chovanek i personálu. Také bylo nutné zrevidovat lékařskou péči, a to

²⁶⁵ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 189 - 190.

²⁶⁶ Tamtéž, fol. 191 - 201.

²⁶⁷ AMV - K, f. E - 1, i. j. 63.

²⁶⁸ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 191 - 201.

²⁶⁹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 342.

²⁷⁰ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 204.

proto, že tábor se chystal na přijetí chovanek z TNP Jaroslavice, kde se nacházely chovanky nakažené pohlavními chorobami.²⁷¹

Plánovaná kontrola zřejmě proběhla 7. února 1951. V záznamu o této kontrole se praví, že byl proveden průzkum možností ubytování pro přemístění chovanek TNP Uherčice a Jaroslavice (a také ze slovenského TNP Nováky). Do 10. března 1951 byly do TNP Valtice přemístěny 44 ženy ze zrušeného oddělení pro ženy slovenského tábora v Novákách, z okresu Prievidza²⁷² (oddělení bylo zrušeno v únoru 1951).²⁷³ V nově upraveném křídle zámku bylo místo pro 180 chovanek. Ředitelství státních statků se přimlouvalo za setrvání valtického tábora a to především kvůli řádnému plnění pětiletky. Avšak okresní sekretariát KSČ v Mikulově nemělo na dalším trvání TNP Valtice zájem, a to hlavně z bezpečnostních důvodů (blízkost státních hranic s Rakouskem). Jako závadný byl shledán nedostatek uhlí a to, že kanceláře již nejsou vytápěny. Chovanky si stěžovaly na hrubé a sprosté zacházení ze strany táborového lékaře, kterým byl nově přidělený lékař ze zdejší nemocnice. Také osvětová referentka byla shledána jako velmi slabá.²⁷⁴ V dodatku ke zprávě ze 7. února se píše, že zatím nebylo dořešeno umístění nových montážních hal v nevyužitém prostoru bývalých stájí valtického zámku, což by převážně zemědělskému obyvatelstvu přineslo i průmysl. Toto bylo ovšem zamítnuto, protože nebylo přípustné, aby se do objektu TNP dílny nastěhovaly i pracovní prostory pro civilní obyvatelstvo. Ředitel státního statku si stěžoval, že ve Valticích se nedostává pracovních sil pro speciální produkci (tabák, paprika, vinná réva, spolu s plánem vzniku velké plochy pro pěstování zeleniny), která vyžaduje jen manuální práci. Kdyby byl tábor zrušen, nastal by podle něj katastrofální nedostatek pracovních sil.²⁷⁵

K 7. březnu 1951 se ve valtickém TNP nacházelo 104 žen. S očekávaným přírůstkem žen z Jaroslavic by počet žen ve Valticích činil cca 180 žen. Vzhledem k těmto údajům může znít trochu paradoxně, že byl očekáván neustálý pokles chovanek o 30 až 40 osob měsíčně, což by bylo předpokladem zrušení tábora a jeho likvidaci koncem roku 1951.²⁷⁶ Zatím ale TNP Valtice fungoval a zůstal také jako jediný sběrný tábor pro ženy v zemi moravsko-slezské a slovenské.²⁷⁷ Nakonec byl TNP Valtice byl zrušen dne 20. dubna 1951 a zdejší chovanky byly převezeny do TNP Gottwaldov. Podle toho, že Karel Kaplan klade zrušení

²⁷¹ AMV – K, f. E – 1, i. j. 63.

²⁷² AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 522.

²⁷³ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 172.

²⁷⁴ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 27 - 28.

²⁷⁵ Tamtéž, fol. 33 - 34.

²⁷⁶ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*.

²⁷⁷ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 522.

tábora ve Valticích ke dni 15. května 1951, soudí Dušan Janák, že k tomuto dni byla dokončena likvidace.²⁷⁸

5. TNP Jaroslavice

TNP v Jaroslavicích u Znojma se podobně jako TNP Valtice nacházel takřka v bezprostřední blízkosti státních hranic s Rakouskem. Tábor vznikl v červenci 1949 na žádost Ministerstva zemědělství. První osoby z TNP Brno sem byly dopraveny 3. října 1949.²⁷⁹ Nově příchozí pak hned 4. října 1949 začaly s úpravami ubytování a provoz tábora byl zahájen 21. listopadu 1949.

Kapacita TNP Jaroslavice se na začátku pohybovala mezi 300 - 350 chovanek.²⁸⁰ Umístěny zde byly prostitutky nakažené pohlavními chorobami.²⁸¹ Možná i z tohoto důvodu uvádí situační zpráva za první pololetí roku 1950 požadavek, aby v TNP Jaroslavice byly hned dvě osvětové pracovnice.²⁸² Velitelem TNP byl vrchní strážmistr Binka.²⁸³ Táborovým lékařem pro Jaroslavice se stal MUDr. František Kouřilek s praxí právě v Jaroslavicích.²⁸⁴

Byla zde dobrá pracovní morálka, proto Československé státní statky stály o to, aby TNP fungoval co nejdéle. Ženy pracovaly na polích (niž bližšího o jejich práci není v pramenech uvedeno). Rozdělení do pracovních tříd bylo v srpnu roku 1950 následující: v I. táborové třídě bylo 37% žen, ve II. třídě bylo 48% a v III. třídě bylo 15% chovanek,²⁸⁵ což ve srovnání s Valticemi a hlavně Uherčicemi nebylo nejlepší. Zřejmě rovněž vliv vysokých norem. Ve stejném měsíci 116 zařazených žen odpracovalo 2 684 hodin přesčasů.²⁸⁶

I v Jaroslavicích se vyskytl případ, z něhož je zřejmé, jak to asi opravdu asi s posíláním peněz rodinám. Je zde také patrné, že komise nebraly ohled ani na matky, které se o dítě staraly samy. V žádosti z konce roku 1950 „o uvolnění kapesného“, si chovanka Marie Novotná stěžovala, že její matka se stará o její dceru, které musela koupit zimní kabát za 1 047 Kčs a zaplatit 600 Kčs za lékaře, i když Novotné odečítají tolik peněz z platu na

²⁷⁸ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 174.

²⁷⁹ AMV – K, f. E – 1, i. j. 25, fol. 187.

²⁸⁰ Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 162 - 163.

²⁸¹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*.

²⁸² AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 406.

²⁸³ AMV - K, f. E – 6.13 - 1, i. j. 1 – *Inventáře oděvů, strojů, vnitřního zařízení, nářadí a ostatního materiálu TNP Jaroslavice 1950*.

²⁸⁴ AMV - K, f. E - 1, i. j. 58.

²⁸⁵ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 431.

²⁸⁶ Tamtéž, fol. 435.

pojištění. Ani z dalších odečtených částek pak není nic určeno pro její rodinu. Žena proto žádala peníze, aby mohla pomoci svojí rodině.²⁸⁷ Jestli jí bylo vyhověno už prameny neříkají.

Stejně jako v TNP Valtice, i v Jaroslavicích se měla během prvního čtvrtletí roku 1951 provést velká kontrola celého tábora a to v souvislosti s jeho chystanou likvidací, která se měla během března připravit (podle dostupných informací měla být vykonána poslední týden v březnu nebo první týden v dubnu).²⁸⁸ Kontrola proběhla zřejmě 9. února 1951. V záznamu se dočteme, že v TNP Jaroslavice bylo 88 chovank při celkové kapacitě 200 osob.

Podle zápisu se zdálo, že ženský tábor, který bude zrušen, nebyl tehdy ještě definitivně vybrán. Představitelé státních statků podle všeho velmi stály o zachování jaroslavického tábora. Ředitel státních statků Kašpar byl i pro zvýšení stavu chovank TNP. Ovšem v případě, že by Jaroslavice byly vybrány jako tábor, který se ponechá v činnosti a budou sem převedeny chovanky z Valtic a Uherčič, vyžadoval by značné adaptační úpravy. Nedostačovala kuchyně, byl zde nedostatek nádobí. V zámku byly špatné komíny, takže v topné sezóně se zámek zamořil kouřem. Ze strany státního statku nebylo zajištěno odvážení popela a odpadků, nemluvě o včasné dodávce uhlí. Místní státní statek se ale nesnažil o jakoukoliv nápravu. Byl zde vodovod, v koupelně kotel na ohřev vody a sprchy.²⁸⁹ Proti zachování TNP Jaroslavice mluvil také fakt, že v zimě nebyly místní chovanky zaměstnány. Navíc TNP Valtice fungoval i jako sběrný tábor, proto by jeho nahrazení bylo složitější. Poněkud zvláštěně zněl v TNP pro nemocné ženy návrh představitelů tábora, aby byl odvolán (bez náhrady) táborový lékař. Byl prý zbytečný, nebylo ho potřeba a on tak nic nedělal. Velitel tábora proto navrhl, aby byl lékař (chovanec) odvelen jinam, že jeho místo zastane diplomovaná sestra z řad chovank! Lékař byl pak kupodivu opravdu přemístěn do TNP Brno na manuální práci. Zpráva poukazuje na to, že mezi stálými zaměstnanci tábora přibyli také lidé z řad StB a zřejmě se tito lidé nemohli příliš shodnout s původními zaměstnanci.²⁹⁰

Nakonec bylo rozhodnuto, že TNP Jaroslavice nebude zachován. K zrušení tábora došlo 15. dubna 1951 za velitele Augustina Kováře. Místní chovanky byly převezeny autobusy a nákladními auty 10. dubna 1951 do TNP Dlažkovice v Čechách, ty které byly v táboře dlouhodobě nepřítomné pak do Valtic a odtud později do TNP Gottwaldov. V táboře směl zůstat jen nejnútnejší počet žen z řad těch, které mají být během dubna propuštěny, potřebných k likvidaci tábora. Podle zápisu z 11. až 12. dubna 1951 o likvidaci tábora, zde zůstalo 9 chovank, ale žádná se tehdy na likvidaci tábora přímo nepodílela. Zůstávalo zde

²⁸⁷ AMV - K, f. E - 6.2, i. j. 5 - *Písemnosti týkající se hospodářských a účetních záležitostí v TNP Brno 1952.*

²⁸⁸ AMV - K, f. E - 1, i. j. 63.

²⁸⁹ AMV - K, f. E - 6.13 - 1, i. j. 2 - *Spisy týkající se likvidace TNP Jaroslavice 1951.*

²⁹⁰ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951, fol. 30 - 31.*

ještě 6 členů ostrahy. Ostrahový oddíl TNP Jaroslavice se rušil k 10. dubnu 1951. Jaroslavický zámek byl vyklizen, uklizen a 15. dubna 1951 předán zpět Československým státním statkům. Inventář TNP byl určen jiným táborem (např. TNP Gottwaldov) nebo putoval do skladu. Materiálová likvidace byla dokončena 18. května 1951, účetní likvidace pak byla dodělána v Brně během dalších týdnů.²⁹¹

6. TNP Uherčice

Stejně jako valtický a jaroslavický tábor, i TNP Uherčice byl blízko státních hranic. Tábor byl zřízen 22. července 1949²⁹² na žádost Ministerstva zemědělství jako pobočka TNP Valtice (tehdy se nacházel v Jihlavském kraji) v zámku, který v té době patřil Československým státním statkům.²⁹³ Jeho počáteční kapacita byla 40 žen, konečná měla být 110 (každopádně by počet neměl překročit 120, proto byl TNP Uherčice zřízen jako pobočka valtického TNP – přinášelo to zjednodušení správy obou táborů).

Byly sem přikazovány ženy za šmelinu, státně bezpečnostní delikty, pokusy o útěky za hranice (to vzhledem k poloze TNP může znít trochu paradoxně), atd. Nebyly tu jen prostitutky a ženy nakažené pohlavními nemocemi.²⁹⁴ 15. července 1949 do Uherčic přišlo 18 chovank z bývalé donucovací pracovny ve Znojmě a hned 19. července dalších 36 žen z různých TNP v Čechách. K 31. červenci 1949 se zde nacházelo 54 žen.²⁹⁵ Bylo zde i několik bývalých káranek z jihlavské donucovací pracovny.²⁹⁶ V upraveném křídle zámku byly k dispozici umývárny, sprchy s teplou i studenou vodou a WC. K dispozici byla i rozlehlá jídelna. Velitelem byl jmenován poručík František Kyryan.²⁹⁷ Lékařem TNP Uherčice byl MUDr. Jaroslav Vrba, který měl praxi v blízkém Vratětině.²⁹⁸

Zdejší ženy začaly pracovat na statcích v Uherčicích a v Hejnici.²⁹⁹ Uherčická pracoviště pak ještě upřesňuje hlášení ze dne 5. října 1949, ve kterém se píše, že místní ženy pracovaly na čtyřech státních statcích, a to:

1. v Uherčicích, tedy v místě TNP,
2. ve Slavětíně, vzdáleném 23 km,

²⁹¹ AMV - K, f. E - 6.13 - 1, i. j. 2 - *Spisy týkající se likvidace TNP Jaroslavice 1951.*

²⁹² AMV - K, f. E - 2, i. j. 4 - *Spisy týkající se průzkumu a zřízení TNP v Hodoníně u Kunštátu 1949.*

²⁹³ Plán tábora v příloze č. 7. - AMV - K, f. E - 6.10, i. j. 1.

²⁹⁴ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 189.

²⁹⁵ AMV - K, f. E - 2, i. j. 4 - *Spisy týkající se průzkumu a zřízení TNP v Hodoníně u Kunštátu 1949.*

²⁹⁶ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 189.

²⁹⁷ AMV - K, f. E - 2, i. j. 4 - *Spisy týkající se průzkumu a zřízení TNP v Hodoníně u Kunštátu 1949.*

²⁹⁸ AMV - K, f. E - 1, i. j. 58.

²⁹⁹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 189.

3. v Hejnicí, vzdáleném 19 km,

4. v Mešovicích, vzdálených 5 km.

Pracovní skupiny ve Slavětíně a v Hejnicích byly, kvůli vzdálenosti, odloučeny od TNP po celý pracovní týden (tzn. od pondělí do soboty). Do Mešovic se dojíždělo denně. Hlášení také uvádí, že chovanky byly dostatečně střeženy.³⁰⁰

Přestože byl tábor tak blízko státních hranic, objevili se dne 15. září 1949 hlášení, v němž si jeho autor (podpis nečitelný) stěžuje na velkou volnost chovaneček TNP Uherčice. Informace pocházejí z dopisu jedné z žen z TNP Heleny Reiznerové (do Uherčic přišla v červenci 1949 z TNP České Budějovice), která psala přítelkyni (uprchlé chovance z TNP České Budějovice Anně Šmídové), že 20. srpna 1949 spolu se 3 dalšími ženami navštívila kino a pak si zašly do místního hostince, kde, jak se píše v hlášení, požívaly alkohol (dohromady jednu láhev blíže neurčené lihoviny – autorka dopisu mluví o „15 štamprlích pro každou“). Do TNP se pak vrátili až kolem jedné hodiny po půlnoci. V hostinci byla téhož dne také další chovanka se svým mládencem (i to psala chovanka své přítelkyni). Hlášení doporučuje provedení kontroly.³⁰¹ Hlášení je pěkným příkladem toho, jak tehdy fungovala táborová cenzura korespondence, a jak si ji zřejmě některé ženy nepřipouštěly, když psaly do dopisů i o záležitostech, které jim mohly přivodit kárné tresty. Možná měly ale návštěvu dovolenou, avšak ne od osvětové referenty, která měla za úkol dopisy cenzurovat. Jak dopadl viník, který chovanky neuhlídal se nedozvíme.

V trochu podobném případě z října 1949 se ale moc shovívavosti s mírnou ostrahou neprojevalo. Když totiž vrchní strážmistr Karel Fořt, který hlídal ženy pracující ve Slavětíně, dovolil chovankám, „(...) aby se bez dozoru vzdálily do hostince pro cigarety, čehož tyto využily a navázaly styk s muži, (...)“ byl vrchní strážmistr Fořt z Uherčic odvolán.³⁰²

Již během listopadu 1949 se objevují zkušenosti a připomínky s TNP. Velitel uherčického tábora poručík Kyryan si stěžuje, politicky nespolehlivé osoby, kvůli nimž TNP vznikly, se ve velké většině v TNP nenacházejí a pokud ano, tak jsou přikázány jen na dobu 3 měsíců. Stěžuje si nadále, že do TNP jsou přikazovány hlavně ženy se špatnou pracovní morálkou, nejčastěji prostitutky, které pocházejí ze sociálně slabých rodin. Ty však, dle jeho mínění socialistickou výstavbu neohrožují tolik jako s režimem nesouhlasící reakční živly. Proto navrhnul, aby byl dán pokyn komisím k zařazování politických odpůrců režimu a třídní nepřátelé a to vždy na dobu delší než jsou 3 měsíce, aby byla možná jejich převýchova. Píše

³⁰⁰ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 188.

³⁰¹ AMV - K, f. E - 1, i. j. 77, fol. 78.

³⁰² AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 204.

ještě, že v Uherčicích nejlépe pracují prostitutky a jejich chování je také dobré. Nejhůře pracují bývalí měšťáci dodaní pro špatnou pracovní morálku (zvláště je, že jen o pár řádků hlášení výš píše, že právě takové osoby pracují mnohdy dobře a navíc skvěle dokáží zakrývat svůj nesouhlas s režimem).³⁰³ Možná ho k takové stížnosti vedlo poněkud kuriózní kázeňské provinění chovanky Elišky Čamkové, které sem byla umístěna kvůli podezření z hanobení prezidenta republiky (musela tedy patřit mezi reakční živly). V říjnu totiž 1949 dostala 14 dnů vězení za to, že „(...) *pojmula opovržení a nepřátelské smýšlení proti lidově demokratické republice (...)*“, a to tak, že otrhala výzdobu kolem portrétu Klementa Gottwalda V jídelně TNP.³⁰⁴ Takto se chová jistě velmi nebezpečný třídní nepřítel.

Jinak si Kyryan stěžoval na to, že jeho chovankám chybí dostatek oděvů. Nedostatečné materiálové zajištění bylo zřejmě obecný problém, protože se stížností, že něco v TNP chybí, se zde nesetkáváme poprvé.

Pracovní morálka zde měla podle zprávy ze srpna 1950 být dobrá a Československé státní statky chtěly tábor udržet co nejdéle v chodu.³⁰⁵ Do I. pracovní třídy patřilo v této době 54% žen, do II. třídy 39% a do III. třídy 7% chovanek.³⁰⁶ Za srpen zde ženy odpracovaly 3 252 přesčasových hodin. V táboře jich bylo celkem 76.³⁰⁷

6. - 7. února 1950 zde vykonal kontrolu štábní kapitán Turnovec. Hlásil, že v době prohlídky zde bylo asi 100 chovanek s dobrou pracovní morálkou a jsou hlídány 7 členy ostrahy. Ubytování označil za poněkud stísněné, což bylo zřejmě způsobeno tím, že kontrola byla provedena v zimě, kdy byly chovanky, kvůli úspoře otopu, soustředěny jen do několika světnic. Uhlí na otop bylo prý velmi špatné kvality. Stravování dostatečné. Potíž však byla s vodou, která zamrzala, takže nebylo možné používat záchody a umývárny. Sprchy ale fungovaly. Turnovcovi se nelíbilo, že chovanky, které si vydělali za práci přesčas 1 000 – 2 000 Kčs navíc, svoji odměnu nedostanou na ruku, ale jde na úložné. To prý může podvracet pracovní morálku. Navrhnul proto, aby jim odměna byla vyplacena a aby bylo kontrolováno, za co ji utratí! Byl to jediný takový případ, s jakým jsem se během studia pramenů setkala. Turnovec dokonce zařídil, aby propuštěné chovance Františce Havlíkové, která se v Uherčicích měla vdávat, byl jako svatební dar od Ministerstva informací zaslán „jeden kávový příbor.“

³⁰³ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 188.

³⁰⁴ AMV - K, f. E - 2, i. j. 8 - *Šetření proti Elišce Čamkové, chovance TNP Uherčice, podezřelé z hanobení prezidenta republiky 1949*.

³⁰⁵ AMV - K, f. E - 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*.

³⁰⁶ AMV - K, f. E - 1, i. j. 25, fol. 431.

³⁰⁷ Tamtéž, fol. 435.

V hlášení se ještě píše, že uherčická osvětová referentka chtěla dokonce s chovankami nacvičovat divadelní představení – pohádku – pro místní děti. Turnovec doplňuje, že kdyby se to povedlo, mohly by účinkovat i jinde; chovanky by se tak mohly alespoň přesvědčit, že okolí vůči nim netrpí předsudky.³⁰⁸

V táboře se 8. února 1951 konala prohlídka. Bylo prohlédnuto ubytování chovanek s kapacitou 120 osob (obsazeno bylo 60 míst), s tím že uprázdněné místnosti po pohraniční strážní nabízejí dalších 200 míst. Soudruh Procházka z místní správy státních statků nesouhlasil s případným zrušením TNP Uherčice, protože by zde jinak nebyl dostatek pracovních sil, což ohrozí splnění pětiletky. Mimo jiné totiž místní statek obhospodařoval i 20 hektarů se speciálními zeleninovými produkty, které vyžadovaly jen manuální práci. Statek dokonce sedmi chovankám tábora zařídil kurz pro traktoristky, a ty slíbily, že po propuštění z TNP zde budou minimálně dva roky pracovat. Správa statku byla ochotna investovat do oprav tábora (rozšíření místností chovanek, oprava koupelen – van, sprch i umýváren), v případě že TNP nebude zrušen. Státní statky zrovna dodaly výboru novou elektrickou pračku. Ponechání TNP Uherčice správce obhájuje i tím, že narozdíl od TNP Valtice a Jaroslavice, se Uherčice nachází celé 3 km od hranic a ostatní dva jen 1 km. Zpráva doporučuje, aby byla přezkoumána možnost, že TNP Uherčice budou ponechány namísto TNP Valtice, a to i proto, že místní státní statek vychází uherčickému TNP všemožně vstříc a s TNP souhlasí i okresní sekretariát KSČ. Navíc zde byla zajištěna celoroční práce i kdyby byla naplněna celková kapacita tábora.³⁰⁹

Resumé všech zpráv z provedených kontrol v TNP pro ženy jižní Moravě mezi 7. – 9. únorem 1951 vyznělo pro zachování TNP Uherčice a proto bylo navrženo, aby byly ženy ze zkoumaných táborů soustředěny sem. TNP Uherčice měl ve všech ohledech (spolupráce se státními statky, kapacita, práce, osvěta...) nejlepší výsledky.³¹⁰

I přes toto doporučení byl TNP Uherčice dne 25. dubna 1951 zrušen. Internované chovanky měly být do gottwaldovského tábora převezeny už mezi 19. a 20. dubnem, zůstat měla jen malá část, určená pro likvidační práce. Je proto docela zvláštní, že ještě 15. března 1951 mělo být do Uherčic z TNP Dlažkovice přemístěno kolem čtyřiceti chovanek i když by bylo z organizačního hlediska jistě lepší, kdyby šly rovnou do Gottwaldova.³¹¹ Nakonec ještě

³⁰⁸ AMV - K, f. E – 1, i. j. 17 - *Zápisy z kontrol prováděných v jednotlivých TNP 1949 - 1951*, fol. 186 - 187.

³⁰⁹ Tamtéž, fol. 28 - 29.

³¹⁰ Tamtéž, fol. 31.

³¹¹ Tamtéž, fol. 24.

18. dubna bylo rozhodnuto, že zde ženy setrvají až do konce května a do té doby bude také tábor v provozu. Zlikvidován byl tábor k 20. červnu 1951.³¹²

³¹² Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996, s. 174.

XI. Závěr

Tábory nucené práce patřily k zařízením, která sloužila k izolaci osob, které byly svým sociálním původem nebo politickým smýšlením pro stávající totalitní režim nepohodlné. Je pravda, že tento úmysl nedošel úplného naplnění, a proto byly již roku 1954 zrušeny (fungovaly tedy jen o něco déle než pět let, v plné síle ještě o něco kratší dobu). Z velké části se totiž chovanci TNP stávali příslušníci dělnické třídy, což bylo v rozporu s původním záměrem.

I když se izolace v TNP nemohla rovnat s pokusem o likvidaci politicky nepohodlných osob v komunistických věznicích a vězeňských táborech, i tak se jednalo o velkou křivdu, spáchanou navíc mimosoudní cestou. „Posvěcení“ zákonem č. 247/1948 Sb. v tomto případě nehrálo roli, protože po únoru se začaly zákony psát tak, aby sloužily komunistické moci a ne občanům. Lidé stejně byli trestáni i přesto, že žádný zákon neporušili. Z toho důvodu zde také byla snaha tvrdit, že se v TNP nejedná o tresty, ale o „převýchovu“.

Na území jižní Moravy se sice nenacházely nejobávanější tábory. Ty ležely v Čechách. Neznamená to však, že by oběti jihomoravských táborů trpěly méně. Mnou sledované tábory byly v rámci systému TNP zvláštní už jen tím, komu byly určeny. Na relativně malé rozloze se nacházely hned tři samostatné tábory pro ženy, jeden TNP jen pro chovance zdravotní kategorie C a dva z táborů fungovaly jako sběrné. To byla docela „rozmanitá nabídka“, která mi poskytla dobrou možnost ke srovnání. Muži jistě vykonávali těžší práci, avšak ženy, vzhledem k tělesné konstituci, na tom také nebyly nejlépe. S ubytováním to bylo stejné. Záleželo spíš na štěstí, bylo-li trochu slušné, protože veškerá snaha správy TNP spočívala v sepisování hlášení, která už pak asi nikdo neřešil. Systém TNP ponižoval všechny častými lékařskými prohlídkami, nesmyslnými nařízeními, určováním každého jejich kroku a snahou o „vychovávání“. Je ale velká škoda, že prameny k TNP se víc nezmiňují o běžném životě v táborech. Svědectví v podobě různých protokolů se bohužel dochovala spíš zřídka. I přesto doufám, že se mi alespoň částečně podařilo nastínit, jak chod jihomoravských TNP vypadal.

Zřízení TNP a jejich uvedení do provozu bylo sice jen jedním z mnoha zásahů do svobody československých občanů, ale nebyl to zásah nevýznamný. Tímto způsobem byly ovlivněny stovky lidí přikázaných do TNP i životy jejich rodin, které kvůli ztrátě příjmů často museli živořit. Oběti TNP byly státem nestydatě okrádány. Režim se tu neodčinitelně provinil na velkém množství lidí a nikoho z viníků neomlouvá, že celá záležitost trvala relativně krátce. Zánik TNP neměl s lidumilností nic společného, prostě jen tábory nesplnily původní účel,

tedy „zatočit s reakcí“ a byly proto nahrazeny ještě zručnějším systémem, který už si na převýchovu nehrál. Nový, ještě propracovanější, systém už odpůrce likvidoval.

Použité prameny a literatura:**Archivní prameny:**

Archiv Ministerstva vnitra České republiky Brno – Kanice (AMV – K)

Použité fondy:

E – 1 Ministerstvo vnitra, Správa TNP Praha.

E – 2 Ministerstvo vnitra, Zmocněnec Správy TNP Brno.

E – 6.2 TNP Brno.

E – 6.3 TNP Oslavany.

E – 6.4 TNP Valtice.

E – 6.6 TNP Hodonín u Kunštátu.

E – 6.10 TNP Uherčice.

E – 6.13 TNP Znojmo.

E – 6.13 – 1 TNP Jaoslavice.

Literatura:

Borák, Mečislav – Janák, Dušan: *Tábory nucené práce v ČSR 1948 – 1954*. Opava 1996.

Kaplan, Karel: *Československo v letech 1948-1953*, Praha 1991.

Kaplan, Karel: *K politickým procesům v Československu 1948 – 1954. Dokumentace komise ÚV KSČ pro rehabilitaci 1968*. Praha 1994.

Kaplan, Karel: *Nekrvavá revoluce*. Praha 1994.

Kaplan, Karel: *Tábory nucené práce v Československu 1948 – 1954*. Praha 1992.

Kratochvíl, Antonín: *Žaluji I. Svědectví o deformacích stalinská justice v Československu*. Praha 1990.

Články z tisku:

Páral, Karel: *Ohlédnutí*. Zpravodaj KPV č. 1/ 2004, s. 6.

Pracující vystoupili ostře proti reakci. Odhlasujte zákon na ochranu lidově demokratické republiky! Rovnost, 17. 9. 1948, č. 218, s. 1.

Zaměstnanci továren a podniků děkují vládě. Na ochranu lidové demokracie. Rovnost, 19. 9. 1948, č. 220, s. 1.

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Vnější označení příslušníků TNP.

Příloha č. 2: Vyhláška ministra vnitra o změně obvodů působnosti komisí rozhodujících o zařazení do TNP.

Příloha č. 3: Návrhy oděvů pro chovance a chovanky TNP.

Příloha č. 4: Plán TNP Oslavany.

Příloha č. 5: Žádost o milost pro chovance Jana Bečku.

Příloha č. 6: Plán TNP Valtice.

Příloha č. 7: Plán TNP Uherčice.